

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER VE TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE
SAFAHAT'IN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN
İNCELENMESİ

Reşit YILMAZ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. Cemal GÜVEN

KONYA-2017

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Reşit YILMAZ
	Numarası	128302041024
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi / Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
Tezin Adı	ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE SAFAHAT'IN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Reşit YILMAZ
	Numarası	128302041024
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi/ Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Cemal Güven
	Tezin Adı	ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE SAFAHAT'IN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Ortaokul Sosyal Bilgiler Eğitiminde Safahat'ın Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi başlıklı bu çalışma 14/07/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler
Prof. Dr.	Cemal Güven (Danışman)
Yrd. Doç. Dr.	Mehmet ŞİMŞİR
Yrd. Doç. Dr.	Mustafa ARIKAN

İmza

TEŞEKKÜR

“Ortaokul Sosyal Bilgiler Eğitiminde Safahat’ın Değerler Eğitimi Açıısından İncelenmesi” adlı bu çalışmamızın tüm evresinde rehberliğini ve emeklerini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Cemal GÜVEN’e teőekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca yetişmemde emeği geçen bölümümüzün kıymetli hocalarına; eğitim hayatım boyunca desteğini benden esirgemeyen kıymetli aileme, dostlarıma teőekkürlerimi sunuyorum.

Ortaokul Sosyal Bilgiler Eğitiminde Safahat'ın Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi

ÖZET

Bu çalışmada Mehmet Akif Ersoy'un Safahat isimli eserinin Sosyal Bilgiler dersi Değerler Eğitimi açısından incelenmesi yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından "100 Temel Eser" içerisinde alınan Safahat, incelenmiş ve Sosyal Bilgiler Dersi içerisinde verilmek istenen değerler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada Sosyal Bilgiler dersinde verilmek istenen değerleri içerdiği tespit edilen metinler çözümlenerek değerler eğitimi ile birleştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kendi döneminin dili ile kullanılan metinler de günümüz Türkçesiyle ifade edilmeye çalışılmış ve nitel araştırma yöntemleri kullanılarak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Belirlenen çalışma evreni Safahat isimli eserin içerisinde bulunan metinler olup, bu metinlerin tespiti, çözümlenmesi ve yorumlanması ile Sosyal Bilgiler dersi değerler eğitimine etkileri incelenmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenen Sosyal Bilgiler dersinde verilecek olan değerler ve diğer derslerde de kullanılabileceği düşünülen on sekiz değer başlığıyla sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Değerler Eğitimi, Safahat

Investigation of Safahat in Secondary Social Studies Education in Terms of Values Education

ABSTRACT

In this study was examined Mehmet Akif Ersoy's work named Safahat in terms of Values Education in Social Studies Course. Safahat, which is included in the "100 Basic Works" by the Ministry of National Education, was examined and tried to determine the values to be given in the Social Studies Course. This study, the texts that were determined to contain the values required to be given in the Social Studies Lesson were examined and tried to be combined with the values education. In addition, the texts used in the language of their period were tried to be expressed by contemporary Turkish and tried to reach the result by using qualitative research methods. The determined study sampling is the texts in work named Safahat and determination, analysis and interpretation of these texts and effects on the values education of social studies lesson are examined. As a result, in terms of the values to be given in the social studies course, it was revealed that Safahat could be beneficial in the subject of value transmission.

Key Words: Social Studies, Values Education, Safahat

İçindekiler

Bilimsel Etik Sayfası.....	i
Tez Kabul Formu.....	ii
Önsöz/Teşekkür.....	I
Özet.....	II
Summary.....	III
İçindekiler.....	VI
Kısaltmalar Listesi	VII
GİRİŞ.....	VII
I.BÖLÜM	8
1. DEĞERLER EĞİTİMİ VE YAKLAŞIMLARI	8
1.1. Değerler ve Değerler Eğitimi	8
1.1.1 Değerler ve Eğitim ilişkisi:	14
1.1.2 Değerlerin Özellikleri.....	14
1.1.3 Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarında Değerler.....	17
1.1.4. Değerler Eğitimi Yaklaşımları	19
1.1.4.1. Değer Telkini Yaklaşımı	19
1.1.4.2. Değer Açıklaması Yaklaşımı.....	20
1.1.4.3 Değer Analizi Yaklaşımı	20
1.1.4.4. Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı.....	21
1.1.4.5. Eylem Öğrenme Yaklaşımı	21
1.1.4.6. Gözlem Yoluyla Öğrenme Yaklaşımı	22
2.BÖLÜM.....	25
2. Mehmet Akif Ersoy Hakkında Genel Bilgiler	25
2.1.Mehmet Akif Ersoy'un Hayatı.....	25
2.2. Mehmet Akif Ersoy'un Tahsil Yılları	26
2.3. Mehmet Akif Ersoy'un İş ve Meslek Hayatı	27
2.4. Mehmet Akif Ersoy'un Edebi Kişiliği	28
2.5. Mehmet Akif'in Şiirlerinde Dil ve Üslup	30
2.6. Millî Mücadele Döneminde Mehmet Akif Ersoy	33
2.7. Mehmet Akif Ersoy'un Eserleri	35

2.7.1. Safahat	35
2.7.2. Süleymaniye Kürsüsünde	37
2.7.3. Hakkın Sesleri	38
2.7.4. Fatih Kürsüsünde	38
2.7.5. Hatıralar	39
2.7.6. Asım	39
2.7.7. Gölgeler	39
2.8. Mehmet Akif Ersoy'un Safahat Dışında Kalan Eserler	40
2.8.1. Makaleler	40
2.8.2. Tercümeleler	40
2.8.3. Vaazlar	40
2.8.4. Mektuplar	41
2.8.5. Tefsir Yazıları	41
2.8.6. Kur'an Meali	41
2.8.7. İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy	41
3.BÖLÜM	44
3. BULGULAR VE YORUMLAR	44
3.1. Sorumluluk	44
3.2 Bilimsellik	50
3.3. Farklılıklara Saygı	60
3.4. Estetik	64
3.5.Kültürel Mirasa Duyarlılık	68
3.6. Doğal Çevreye Duyarlılık	71
3.7. Vatanseverlik	72
3.8.Çalışkanlık	76
3.9. Dürüstlük	84
3.10. Akademik Dürüstlük	86
3.11. Adil Olma, Bayrağa, İstiklal Marşına Saygı	87
3.12. Hak ve Özgürlüklere Saygı	91
3.13. Tarihsel Mirasa Duyarlılık	93
3.14. Yardımseverlik	96

3.15. Barış	99
3.16. Aile Birliğine Önem Verme	102
3.17. Duyarlılık	106
3.18. Sağlıklı Olmaya Önem Verme:	114
4.BÖLÜM	116
4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	116
4.1. Tartışma.....	116
4.2. Sonuç.....	117
4.3.Öneriler	118
Kaynakça	120

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

TDV: Türk Diyanet Vakfı

TDK: Türk Dil Kurumu

S: Sayı

s: Sayfa

No: Numara

C: Cilt

Çvr: Çeviren

GİRİŞ

Asırlar boyunca dünyanın çeşitli bölgelerinde gelişip, farklı coğrafyalara sahip olan Türk milli kültürü ve bu kültürün içerisinde barındırdığı değerlerin gelecek nesillere aktarılması günümüz eğitim sistemi açısından çok önemlidir. Gelecek kuşakların devlet ve sosyal hayatını düzenleyen en önemli unsur asırlar boyu süregelen değerlerdir. Bu değerlerin aktarılmasında milli öğelerin kullanılması çok önemlidir.

Eski dönemlerden günümüz dünyasına gelen süreçte kültür aktarımının değerler boyutu hep önemli olmuştur. Eğitim hayatı boyunca öğrencilere milli, manevi ve kültürel değerlerin aktarıldığı görülmüş ve bu eğitimlerin gelişmişlik seviyesiyle doğru orantılı olduğu gözlemlenmiştir.

Bütün bu değerlerin aktarılmasında en önemli husus ise dil'dir. Dilin konuşulduğu toplum aynı zamanda dilin biçimlendiricisi ve ona zenginlik katan bir faktördür. Toplum kendi ihtiyaçlarına göre zamanla dilini geliştirmektedir. Dil, bilim ve teknik alanında gelişmelerin aktarılmasında yardımcı olmaktadır. Aktarma işlevini gelenek, görenek ve inanç değerlerinin sonraki kuşaklara ulaştırılması noktasında da yerine getirmektedir. Bu da dilin konuşulduğu toplumun, kültürüyle etkileşim içinde olduğunu gösterir (Kongar, 1983: 42).

Tarihi çağlarda yazılı ve sözlü olarak birikerek gelen değerler günümüz dünyasının oluşmasında önemli rol oynamış, millet ve milliyetimizin var olması için gelecek nesillere aktarılması gereklidir. Değerlerin aktarımında milli unsurları fazlaca içeren eserlerden faydalanmalıdır. Özellikle de dil ve değer konusunun korunmasını ve muhafaza edilmesini, milletin topyekûn birlik olma duygusuna sahip olmasını ifade eden eserlerin ön plana çıkarılması gerekmektedir.

Köklü bir devlet geleneğine sahip olan milletimiz, insani değerleri tarih boyunca önemsemiştir. Bütün insanlığın ihtiyaç duyduğu yardımseverlik,

vatanseverlik, hoşgörü, dürüstlük, misafirperverlik, temizlik gibi insani değerler milletimizin tarihi boyunca sahip olduğu üstün değerlerin başında gelir (Yaman, 2012: 223-224).

Araştırmanın bu bölümünde; araştırmanın önemine, araştırmanın amacına, problem durumuna yer verilmiştir. Ayrıca literatür tarama yoluyla değerler ve değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar üzerinde durularak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Problem

1. Mehmet Akif Ersoy'a ait olan Safahat adlı eser , Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere aktarılacak istenen değerler açısından ne derecede zengin bir içeriğe sahiptir?

2. Safahat'tan Sosyal Bilgiler dersi değer aktarımında hangi düzeyde ve nasıl yararlanılabilir?

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmadaki amacımız, Mehmet Akif Ersoy'un Safahat eserini, Sosyal Bilgiler Dersinde kullanılan 'Değerler' bakımından incelemek ve bunu belgelerle yazılı hale getirmektedir.

Yeni Eğitim modelimizde çok önemli bir yere sahip olan 'Değerler Eğitimi'ni' "Milli Şairimiz" Mehmet Akif Ersoy'un Safahat kitabı aracılığıyla tanıtmak ve eğitim camiasına katkı sağlamaktır. Uzun ve manzum hikâyelerden oluşan Safahat adlı eserden faydalanarak köklü bir geçmişe sahip olan milletimizin değerlerini gelecek kuşaklara aktarmak ve değerlerine sahip çıkıp onları koruyan ve yücelten bir neslin yetiştirilmesine katkı amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, Safahat eserinin Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere kazandırılmak istenen değerler bakımından zengin olduğunu ve değerlerin aktarımında kaynak teşkil edebileceği ve kullanılması halinde fayda sağlanacağına göstergesi olarak eğitime fayda sağlayacağı hedeflenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Millî Eğitim Bakanlığı'nca "100 Temel Eser" arasında gösterilen Safahat eserinin Sosyal Bilgiler Dersinde verilmek istenen 'Değerler' yönünden incelenmesi sağlanmış, gelecek nesillerin bu değerlere sahip olarak yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Literatür incelendiğinde değerler eğitimi alanında birçok çalışma yapılmıştır. Dede Korkut Hikayeleri gibi birçok eser değerler eğitimi alanında incelenmiştir. Sosyal Bilgiler kitaplarının incelediğimizde Safahat adlı eserin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise Safahat'ın değerler eğitimi için zengin bir içeriğe sahip olduğu üzerinde durularak literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Yöntem ve Materyal

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada Akif'in Safahat'ında bulunan metinlerin Millî Eğitim Bakanlığı'nın Sosyal Bilgiler Dersinde verilmesini istediği değerler bakımından incelenmesi sağlanmış ve metinler çözümlenerek Sosyal Bilgiler dersinde kullanılmak üzere hazır hale getirilmiştir.

Eserde yer alan değerlerin Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları doğrultusunda, öğrencilere kazandırılmak istenen milli, manevi ve ahlaki değerleri muhtevasında bulundurmasında ve ele aldığımız değerlerin genel amaçlara uygunluğu dikkate alınmıştır. Aynı zamanda bu çalışma daha önceki bilimsel çalışmalar dikkate alınarak ve uzman görüşlerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Çalışma Materyalleri

Bu çalışmanın materyalleri, Millî Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği ve Sosyal Bilgiler Dersinde verilmesini istediği 'Değerler' ve Mehmet Akif Ersoy'a ait olan 'Safahat' adlı eseridir.

Çalışmada, ‘Safahat’ isimli eserde bulunan metinlerin Sosyal Bilgiler dersi değerler eğitimi bakımından uygunluğu metinlerin çözümlenmesiyle elde edilmiş, ancak yazara ait olan ve ‘Safahat’ isimli eserde yer almayan diğer şiir ve yazıları araştırmanın materyalleri arasına alınmamıştır.

Verilerin Toplanması ve Verilerin Analizi

Verilerin toplanması, Mehmet Akif Ersoy ve Değerler Eğitimi üzerinde yapılan çalışmalar dikkate alınarak, Safahat’ın Sosyal Bilgiler dersi değerler eğitimi bakımından incelenmesiyle oluşturulmuştur. Bu çalışmada Safahat adlı eser detaylı bir şekilde incelenerek kodlamalar yapılmış ve temalara ulaşılmıştır. Temalara ulaşma safhasında betimsel analiz tekniği dikkate alınmıştır. Toplamda 18 temaya ulaşılmıştır. Bu temalar(Değerler) şu şekildedir:

- Sorumluluk
- Bilimsellik
- Farklılıklara Saygı
- Estetik
- Kültürel Mirasa Duyarlılık
- Doğal Çevreye Duyarlılık
- Vatanseverlik
- Çalışkanlık
- Dürüstlük
- Akademik Dürüstlük
- Adil Olma, Bayrağa Saygı, Marşı Saygı
- Hak ve Özgürlüklere Saygı
- Tarihsel Mirasa Duyarlılık
- Yardımseverlik
- Barış
- Aile Birliğine Önem Verme
- Sağlıklı Olmaya Önem Verme

- Duyarlılık (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2005: 44).

Çalışmada kullanılan eser, M. Ertuğrul DÜZDAĞ tarafından neşre hazırlanan ve İz yayıncılık tarafından 2009 yılında çıkarılan 7 kitabın birleştirildiği Safahat adlı eserdir.

Sınırlılıklar

Bu çalışmanın sınırlılıkları arasında Millî Eğitim Bakanlığı'nın Sosyal Bilgiler dersinde verilmesini istediği değerlerin Safahat eserinde mevcudiyetinin araştırılması ile sınırlıdır.

İlgili Yayın ve Araştırmalar

Özbek, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Mehmet Akif, Selam Yayınları, Konya 1988*

Mehmet Akif'in Safahat'ı başta olmak üzere Sebilürreşad ve Sırat-ı Müstakim dergilerinde yazdığı yazılardan yola çıkılarak Akif'in eğitimci kişiliği üzerinde durulmuş ve eğitim ile ilgili görüşleri eserlerinde geçen metinlerden çıkarılmaya çalışılmıştır. Yayınlandığı tarihi de göz önünde bulunduracak olursak değerler eğitimi ile ilgili bulgulara rastlanmamaktadır.

Biçer, Seçil, *Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'a Ait Safahat Adlı Eserin İncelenmesi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2013 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*

Bu çalışmada Mehmet Akif'in ait Safahat'ı değerler eğitimi yönünden incelenmiş ve Safahat'ta geçen metinler İsmail Hakkı Şengüler'in "Açıklamalı Mehmet Akif Ersoy Külliyyatı" adlı çalışmasından alınarak ifade edilmeye çalışılmış, ancak metinlerin bireysel olarak çözümlenmesi ve yorumlanması gerçekleştirilmemiştir.

Barut, Yaşar, *Mehmet Akif ve Safahat Adlı Eserinde Eğitim ve Kültür*, I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu, Cilt I, Burdur 2008, s, 817-820

Burdur'da 2008 yılında düzenlenen Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu bildirileri arasında yer alan bu çalışma, Safahat'ın Eğitim ve Kültürel yönden incelenmesi ile oluşturulmuştur. Eserde geçen uzun ve manzum hikâyelerin eğitim ve kültürel yönden zengin olduğu ve bu zenginliğin fark edilmesi amaçlanmıştır.

Moğul, Selçuk, *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri 2012(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

Bu çalışmada, Safahat'ın Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi açısından incelenmesi yapılmıştır. Bu çalışmanın Türkçe değerler eğitimine katkı sağlanması amaçlanmıştır. Eserde yer alan metinler Safahat'ta geçen manzum hikâyelerin yorumlanmasıyla elde edilmiş ve Safahat'ın Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi bakımından faydalanılmak istenmiştir.

Kaçar, İzzet, *Eğitimci Yönüyle Mehmet Akif*, Esra Yayınları, Konya 1989

Bu eserde Mehmet Akif Ersoy'un eğitimci kişiliği ve eğitim hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Mehmet Akif'in eğitim ile ilgili eserlerinin çözümlenmesiyle ortaya çıkarılan görüşleri ifade edilmiş ve Akif'e göre eğitime ne kadar önem verdiği ve verilmesi gerektiği aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu eserde Mehmet Akif'in eğitime başlanacağı zaman nerelerden yola çıkılması gerektiği konusundaki fikirleri de ifade edilmiştir.

Emer, Asım, Mikail, *Safahat'ta Değerler Eğitimi Unsurları*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014 (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

Bu alışmada, Safahat'ın değerler eğitimi unsurları bakımından incelenmiştir. Bu çalışmanın içeriğinde Milli Eğitim Programında yer almayan ancak toplum içerisinde çok ön planda tutulan İffet, şecaat, şükür gibi sosyal hayatta karşılığı olan değerler üzerinde durulmuş ve bu değerlerin Safahat eseri içerisindeki karşılıkları araştırılmıştır.

I.BÖLÜM

1. DEĞERLER EĞİTİMİ VE YAKLAŞIMLARI

1.1. Değerler ve Değerler Eğitimi

Değer kavramı sözlük anlamı olarak kısaca şu şekilde ifade edilmektedir: “Yüce, kutsal, faydalı kabul edilen özellik” (Doğan, 2010: 286). Sözlük anlamı bu kadar kısa olmasına karşın değer; milletlerin geçmişinden gelen ve geleceğe yönelik planlama ve stratejisinde en önemli bakış açısı olmaktadır. Bu konuya güncel bir örnek verecek olursak önümüzde mülteci sorunu ve ülkemizin buna karşı tutumu, bizim tarihten gelen değerlerimizi ortaya koymaktadır. Zira Osmanlı Devleti tarihine baktığımız zaman dünyanın birçok yerinde zulme uğrayan halkların imdadına yetişmiş ve onları koruyarak güvenli bölgelere naklini yapmış ve hatta kendi topraklarına gelmelerini sağladığı görülmüştür. Değer konusu önemli bir kavramdır. Her toplumun kendine özgü olan iyi, kötü, güzel, çirkin, doğru, yanlış gibi değerlendirme ölçütleri vardır. Değerler, bireyin düşünce, tutum ve davranışlarında birer ölçüt oluşturur ve toplumun bütünlüğünü sağlar. Bir toplumun yaşamında her şey değerlere göre algılanır. Bireyler, içinde yaşadıkları grup, toplum ve kültürün değerlerini benimserler (Evirgen, 2014: 13).

Değerler, toplumsal yaşamda uyulması gereken belirli ilkeleri gösterdikleri için toplumsal düzen açısından çok önemlidir. Sevgi, saygı, dostluk, dayanışma ve yardımlaşma gibi değerler topluma yön verir. İnsanlar, bu değerlere uygun davranırlar. Toplum düzeni de bu yolla sağlanmış olur (Evirgen, 2014: 13)

Bireyler, doğumlarından ölümüne kadar olan zaman zarfı içerisinde ailesinden, okulundan, arkadaş çevresinden, iş hayatından etkilenecek yaşamlarını şekillendirir. Bu şekillendirme birçok faktörden meydana gelir. Değerler bu faktörlerden biri olarak karşımıza çıkar. Bireylerin tercihlerinden tutun davranışlarına kadar hemen hemen her konuda değerler bireye bir yol

haritası belirler. Bu yol haritasının sonunda ulaşılabacak olan yer, yani bizim amaçlarımız değerlerin kendisidir (Göldağ, 2015: 105).

Bir toplum içerisinde toplumsal bir yaşantıdan söz etmek istiyorsak, öncelikle sahip olunan değerler ve normların toplumu nasıl organize ettiğine bakmalıyız. Çünkü değerler ve normlar toplumun geçmişten getirdiği özellikleri, şuan içinde bulunduğu çağ ile birlikte harmanlayarak toplumu bir arada tutmaktadır. Bir arada tutmasını sağlamak için gereken şart ise toplumun ortak bir felsefe oluşturmasıdır. Bireyler, bu şekilde diğer bireylerle ve toplumlarla yaşamlarını idame ettirirler. Değerlerin bir başka işlevi de hukuki normlara şekil verilmesinde etkili rol oynamasıdır. Buna ek olarak bu değerler, bireylerde hoşgörü ve bunun doğal sonucu olarak toplumsal ahlakın artmasına katkı sağlamaktadırlar. Bundan dolayıdır ki şuan içinde bulunduğumuz çağda hem yazılı hukuk hem de yazısız hukuk kuralları yani normların ortak bir paydada birleşmesi noktasında özen gösterilmektedir (Tatlıdil ve Gündel, 2013: 26).

Değerler, bireylerin tüm yaşamlarını bir şekilde etkilerler. Bu etkileme daha çok tutum ve davranışta kendini gösterir. Bundan dolayıdır ki bir bireyin, grubun ya da bir toplumun tutum ve davranışlarını tahmin etmek istiyorsak öncelikle bunların değerlerini bilmeliyiz. Ancak bu yolla onlar hakkında bir öngörü sahibi olabiliriz (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000: 199).

Kavramsal açıdan baktığımızda değerler kavramı için kesin bir açıklığın olduğunu söyleyemeyiz. Fakat davranış bilimciler ve sosyal psikologlar tarafından değerlerin hem tutum ve davranışları hem de bilişsel süreçleri etkilediği söylenmiştir. Aynı zamanda bu değerlerin toplumun kültürel yapısı ile etkileşim içerisinde olduğunu sonuç olarak da toplumun yapısını yansıttığını kabul etmektedirler. Değer kavramı bu şekilde ortak bir tutarlılık kazanmıştır. Bireyler yaşamları boyunca isteyerek ya da istemeyerek değerler tarafından yönlendirilirler (Dilmaç ve Özgüven, 1994: 349).

Bireyin kendisine sorduğu, ‘ben kimim’ ve ‘neyi’, ‘neden yapıyorum’ sorularına cevap verilmesi, değerlerin amacını oluşturmaktadır. Fakat unutulmaması gereken bir konu vardır. O da alınan kararlarda kullanılacak değerlerin her zaman doğru karar vermeye götüren kurallar bütünü olmadığını aklımızdan çıkarmamamızdır. Toplum yaşayan bir yapı olduğu için değerler de sürekli olarak birbirleri ile etkileşim hali içerisindeyler. Bu şekilde oluşan yapıya ise değer sistemi adı verilmektedir (Başaran, 2000: 168).

Değerler sistemini oluşturacak unsurlara bakacak olursak; bireyin veya toplumun bir nesne ya da her hangi bir konu ile ilgili inançları, ilkeleri ve standartlarına verilen isimlerdir. Ayrıca bireyin ve toplumun sahip olup, geliştirdiği değerlerin toplamıdır. Bunlar toplumun temel taşları olup toplumun yaşamının devam etmesini sağlarlar (Bursalıoğlu, 2000: 21). Değerler sistemi bazı özelliklere sahiptir. Bu özellikler şu şekilde ifade edilebilir; zamanla birlikte aynı kararlılığa sahip olmaları beklenemez. Çok hızlı bir şekilde değişme gösterebilirler. Bazı değerler yok olup giderken bazıları da gün yüzüne çıkarlar. Bu şekilde zayıf olarak görülen değerler güçlü ve baskın bir görüntüye bürünebilirler (Dönmez ve Cömert, 2007: 32).

Değerler, zihinsel olgulardır. Düşünce ve eylemlerimizi duyuşsal alan içerisinde etkiler ve onlara rehberlik eder. Bunun sonucunda ise zihinsel olgular meydana gelir. Toplumların sürekli bir hareket halinde olması sonucunda gerçekleşen değişim değerlerin yeniden alınmasına ve bu öğretinin önem kazanmasına sebep olur. Aslında her davranışın altında değerlerin varlığından söz etmek mümkündür. Değerlerin kısaca bir tanımına bakacak olursak; herhangi bir düşünce veya nesne için iyi, kötü, güzel, doğru ve kutsal olarak kabul ettiğimiz veya etmediğimiz inanç ve kabullerimizdir. Değerler hayat boyunca bize yol haritası çizer (Doğan: 2010: 68).

Değerler, bireyin davranışı ile ilişkilidir. Bunun yanında ilişkide olduğu bilim dalları da mevcuttur. Bunlardan bir kaç şunlardır; felsefe, ekonomi, ilahiyat. Değerler ile inançlar ve tutumlar arasında kapsam olarak bir kıyaslama yaptığımızda, değerlerin daha kapsamlı olduğu karşımıza

çıkılmaktadır (Tozlu, 2003: 54). Değerler hem bireyin hem de toplumun kültürünü oluştururlar. Bu yüzden daha kapsamlı ve önem arz etmektedirler. Toplumdan topluma ve içinde bulunduğu zamana göre değişiklik gösterirler. Değerler zaman içerisinde değişebilirler fakat bu durum hem zaman alıcı hem de zordur. Zamanla değişiklik gösteren değerler için bazen bazı değerler silinir bazen de bu değerlerin yerine farklı değerler ortaya çıkar. Bu değişikliğin sebepleri arasında kişisel tecrübeler gösterilebilir. Değerleri incelediğimiz zaman bunların felsefi temellere dayalı olduğu görülmektedir (Güngör, 2010: 91).

Felsefi temellere dayalı olan değerler, felsefi ekoller şeklinde isimlendirilen grubun ve bunun bir yansıması olan eğitim felsefesinde değerlerin ne anlam ifade ettiği farklılık gösterir. Örneğin; esasicilik, daimicilik, ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık gibi eğitim felsefelerinin her birinde temel olarak değerler ele alınmıştır. Esasicilik anlayışına göre değerler: mutlak değerlerin varlığından ibarettir. Bu mutlak değerler, iyi ve eğitimli birey olmak için kazanılması gereken değerlerdir. Daimicilikte ise: idealizm ve realizmden etkilenmiştir. Bu ikisinin etkisiyle şu açıklamayı yapmaktadırlar: insanların davranışlarını doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkileyen temel değerlerin sabit kalıp bunlar üzerinde bir değişim gerçekleşmez. İlerlemecilik de pragmatik felsefeden etkilenmiş ve söyledikleri bunlar doğrultusunda gerçekleşmiştir. Onlara göre kesin değerlerin varlığından söz edilemez. İnsanların değiştiği gibi değerler de değişkenlik gösterir. Bireyler ve toplum için yararlı olan değerler toplamı kısmen kabul edilebilir. Yeniden kurmacılık değerler için; eğer iki değer birbiri ile bir çatışma yaşıyorsa bu durum tutarlılığı engellediği varsayılır ve bunun çözümü içinde demokratik olan değerler üzerinde durulur. (Sarı, 2005: 127).

Değerler eğitiminde üzerinde durmamız gereken bir başka konu daha mevcuttur. Bu da Sosyal Bilgiler eğitimidir. Bu eğitim milli ve manevi, dini ve ahlaki ve sosyal değerlerin oluşturulmasında aktif bir şekilde rol oynamaktadır. Buna ek olarak değerlerin aktarılmasında da görevi mevcuttur. Öğrencilerin

değer oluşturmada geçmişteki günlerden günümüze kadar değerlerin hangi yönde ve nasıl değiştiğinin, geçmiş zamandaki önemli şahsiyetleri ve bunların yaşantıları önemli unsurlardır. Bu unsurlar kullanılarak Sosyal Bilgiler dersinde öğrenciler geçmişteki değerler ile şu an ki değerler arasında bir kıyaslama yapabilir. Kişilerin hayatlarındaki değerleri öğrenip kendileri için sonuç çıkarıp, çıkardıkları sonuçlar ile kendi değerlerini toplayarak olumlu şekilde katkı sağlayabilirler. Bu derste kullanılacak olan yöntemler doğrultusunda öğrenciler, yeni değerler oluşturma fırsatına sahip olacak ve aynı zamanda da var olan değerleri anlama olanağı yakalayacaklardır. Öğrencilere değer öğretirken biyografiler, çevre gezileri, tarihsel hikâyeler, destanlar, kanunnameler ve fermanlar kullanılacak materyaller arasında bulunmaktadır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 69-70).

Değer eğitimi bireye şu noktada yardımcı olmalıdır: Bireyin insana ait olan bütün etkinliklerini, amaçlarına uygun bir şekilde gerçekleştirebilecek duruma getirmektedir. Aristoteles'in bahsettiği gibi kişilere "insanın işini" yapabilecek hale gelmelerine yardımcı olmak. Diğer bir deyişle kişilere doğru bilmenin, doğru bir şekilde düşünmenin, doğru bir değerlendirme yapmanın, doğru bir eylem içinde olduğunu birey tarafından görülmesine yardımcı olmaktadır. Bu açıdan değerlerin genel olarak özellikleri şu şekilde ifade edilebilir:

- a) Değerler, bireyin yapmış olduğu eylemlerde kabul edilebilir arzu ve istekleri için bir referanstır.
- b) Değerler hem kültür tarafından şekillenir hem de aynı kültüre yön verirler. Başka bir ifade ile kültürel gelişme süreci içerisinde değerler de şekil alırlar.
- c) Değerleri insan olmadan düşünmek imkânsızdır. İkisi birer bütündür. Değerler kişinin sosyalleşme sürecinde öğrenilir (Dilmaç ve Ulusoy, 2015: 7).

Değerler, somut ya da soyut olan kavramların ne kadar önemli olduğunu belirtmeye çalışan soyut bir ölçü birimidir. Sözcük olarak şu anlama

gelmektedir; değer, canlı ve cansız varlıkların, olayların, olguların durumunu, önemini anlatır. Kavram olarak; bireyin bireyle, nesnelere, canlı ya da cansız varlıklarla bağlantısında, ilişkisinde, duygularında ve düşüncelerinde duyumsanan bir durumdur. Değer yargısı ile bu durum değerlendirilir ve ihtiyaç olan davranışın, tutumun, eylemin gerçekleşmesi sağlanır (Köknel, 2007: 17).

Dünyada yaşanan toplumsal olaylar ülkemizi demografik ve kültürel alanda, insanların yaşam biçimlerinde, eğitim anlayışlarında ve daha birçok alanda etkilemektedir. Bu etkileme değişim ve gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Yaşanılan değişim ve gelişmeleri eğitim sistemine ve programına aktarmak bir gereklilik haline dönüşmüştür. Bundan dolayı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2004 yılında tüm ilköğretim programlarını içine alacak şekilde yapılandırmacı öğrenme anlayışı çerçevesinde bir program geliştirmiştir. 2005 yılında bu programı uygulamaya başlamıştır. Yeni program ile birlikte bireyleri sadece akademik olarak geliştirici ve destekleyici uygulamalara değil, aynı zamanda onları sosyal yönden de destekleyici uygulama ve etkinliklere yer verilmesine özen gösterilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda değerler eğitimine yönelik bakış açılarında da değişim meydana gelmiştir. 2004 yılında yeniden yapılandırılan öğretim programına değerler de dâhil edilmiştir (Yılmaz, 2013: 674).

Değerler eğitimi için çok farklı görüşler mevcuttur. Bunların birkaçına bakacak olursak; kimilerine göre değer kazandırma süreci olarak ifade ederken kimileri de değerlerin açık ve bilinçli bir şekilde öğretilme teşebbüsü olarak tanımlamaktadır. Başka birilerine göre ise doğrudan ve dolaylı bir şekilde kişilerin değerler hakkındaki anlayış ve bilgisini geliştirmektedir. Bu şekilde bireyleri ve toplumu belli değerler doğrultusunda davranabilmesini sağlamak için beceri ve eğilim aşılayabilmektedir (Hökelekli ve Gündüz, 2007: 385).

Değer, toplum tarafından sosyal grubun varlığını, birlikte işleyişini ve devamını sağlayabilmek için üyelerin çoğunluğu tarafından alınan ve bunların gerekli ve doğru olduğu kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya

da inançlardır. İçinde yaşadığımız ortamda değerlerin gelecek nesillere aktarılması önemli bir konudur. Demokratik bir toplumun yaşayabilmesi için değerlere ihtiyacı vardır. Değerlerin sadece ev ortamında değil okul ortamında da bilinçli bir şekilde öğretilmesi daha iyi bir toplumun oluşturulmasında önem arz etmektedir. Öğrencilerin sadece akademik olarak gelişmesi endişe verici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencilere temel bilgi ve becerileri kazandırmak ne derecede önemli ise bunların yanında çocukların değer gelişimine yönelik çalışmalar da o derecede önemlidir. Değer kelimesinin tanımlarına baktığımızda bu kavram literatürde farklı şekillerde açıklandığı görülmüştür. Örneğin değer; bir toplumun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin tamamı şeklinde tanımlanabilir (Fidan, 2013: 362).

1.1.1 Değerler ve Eğitim ilişkisi:

Değerlerin kazanılmasının en önemli aracı ailedir. Kültürel, dini, felsefi ve ahlaki değerleri çocuğa ilk olarak aile aktarır. Değerler itibarıyla ilk zihni şekillenme ailede başlar. Aile aslında toplumun en küçük birimi ve temsil gücüdür. Devletler de toplumsal değerleri bilimsel bir yapıya dayandırarak okullarda vatandaşlarına aktarır. Değerlerini ailede alan bireyler, okullardaki eğitimle bunu pekiştirir ve dünya görüşlerinin oluşmasına katkı sağlar (Küçükaya, 2014: 12-13)

1.1.2 Değerlerin Özellikleri

Değerlerle ilgili olarak yapılan araştırmalar ve tanımlara bakıldığında değerlerle ilgili kimi özellikler olduğu görülmektedir. Bu özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Değerler içten bir güç olarak bireysel davranışları etkiler.
- Yaşamda ikileme kalma durumunda karar vermeyi kolaylaştırır.
- Toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
- Bireysel algı ve gerçeğin yorumlanmasını etkiler.
- Davranışları kontrol etmeyi sağlar.

- Zaman içinde çeşitli etmenlere ve bireylere göre değişebilir.
- Kişi ya da toplumların istek ve amaçlarını temsil eder.
- Duygu yüklüdür, düşünce ve anlayışa güç verir, davranışları yönlendirir.
- İnsan kişiliğinin ahlaki sosyo-ekonomik, entelektüel, politik, fiziksel, estetik, dinsel gibi çeşitli boyutlarını içerir (MEB: 2005, 87).

Değerler farklı derslerle öğrencilere kazandırılmalıdır. “ 2004 Sosyal Bilgiler Programına” temel öğeler, beceriler, kavramlar ve değerler şeklinde program hazırlanmıştır. Bu programda değerler ile ilgili açıklamalar ve etkinlik örnekleri mevcuttur. Programda doğrudan değerler eğitime yer verilmiştir. Bunun yanında Hayat Bilgisi ve Türkçe derslerinde de öğrencilere değerlere ilişkin kazanımların yapılması iyi insan iyi vatandaş olarak yetiştirilmesinde önemli bir gelişmedir. Program ile birlikte dürüstlük, sevgi, saygı, dayanışma gibi değerleri öğretilmeye başlanmıştır. Bunlarla beraber bireyler alacakları her hangi bir kararı daha iyi kontrol edebileceği ve daha az olumsuz davranışlarla karşılaşabileceği söylenebilir. Her toplumda eğitim yalnızca bilgi edinmek için değil aynı zamanda beceri, alışkanlık ve değer kazandırmak için de vardır. Bu noktadan baktığımızda öğrenme; okul, öğretmen, aile, yakın çevre içerisinde gerçekleşmektedir. Değer kazanan öğrenci sorumluluk bilincini, paylaşmayı, çevresindeki her şeye daha duyarlı olmaya, kendini yönetip geliştirmesine ve bu şekilde toplumsal hayatı öğrenir. Toplumsal hayatı öğrenince sosyal rolleri algılaması da kolaylaşır (Deveci ve Ay: 2009,169).

Bir öğretmen öğrencisinin yeni düşünceler ortaya koymasını, yaptıklarını açıklamasını, sorduğu soruları, arkadaş ve çevre ilişkilerini, öğrencinin iç disipline sahip olup olmadığını, takdir durumunu, toplumun değerlerini kendine ölçü edip etmediğini gözlemleyip bunları kazandırmaya yönelik etkinlikler yapmalıdır. Değerler yaşantılar sonucunda yeni öğrenme ile oluşur (Sarı, 2005: 81)

Bireylerin hayatında yer alan ve onlar için önemli olan belli başlı değerlerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

a) **İnsanları sevme:** İnsanların sahip olduğu sevginin her hangi bir sınırı yoktur. İnsanın ve hayatının önemi büyüktür. İnsanların kendi aralarındaki birlik, beraberlik, mutluluk ve refah temel alınır.

b) **Uyumlu olma:** İnsanoğlu kendi iç dünyası için uyumlu olmayı ister. Yapılan eylemlerde bunalıma, kırgınlığa ve bölünmeye sebep olacak bir yolu tercih etmezler. Çünkü bilirler ki kendi iç ve dış dünyasının birlikte uyumlu olması halinde mutlu olunacağı sonucuna varılmalıdır.

c) **Hırsları Kontrol Altına Alma:** İnsanlar kendini eğiterek kendi iç dünyası ile yetenekleri arasında bir denge kurmaya çalışır. Bu dengeyi bozacak servet hırsı, şöhret hırsı ve şehvet hırsından uzak durur. İhtiraslarını kontrol altına alıp iyi bir insan olmak için çaba sarf eder.

d) **Başkalarının Mutluluğunu İsteme:** İnsanlar kendilerini mutlu edebilmek için sarf ettikleri her şeyi başkaları için de yaparlar.

e) **Kendini Kontrol Etme:** İnsanlar yapmış oldukları hatalardan ve sahip oldukları kusurlardan arınmak ister. Bu zamanlarda insanlar kendi iç dünyasına gidip orada bir muhasebe yaparlar.

f) **İyi İnsan Olma:** İnsanın kalbi temiz ve saftır. Aynı zamanda insan sevgisi ile doludur. Ve insan kâinatının sevgi mabedine inanır.

g) **Manevi Değerlere İnanma:** İnsanın sahip olduğu kötü özellikleri ortadan kaldırmaya çalışırlar. İnanılan dine göre bir ayırım söz konusu değildir (Çubukçu ve diğerleri, 2012: 27)

Kişinin kendine ait değerleri olabildiği gibi, toplumun da kendine ait değerleri de vardır. Ayrıca toplumlarda ortak olan evrensel değerler de bulunmaktadır. Yani değerlerin bir kısmı insanları aşar, bir kısmı da toplumları aşarak, toplumlar üstü evrensel bir nitelik kazandırır. Değerler, toplumların veya grupların ortak malıdır; paylaşılır, uygulanır ve nesillere aktarılır. Değerler birbirine dayanır ve birbirini destekler. Değerlerin hiçbiri diğerinden tamamen bağımsız değildir ve hepsi sonuç itibari ile bir bütünlük oluştururlar. Değerler, genel geçer kurallar ve ilkeler olmaları sebebiyle, sınırsız ve daimidir, zaman ve mekân üzerinde bir kavramdır. Değerler kalıtsal değil, öğrenilebilirdir. Değerleri yeni nesillere aktarmak da eğitim yoluyla olur.

Değerler yaşamın her alanını yönlendirir. Değer verdiğimiz şeyleri okur, onlar hakkında konuşur, onlar için yaşar, onları yansıtırız. Değerler özgürce seçilmelidir. Toplum dayattığı için değerlere uyulmamalı; bilerek isteyerek, severek uygulanmalıdır. Değerler soyuttur. Bu sebeple insanın veya toplumun değer verdiği ve yaşattığı ölçüde vardır. Aksi halde önemini yitirerek zayıflayabilir veya yok olabilirler. Değer, ilgi gösterilen, arzulanan şey olduğundan, her durumda olumluluk taşır. Bazen uygulanması zor olsa da fedakârlıklar gerektirse de değerlerin doğruluğu ve olumluluğu tartışılmamıştır (Kantar, 2014: 8).

Değerler hem ölçen hem de ölçülen olabilmektedir. Yani bir olgu hem kendisi bir değer taşıyıp hem de kendisi değer olabilmektedir. Manevi değerler, etik değerleri de kapsar. Aralarında da bir çelişki bulunmamaktadır (Kantar, 2014: 8).

Eğitimin işlevi; bireye dini, ahlaki, sosyal, bilimsel kabiliyetlerini geliştirecek bir eğitimle ve bunun yanı sıra milli ve manevi değerlerle donatılmış bir kişilik kazandırmak olmasıdır. Bir insanı şekillendirme, her açıdan gelişmiş ve üretken bir kişilik oluşturmak eğitimin yapması gerektirir. Eğitim: bunlar yapılırken kesintisiz bir şekilde gerçekleştirilen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim bireyin hayatında, şu anda içinde bulunduğu kültürü gelecek nesillere nasıl aktaracağını bireyin sosyal çevre ile nasıl uyum içerisinde yaşayacağını öğretmesi açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu şekilde birey sosyal ve kültürel değerleri ve kuralları öğrenecek, hem de sosyal hayatın gereklerine uyum sağlayıp sosyalleşecektir. (Şentürk, 2010: 51).

1.1.3 Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarında Değerler

Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Milli Eğitim Temel Kanununda şu şekilde geçmektedir:

“Madde 2. Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk İnkılâp ve İlkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek.

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek.

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak. Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktadır”

Türk Milli Eğitiminin temel başlığı altında öğrencilere kazandırılması gereken bazı değerler sayılmıştır. Bunlar; beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu açısından dengeli ve sağlıklı bir şekilde gelişmiş bir kişiliğe, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimlilik gibi değerler. Bu değerlerin bireye kazandırılması istenmektedir (Taşdan, 2010: 118).

Taşdan (2010) makalesinde eğitim sisteminin genel amaçlarından bahsetmiştir. Ona göre; eğitim sistemi ulusal bir karakterdedir. Eğitimin evrensel ilkeleri hayati amaç olarak benimsenmelidir. Eğitimsel ve bilimsel

gelişmelere açık bir felsefeyi yansıttığını söylemektedir. Bu felsefe bir yandan manevi ve kültürel ile birlikte sosyalleşmeyi sağlamaktadır. Diğer taraftan eğitim öğrencinin özgür ve bilimsel düşünme gücü ile evrensel kültüre adapte olması sağlamaktadır. Sayılan amaçlar şu şekilde bir birey profili çizmektedir; kişisel ve toplumsal sorumlulukları ile yaşayıp topluma katkı sağlayan, bundan dolayı toplum ve değişen dünyaya ayak uyduran birey.

Sistem, Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı ve yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmak amacına, insanın vasıf dokusunun geliştirilmesindeki gösterdiği başarı ile ulaşabilir. Bir bireyin ulusal olarak değerler üzerinde beden, ruh ve zihin dengesini kurması, o bireyin evrensel değerlere sahip olma arzusunu göstermektedir. Bu bağlamda Türk Eğitim sistemi için son derece gelişmeci ve modern felsefi temellere sahip olduğu söylenebilir. Bu noktada ortaya çıkan sorun meydana gelen ürün ya da ürünlerin söz konusu beklenti ve amaçlara uygun olup olmadığıdır (Taşdan, 2010: 118).

1.1.4. Değerler Eğitimi Yaklaşımları

1.1.4.1. Değer Telkini Yaklaşımı:

İnsanların davranışları ve karakterleri tarih boyunca sürekli şekillenmiştir. Bu şekillenme bilinçli veya bilinçsiz olarak gerçekleşmiştir. Bu süreçte en fazla kullanılan yaklaşım değer telkini yaklaşımı olmuştur. Bu yaklaşıma bir davranışın kabul edilebilmesi için sürekli tekrar ve tavsiyelere ihtiyaç vardır. Tekrar ve tavsiye neticesinde değer, davranış olarak bireyde yer edecektir. Değer aktarımının önemini şu şekilde özetleyebiliriz: Öğrenci, öğretmen tarafından daha önceden seçilmiş olan norm ve değerleri alır. Bu değerler için şunlar söylenebilir: çocukların gelecekleri için eylemlerinde ve kararlarında yol göstermek amaçlı belirli bir değer yönelimini öğretmek için ders programlarına konulmuşlardır. Ayrıca bu değerler en iyi kabul ettiğimiz değerlerdir. Bu yaklaşımı savunan kişilere göre toplumsal kültürün devamlılığının olması için değerlerin varlığı gerekmektedir ve değerlerin bir açıklama ve analize de ihtiyacı yoktur (Yığittir ve Kaymakçı, 2012: 50)

1.1.4.2. Değer Açıklaması Yaklaşımı:

Bu yaklaşımın benimsediği düşünce şu şekilde açıklanmaktadır: Öğretmenler öğrencilere kesin bir biçimde değerleri öğretmeye çalışmamalıdır. Öğrenciler yaşamları sonucunda edindikleri tecrübeler sonucunda değerlerini kendileri oluşturmalıdır. Birden fazla değer arasında öğrenci kendisinin vermiş olduğu karar doğrultusunda seçimini yapmalıdır. Bu seçimin sonrasında değeri kendisi düşünmelidir. Öğrencinin yaptığı değerlendirme sonucunda ise öğrencilerin seçmiş olduğu değerlere gerekli dönütler verilerek ardından ödüllendirme gerçekleştirilmelidir. Bu yapılırsa öğrenci için bu değerler kalıcı hale gelir. Bu yaklaşımın sağlamak istediği fayda, öğrencilerin söylem ve davranışları arasındaki farklılıkları, öğrencinin kendisinin tarafından fark etmesini sağlamaktır (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012: 51).

1.1.4.3 Değer Analizi Yaklaşımı

Bu yaklaşımda yapılan söylemler; bireyler yapacakları her hangi bir davranışta sonuca ulaşmak isterlerse bunu akıl yürütme ile gerçekleştirmesi yönündedir. Bu yaklaşımda öğrencilere verilmek istenen değer, öğrencilerin çevrelerinde gelişen olaylara ve bu olayların çözümüne yönelik sonuçlara akıl yürütme ile varılmasıdır. Bu yaklaşım değer iletişimi yaklaşımı olarak da isimlendirilmektedir (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012: 53).

Öğrencilerin bu yaklaşıma göre izleyeceği yolda kendisine verilen her değeri kabul etmemeleridir. Öncelikle öğrenci bir değeri kendisi yorumlamalı daha sonra da bir sonuca varmalıdır. Bunu yaparken de tartışma yöntemini kullanmalıdır. Değerlerin hangi düzeyde geçerli olduğunu görmeye çalışmalıdır. Tartışma yöntemi ile birlikte öğrenciler başkalarının gözünden bir olayı veya farklı bir olguyu yorumlama yeteneğine sahip olacaklardır (Bacanlı, 2005: 34). Yalnız bu yaklaşımda eleştirilen bir nokta mevcuttur. O da öğrencilerin özel hayatının ve aile gizliliğinin ihlal edilebileceğidir. Başka eleştirilen yönü uygunluğudur. Bu yaklaşımın ilköğretim düzeyinde değil de üniversite düzeyinde kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012: 53).

1.1.4.4. Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı

Bu yaklaşımın vermek istediği öncelikle değer kazandırmak değildir. İlk olarak eleştirel bir şekilde düşünmeyi ve bunun doğal sonucu olarak muhakeme yapma yeteneğini kazandırmak istemesidir. Kolberg tarafından geliştirilen bu yaklaşımda değerler için şu düşünce mevcuttur: Değerler bilişsel, ahlaki inanç ve konular olarak düşünülmektedir. Kolberg ahlaki gelişimi üç düzeyde sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmada çocuklar gelenek öncesi dönemde 4-9 yaşları arasında cezadan kaçmak bir ödül almak için bir dışlanma yaşamamak için kurallara uymaktadırlar. Bu yaklaşımda öğrenciler ahlak konulu hikâyelerde var olan ikilemleri inceleyerek ahlaki olarak en üst basamağa çıkarılması hedef olarak belirlenmiştir. Odaklanılan ahlaki değerler şu şekilde sıralanabilir: Anlayışlı olma, adalet ve eşitlik, insan ve duyarlılık gibi. Bu yaklaşımda tartışma yöntemi sıklıkla kullanılmaktadır. Bu yöntemin, öğretmenin rehber ve kolaylaştırıcı görev üstlendiği bir ortamda yapıldığında ahlaki gelişim seviyelerinden bir üstteki seviyenin seçilmesinde ve bir model alınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yapılan çok sayıda araştırma bu durumun bu şekilde olduğunu doğrulamaktadır (Selçuk, 2005: 112).

1.1.4.5. Eylem Öğrenme Yaklaşımı:

Bu yaklaşımın savunduğu görüş, insanların davranışlarındaki değerlerdir. Bireyin düşüncelerinde ve davranışlarındaki temel etkenler önem arz etmektedir. Bundan dolayı odaklanmış olduğu, öğrencilerin değerleri davranışa dönüştürmesidir. Değerlerin önemine ise şu şekilde vurgu yapılmaktadır; Eğer bir değer bir kişide gözlem yoluyla görülmüyorsa o değer bir önem arz etmemektedir. Burada ulaşılmak istenen amaç, eğer değerlerin davranışlara dönüştürülmesiyle birlikte teorik yöntemden çıkarılarak pratik yönetime geçilmesidir. Yani değerlerin anlamı ve sözle ifade edilmesinin dışına çıkılıp bunun gözlemlenebilir hale gelmesidir. Bundan dolayıdır ki bu yöntem sınıf ortamında deneylerle anlatımın dışına çıkılıp toplum içinde toplumu etkileyen sosyal çalışmaları ilgilendirmektedir. Yaklaşımın savunucularının söylemleri de bu yöndedir. Değerlerin benimsenmesi için öğrencileri sosyal

projelere dâhil etmek ve özel fırsatlar sunulmasını önermektedir. Bu yaklaşım da değerler açıklanması yaklaşımına benzer. İşlem basamakları oluşturulmuştur. Bu basamaklara bakacak olursak giriş dönemi için öncelikle öğrencinin yaşadığı ortam içerisindeki sorunlar ve bunlara olası çözümler tespit edilmesi gerekmektedir. Sonraki basamak işlem dönemidir. Çözüm yolları oluşturulan birinci basamakta en uygun seçim işlemi bu dönemde yapılır. Sonraki basamak sonuç dönemidir. Bu basamakta ise seçilen çözüm yolu için gerekli olan plan yapılır ve uygulanır. Kontrol döneminde ise uygulanan çözüm yolu ile ilgili değerlendirme yapılır (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012: 53).

1.1.4.6. Gözlem Yoluyla Öğrenme Yaklaşımı

Yaklaşım, öğrenciyi aktif bir hale getirerek kendi duyu organları aracılığı ile öğrenmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yöntem birçok sosyal davranışın ve değerlerin kazanılmasında temel sağlamıştır. Bunun nedeni de şu şekilde açıklanmaktadır. İnsanlar bir sosyal davranışı öğrenirken, bu öğrenme işini yaparken kendilerine bir model seçerler. Bu model aile fertlerinden birisi olabilir. Lakin sadece aile fertleri ile sınırlandırılmaz. Ek olarak televizyon, sinema, spor, müzik dünyalarında birisi de model olarak alınabilir. Daha önceki dönemde bu model çoğu zaman çocuğun yanındaki kişiler olurken şu an içinde bulunduğumuz teknoloji devrinde bu durum bir yerdeki futbolcu veya sanatçı şeklinde değişme göstermiştir. Yaklaşımında verilmek istenen öğrencinin kendi hayatlarında bulunan kişilerin sahip olduğu olumlu değerlerin farkına varıp bu değerleri kendi özünde benimsemesidir (Akbaş, 2005: 94).

Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzunda değerlerin yer alması, değer eğitimi ile bağlantılı yaklaşımlara kurumsal bir şekilde yer verilmesi, uygulamaya yönelik örneklerin varlığını zorunlu kılmıştır. Bu şekilde değerlerin daha iyi öğretilmesinde öğretmenlere yol gösterici ve uygulamada sorunları en aza indirmek için Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzunda örnek etkinlikler değerlerin öğretiminde yerlerini almıştır. Fakat bazı sorunlar mevcuttur. Bu sorunlar; öğretim kılavuzunda verilen etkinliklerin sayısı, içeriği, hangi değer eğitimi

yaklaşımını yansıttığı, ünitelerin değerler ile bağlantıları olup olmadığı gibi nicel ve nitel çalışmaların araştırmasının yapılmadığıdır. Bu açıdan bakıldığında Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı için uygulanması, tavsiye edilen değerler eğitimi ile ilgili etkinlikleri, değer eğitimi yaklaşımları ile eksiklikleri tespit ederek gelecekte yapılacak olan çalışmalara bir kaynak oluşturmasına inanılmaktadır (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012: 54).

Değerlerin özelliklerini kısaca şöyle özetleyebiliriz:

1. Birleştirici olgulardır. Çünkü değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenmektedir.
2. Bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. Bu ölçüt, toplumsal, sosyal ihtiyaçların karşılanmasını ve bireyin iyiliğini içermektedir.
3. Bir yargı olarak düşünülmektedir. Bu yargı bireyin hem bilincini hem de duygularını kapsamaktadır.
4. Güdülerdir. Bu güdüler, bireyin bilincinde yer alır ve davranışlarına yöne verir.
5. Normlar ile kıyaslandığında onlardan daha farklı, daha genel ve daha soyut bir nitelik taşımaktadırlar. Hatta normları da içerisine almaktadırlar (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2005: 53).

“Sosyal Bilgiler Eğitiminde verilecek olan değerler şunlardır:

- Sorumluluk
- Bilimsellik
- Farklılıklara Saygı
- Estetik
- Kültürel Mirasa Duyarlılık
- Doğal Çevreye Duyarlılık
- Vatanseverlik
- Çalışkanlık

- Dürüstlük
- Akademik Dürüstlük
- Adil Olma, Bayrağa Saygı, Marşa Saygı
- Hak ve Özgürlüklere Saygı
- Tarihsel Mirasa Duyarlılık
- Yardımseverlik
- Barış
- Aile Birliğine Önem Verme
- Sağlıklı Olmaya Önem Verme
- Duyarlılık (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2005: 44).

2.BÖLÜM

2. Mehmet Akif Ersoy Hakkında Genel Bilgiler

2.1.Mehmet Akif Ersoy'un Hayatı

Yakın tarihimizin en büyük şairlerinden “Milli Şair” unvanına sahip olarak bütün hayatını, kabiliyetini ve bilgilerini inancı yolunda harcamış derin bir fikir adamı; Anadolu iman, irfan ve ahlak ikliminin en dikkate değer örnek bir şahsiyeti olan Mehmet Akif, 1873 Aralık ayında İstanbul’un Fatih ilçesinin Sarıgözel semtinde doğdu. Babası Arnavutluk’tan İstanbul’a eğitim görmek için gelmiş ve zamanla Fatih müderrisliğine kadar yükselerek İstanbul’a yerleşmiş, aslen Arnavut olan temiz lakaplı Tahir Efendidir (DiB, 2013: 19). Annesi aslen Buharalı olan Hâce Emine Şerife hanımdır (Çantay, 1966: 13-14). Mehmet Akif 27 Aralık 1936’da saat 19.45’de İstanbul Beyoğlu’ndaki Mısır Apartmanında vefat etmiştir (Çantay, 1966: 22).

Mehmet Akif, yaşadığı dönemde meydana gelen siyasi ve toplumsal olayları eserlerine başarı ile taşıyabilmiştir. Akif’i sadece şair veya yazar olarak nitelendirmek yanlış olur. Zira Akif, yaşadığı dönemin olaylarına eleştirel bakabilmiş, fikirler ve çözümler üretebilmiş, faydalı gördüğü fikir ve uygulamaları takdir etmiş bir şahsiyettir. Mehmet Akif, çok yönlü bir kişiliktir; yabancı dillere ve kültürlerine olan hâkimiyeti ile bir entelektüel, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması ile beraber milletvekili yani bir siyasetçidir (Duran ve Salkın, 2008: 345).

İstanbul’da doğan yazar sürekli ilim çevreleri içinde olmuş, kendini yetiştirmeyi de iyi bilmiştir. Ailesinden aldığı terbiyeyi ve İslam kültürünü de hayatı boyunca hiç kaybetmemiştir. Aldığı eğitim ve kabiliyetleri sayesinde kendisini yetiştiren Mehmet Akif geliştirdiği üslup ve mütevazı kişiliği ile döneminde dahi takip edilen bir isim olmuştur. Akif’i yalnızca bir şair, yazar olarak nitelendirmek ona haksızlık olur. O, halkın içinde halk ile beraber yaşadığı için devrinde meydana gelen sıkıntı ve buhranları şahsında da yaşamıştır. Hayatı boyunca gördüğü olaylar Akif’te derin izler bırakmıştır.

Çocuk yaşta şahit olduğu Osmanlı- Rus savaşı, yine küçük yaşta babasını kaybetmesi ve ardından evlerinin yanması, asırlardır hüküm süren Osmanlı devletinin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşu ve bu olayların bıraktığı fikri izler bir nevi Akif'i pişiren onu yoğuran olaylar olmuştur. 63 yıl hayat süren Mehmet Akif koca bir ömrü sığdırdım dediği Safahat adlı eseri de bizlere miras olarak bırakmıştır (Duran ve Salkın, 2008: 345).

Akif'i bugün de gündemde tutan ona güncellik kazandıran en önemli unsur yaşadığı toplumun sıkıntı ve dertlerine çözümler üretmeye çalışması ve bu sıkıntı ve dertlerin hala devam ediyor olmasıdır. İnsanlar yaşadıkları coğrafyaya benzerler, onların hayatlarına yön veren gelişmeler ve bu gelişmeler sonucunda duygu ve düşünce dünyaları şekillenmiş olabilir. Tarihi kişilikleri, yazarları, siyasetçileri anlayabilmek için en önce bakmamız gereken konu yaşadığı dönemde meydana gelen olaylardır. Zira bu olaylar onların düşünce dünyalarını yetişmesinde ve gelişmesinde rol oynayan en önemli unsurlardır. Aynı şekilde İstiklal Harbi'nin manevi mimarlarından İstiklal Marşı şairi Mehmet Akif Ersoy da bu zor dönemden geçmiş ve savaş zamanlarını yaşamış insanların başında gelmektedir (Barut, 2009: 817).

2.2. Mehmet Akif Ersoy'un Tahsil Yılları

Mehmet Akif, dört yaşında iken Fatih'te bulunan Emir Buhari mektebine gönderildi ve tahsil hayatına başladı. Burada iki yıl okuduktan sonra üç sene Fatih Rüştüyesinde eğitimine devam etti (DİB, 2013: 19). Orta tahsili yaptığı sırada babasından Arapça ve dini ilimleri öğrendi. Mülkiye idadisini bitirdikten sonra mülkiyenin yüksek kısmına devama başladı fakat birinci sınıfta iken babası vefat etti ve evleri yandı. Bunun üzerine maişet kaygısı ile o sene açılmış olan ve mezunlarına hemen iş verilecek olan Mülkiye Baytar Mektebine geçti ve burada dört yıl okuyarak birincilikle mezun oldu (Düzdağ, 1979: 22).

Mehmet Akif, baytarlık okulunu birinci olarak bitirse de baytarlığı sevememiştir. Hafızlığını da öğrencilik yıllarında tamamlamış ve hayatı boyunca unutmamıştır (Şeker, 2009: 453). “Şiire, 28 Aralık 1893 yılında bir

gazelinin Hazine-i Fünun dergisinde neşredilmesiyle başlamıştır. Fakat onun tam anlamıyla şiire başlaması 1908 yılına tekabül etmektedir. Bu arada babasından öğrendiği Arapçayı tam anlamıyla zihnine yerleştirmiş bunun yanında Farsça ve Fransızca da öğrenmiştir” (Şeker, 2009: 453).

Mehmet Akif'in, yaşayarak yazdığı bütün eserlerinde aldığı terbiye, yetiştirilme tarzı ve bunlarla birlikte bilgi birikiminin ona verdiği sorumluluk bilinci ile öğretici bir kişilik ön plana çıkmaktadır. Akif, yalnızca akli ve nakli ilimleri öğrenmekle kalmayıp spor faaliyetleri ile de vücut sıhhatine de önem vermiştir. Edebiyat, Kur'an-ı Kerim, felsefe, spor ve yabancı diller konusunda kendisini geliştirmiştir. Arapça, Farsça ve Fransızca dillerini çok iyi bir şekilde öğrenmiş olan Akif, bunların haricinde doğu ve batı dillerinden bazılarını da orta düzeyde öğrenmeye gayret göstermiş ve başarılı da olmuştur. Öğrendiği bu diller Mehmet Akif'e, Batı ve Doğu edebiyatının birçok eserinden faydalanma imkânını vermiş ve kendini yetiştirme evresinde bu eserlerden faydalanmıştır (Baykan, 2009: 95).

2.3. Mehmet Akif Ersoy'un İş ve Meslek Hayatı

Mehmet Akif, Mülkiye Baytar Mektebinden 1893 yılında birincilikle mezun olduktan sonra Orman, Meadin ve Ziraat Nezareti Beşinci Umur-i Baytariye ve Islah-ı Hayvanat Şubesi memurluğuna tayin edilmiştir. Birkaç ay sonra aynı kurumun Müfettiş muavinliğine getirilmiştir. 25 Ağustos 1909 tarihinde ise Umur-ı Baytariye Müdür muavinliğine başlamıştır. Mehmet Akif Orman, Meadin ve Ziraat Nezaretindeki toplam memuriyet görevi yaklaşık 20 yıldır. 1913 yılında kendisinin bir üst kademesindeki müdürü Abdullah Efendi'nin haksız yere azledilmesiyle karşılaşınca 11 Mayıs 1913 tarihinde istifasını verip memuriyet hayatından ayrılmıştır (Şengüler, 1992, C, 10: 78-79).

Mehmet Akif, bu memuriyeti sırasında Rumeli, Anadolu ve Arabistan'da hayvan hastalıkları ile meşgul olarak dört yıl dolaşmıştır. Aynı zamanda Mehmet Akif Umur-i Baytariye Müdür Muavinliği sırasında İstanbul Darül-Fünun'da Edebiyat ve Halkalı Ziraat Mektebinde Kitabet muallimliği

yapmıştır (Düzdağ, 1979: 22). Mehmet Akif yine bu süre zarfında Dar'ül-Edeb adını taşıyan özel bir okulda fahri olarak beş yıla yakın ders verdiğini bizzat kendisi ifade etmektedir (Şengüler: 1992, Eşref, Edip, Nevzat Ayaz'ın Notlarından, C, 1. 512-516).

Mehmet Akif Birinci Dünya Savaşı sırasında İttihat ve Terakkiye bağlı olan Teşkilat-ı Mahsusa aracılığı ile Almanlar tarafından Berlin'e davet edilmiştir. Akif, Almanya dönüşü yine aynı teşkilat tarafından Necid'e gönderildi. Akif'in memuriyetlerinden birisi de Şeyh'ül İslamlık Dairesine bağlı Dar'ül Hikmet'il İslamiye adlı ilmi ve siyasi kuruluşun üyeliği ve başkâtipliğidir. Anadolu'daki istiklal mücadelesine katılıp İstanbul ile önemli ilişkilerini kesince, Damat Ferit hükümeti tarafından Dar'ül Hikmet'il İslamiye'deki bu üyelik ve başkâtiplik görevine son verildi. Mehmet Akif daha sonra ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Burdur mebusu olarak seçildi ve birinci meclis fesh edilinceye kadar buradaki milletvekilliği görevini sürdürdü. Akif'in son memuriyeti de Mısır'daki Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesindeki Türk Dili ve Edebiyatı hocalığıdır. Bu görevine hastalığı ağırlaşır engel teşkil edinceye kadar devam etmiştir (Şengüler: 1992; C, 10: 81-82).

2.4. Mehmet Akif Ersoy'un Edebi Kişiliği

Mehmet Akif, Safahat eserini ortaya koyarak edebi alanda ne kadar üst düzeyde bir şahsiyet olduğunu bizlere kanıtlamış ve ayrıca Türk Milletine armağan ettiği İstiklal Marşı'nın da yazarı olarak edebi hayatımızda unutulmazlar arasındaki yerini almıştır. Devlet ve millet olarak derin üzüntü ile hatıralarımıza kazınmış olan Çanakkale Muharebesi yine Akif tarafından yazılarak adeta destanlaştırılmıştır (DİB, 2013: 21).

Mehmet Akif lise yıllarından itibaren şiirle uğraşmaya ve şiire kafa yormaya başlamıştı. Baytar mektebinin son yıllarında bu yeteneğini oldukça geliştirdi. Türkçeye ve aruz veznine hâkim olan Akif arkadaşlarına manzum mektuplar yazıyordu. Mehmet Akif önceleri Ziya Paşa, Namık Kemal, Muallim Naci gibi eski üstatları taklit edencesine şiirler yazmakla birlikte

ilerleyen dönemde kendi üslubunu ve tarzını oluşturarak eski ustaların tesirinden uzaklaşmıştır (DİB, 2013: 21).

Akif, şiirlerini kendisinin başyazarlığını yaptığı ve 1908’de çıkmaya başlayan “Sıratımüstakim” dergisinde yayımladı. Bu şiirler o zamana kadar pek fazla rastlanılmamış derecede akıcı, sade, halkın hayatını ve duygularını dile getiren milli nitelikte şiirlerdi. Sıratımüstakim ve daha sonra Sebilürreşad dergilerinde yayınlanan şiirleri tamamlandıkça Safahat başlığı altında kitapçıklar halinde yayımlanıyordu. 1911-1924 yılları arasında altı kitabı çıkmış olan Akif son kitabını 1933’de Mısır’da bulunduğu sırada Kahire’te yayımlamıştır (DİB,2013: 21).

Mehmet Akif, şiirlerini yazarken kendi yaşadığı dönemden ve çevreden üzüntü duymuş, eski şairleri okumuş ve sadece Türk edebiyatında tanınmış isimleri değil İran ve Arap edebiyatının en büyüklerini öğrenmiştir. Öğrendiği ve hafızasına nakşettiği birçok şaheseri zaman zaman ders alanlara tekrarlamış, Batının beğenip tercüme ettiği eserlerini husus eğitim verdiği talebelerine okumuştur (Düzdağ, 1979: 37).

Mehmet Akif, düşüncelerini oluştururken birçok yazar ve şairden etkilenmiştir. Lakin Akif’in bu etkilenişi onun fikirlerini oluşturmak için beslendiği ana kaynak değildir. Akif, fikirlerini oluştururken etkilendiği ilk kaynak yaşadığı toplumun dinamikleridir. Bununla beraber, devletin içerisinde bulunduğu buhranlı dönem ve bütün bunların toplamında ortaya çıkan kendi aklı ile yoğurduğu fikirlerinden almıştır. Etkilendiği mütefekkir ve yazarlar Mehmet Akif’e yeni bir şey katmanın yanı sıra onun fikriyatını çeşitli kaynaklardan besliyor ve farklılaştırıyordu. Akif, birçok tercüme eseri yaparken tek hedefi, yeni nesilleri yetiştirmek için kullandığı yerli İslam düşüncesi ile çağdaş İslam düşüncesi arasında sadece bir köprü kurmaktı. (Karakoç, 2013: 23).

Akif’i sadece Anadolu coğrafyasında yetişmiş bir şair olarak ele almamız Akif’e haksızlık olur. Mehmet Akif, bütün İslam coğrafyasının

içerisinde bulunduğu durumu izah etmeye çalışan, dertlerine ortak olan ve sorunlarını çözmeye fikirler ortaya koyan bir mütefekkindir. Bunun içindir ki Akif'in eserlerinde yalnızca Anadolu coğrafyasının sıkıntılarını değil Afrika'dan Hindistan'a oradan da Japonya'ya uzanan İslam âleminin sıkıntılarını görmekteyiz (İdben 2009: 221).

Nurettin Topçu, Akifname eserine yazmış olduğu Takdim yazısında Akif'in sanat tarihimizdeki yerini şu şekilde ifade etmektedir: Mehmet Akif'in yeri maneviyat derinliği bakımından Yunus Emre'nin izinde, ihtişam ve görkemli olma hususunda ise Fuzuli ve Sinanların üzerindedir. Türk- İslam edebiyatı tarihinin en yüksekte gezen edebi kişiliğidir. Sanatında bireyden Allah'a, gündelik sevgiden ilahi aşka uzanan bir ses, sonsuza ulaşmada ise birer Mevlana ve Yunus, yazdıklarıyla Fuzuli ve eserleriyle bir Sinan'dır. Dini ve tasavvufi edebiyat dediğimiz ve edebiyatın belki de en önemli yönü, yaşadığı devirde Akif tarafından aralanmıştır. O kapıdan girebilmek için ise Akif gibi kendini yetiştirmenin yanı sıra bir ruh kuvveti de gerekmektedir. Bunun içindir ki Mehmet Akif'i sadece şiirlerinde kullandığı kafiye, aruz gibi dar kalıplarda aramak ve anlamaya çalışmak oldukça boş bir çalışma olacaktır (Karaman, 2009: 391).

2.5. Mehmet Akif'in Şiirlerinde Dil ve Üslup

Akif'in şiirlerinde üslup olay, fikir ve duygulardan daha önce göze çarpar. Düşünce ve duygular Akif'in aruza olan hâkimiyeti neticesinde şiire daha kolay yerleştirilir ve şiirin gövdesinde daha kuvvetli hissedilir. Mehmet Akif'in üslubu sürekli sıkışan ve yoğunlaşan bir üsluptur. Süslemeye ve yapmacılığa kaçmadan fazlalıklardan arınmış yalın bir halde, halk sözleriyle kurulmuş çekici bir anlatışı vardır. Aruza hâkimiyeti ise bu anlatışı sürekli kuvvetlendirmiş ona güç katmıştır (Şengüler, 1992, C, 10: 414).

Mehmet Akif, kelime ve kavramların doğru ve yerinde kullanılması gerektiğini belirtmekte, kendisi buna dikkat etmekte ve uygun olmayan yerde uygun olmayan kavramın kullanılmasını yanlış bulmaktadır. Kendi dilimizde ve günlük konuşmalarımızda var olan kelime yerine, özellikle özentiden

kaynaklanan yabancı kelimelerin kullanılmasını eleştirmekte ve yanlış bulunmaktadır. Şiirlerinde ve yazılarında bu noktada pek çok örnek bulunmaktadır (Dalkılıç, 2009: 118). “Mehmet Akif’in şiirlerinde kullandığı dili tek bir kalıba yerleştirmek belki de doğru bir yaklaşım olmaz. Çünkü Mehmet Akif, altı yedi Türkçe bilir: Divan Türkçesi, Tanzimat Türkçesi, Servet-i Fünun Türkçesi, ev ve sokak Türkçesi... Hâsılı Anadolu’nun en uzak yerindeki taşra ağzından Beyoğlu’nun Dolapdere mahallesindeki argoya kadar bütün Türkçeleri bilir” (Kuntay, 1986: 343).

Üslup bir eserin kalitesini, kalıcı olmasını ve yazar hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar. Bu yüzden edebiyat içerisinde çok önemli bir noktadır. Her şair gibi Mehmet Akif de yazmaya başladığı zamanlarda başka yazar ve şairlerin tesiri altında kalmış ve bunu eserlerine fazlaca yansıtmıştır. İlk yazdığı eserlerde görünen üslup özellikleri Arapça ve Farsça kelimelerin ağırlıkta olduğu eserlerdir. Bir örnek verecek olursak;

“Dibace-i evsafını almaz bütün eb’ad

A’dad edemez silsile-i feyzini ta’dad

Umman-ı şüunun ki birer mevcidir a’sar

Her mevcesi bir lücce-i bi-salih-i asar” (Ersoy, Safahat, 14).

İlk olarak 3 Eylül 1908’de çıkan bu şiirdeki ağır üslup kendisini çok açık bir şekilde belli etmektedir. İlerleyen dönemde ise Mehmet Akif halka daha yakın onun anlayacağı dil özelliklerini kullanarak sade bir üslup ile eserlerini yazmıştır. Akif, aruzun Mimar Sinan’ıdır. Sinan’ın Şehzade Camii, çıraklık; Süleymaniye kalfalık, Selimiye ustalık eseri olduğu gibi Akif’inde ilk kitabı olan Safahat, kendi sanatında yola çıkması, ikinciden beşinciye kadar olan safahat, sanatında yürümesi, altıncı Safahat, sanatının zirveye varmasıdır (Kuntay, 2014: 303).

Mithat Cemal’in de belirttiği gibi altıncı kitabı -Asım- sanatının zirve noktasıdır ve diğer kitaplarındaki üslup özellikleriyle karşılaştığımızda dil

ve üslup bakımından daha kolay anlaşılır ve daha ustaca yazılmıştır. Örnek verecek olursak:

“Bize, Asım ne şunun yumruğu lazım ne bunun

Birinin pençesi ister yalnız: Kanunun

Ver bütün kudreti kanuna ki vahdet yürüsün

Yoksa millet değil ancak dağınık bir sürüsün” (Ersoy, Asım: 419).

Son yazdığı eseri olan Gölgele de Asım gibi dil ve üslup bakımından daha sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır.

Halkın içinden çıkmış bir şair olarak Akif, halk ile beraber yaşamış, onlarla konuşmuş, sohbet etmiş, halkı dini ve milli konularda yönlendirmiş, halkın nabzını tutmuş olduğundan halk kültürüne çok yakındır. Bu doğrultuda halk kültürü, hayatı, meseleleri yanında; vaaz kürsülerinde işlediği dilin bir benzerini eserlerine de yansıtmıştır. Akif, konuşma dilini şiirlerinde güzel şekilde aksettirirken şiirin musikisi de aruzla birlikte ön plana çıkmıştır. Konuşma dilinin vazgeçilmez unsurlarından olan atasözü, deyim, dua ve beddua gibi kalıplaşmış sözleri şiirlerine ustaca serpiştiren Akif, yer yer mahalle ağzıyla argo deyimleri de içine katarak şiirin ahengini bozmadan kullanmıştır (Göde, 2009: 308).

Sonuç olarak Akif’in ve diğer eserlerin dil ve üslup özellikleri bakımından şunları ifade etmemiz doğru olacaktır: Mehmet Akif, iç dünyasında yıllar boyu oluşturduğu fikirlerini ve yine iç dünyasında yaşadığı sıkıntı ve sevinçlerini yazılarıyla dışa yansıttığı için sanatçı kişiliğini araştırmada üslup özelliklerine bakmak çok önemlidir. Akif de diğer şair ve sanatçılar gibi yaşadığı devrin olumlu ve olumsuz tüm yönlerinden etkilenmiştir. Fakat Mehmet Akif’i diğer şair ve yazarlardan ayıran özelliklerin en önemlisi ise etkilendiği her şeyi kendi hayat görüşü ve tecrübesinin süzgecinden geçirerek şahsi bir kişilik kazanmış olmasıdır. Akif’in yazım biçiminde kullandığı mecazlara, eserinin muhtevasına ve eserinin şekline kadar

her şeyi Akif, kendi tecrübeleri sonucunda ortaya koymuştur. Bu sayede Akif, dil ile düşünce arasında mükemmel bir uyum sağlamış ve eserleri günümüze kadar ulaşabilmiştir (Korkmaz, 2008: 131).

2.6. Millî Mücadele Döneminde Mehmet Akif Ersoy

Mehmet Akif'i her ne kadar şair olarak tanısak da o aynı zamanda bir mütefekkir ve aksiyon adamıydı. Ülkesinin bulunduğu durumlara hiçbir zaman kayıtsız kalmamış aksine bütün acıları derununda hissettiğini şiirleriyle bize aktarmıştır. Millî Mücadele zamanlarında Akif de boş durmamış halkın Millî Mücadele ve bağımsızlık adı altında vatanı kurtarmasına ve savaşmasına yönelik kamuoyu oluşturmak için var gücüyle çalışmıştır.

Akif, bu topraklar üzerinde yaşayıp da vatanına karşı görevlerini yerine getirmeyenlere ve vatanını sevmeyenlere karşı kendi içindeki vatan sevgisini kıyaslayarak anlatır (Azimli, 2009: 504).

“Hulasa aile hissiyle cümle hissiyat

Mukaddesatı için çırpınan yürekte olur

İçinde leş taşıyan sineden ne hayr umulur?

Vatan felakete düşmüş onun hamiyyeti cuş

Eder mi zannediyorsun herif vatan berduş

Bulunca kendine bir yer, doyunca kör boğazı

Kapandı gitti bakarsın ki neketin ağzı

Fakat sen öyle değilsin senin yanar ciğerin

Vatan deyip öleceksin semada olsa yerin

Nasıl tahammül eder hür olan esaretine

Kör olsun ağlamayan ey vatan felaketine” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 257).

Akif, sadece bir şair değildir. Kendini yetiştirmesi, ailesinden aldığı terbiye ve şahsi kişiliğinde bulunan heyecanlı tutum ona bir fikir adamı kişiliği de kazandırmıştır. Bu nedenle Milli Mücadele yılları döneminde Akif, sadece bir şair olarak değil aksiyon ve düşünce adamı olarak da Milli Mücadele taraftarlığını ortaya koymuştur. Camilerde verdiği vaazlar ve milletin Mehmet Akif’e olan inancı da bizlere bunu açık bir şekilde göstermiştir. Fakat Milli Mücadele sonrasında Mehmet Akif’i derinden etkileyen en önemli olay ise tarihini şerefli bir şekilde yaşamış olan Türk halkının, itilaf devletleri tarafından maruz bırakıldığı asimilasyona yönelik davranışlar olmuştur. Akif’e göre asırlar boyu hüküm sürmüş bir devletin mensupları bu şekilde bir muameleyi hak etmemiş ve bu tip muamelelere asla tahammül göstermemiştir. Bu hususu ise şu şekilde dile getirmiştir:

“Ah! Karşımda vatan namına bir kabristan

Yatıyor şimdi! Nasıl yerlere geçmez insan?

Şu mezarlar ki uzanmış gidiyor, ey yolcu

Nereden başladı yükselmeye, bak nerde ucu

Bu ne hicranı müebbed, bu ne hüsrani mübin...

Ezilir ruh-i sema, parçalanır kalb-i zemin” (Ersoy, Hakkın Sesleri: 186) dizelerinde dile getirmiştir. Mondros Mütarekesi sonrasında Akif’i üzen bir başka gelişme ise, İstanbul basınının tutumu olmuştur (Kısıklı, 2009: 203).

Mehmet Akif, İstanbul’da milletine daha fazla hizmet edemeyeceğini anlayınca itibarlı ve yüksek maaşlı işini ve ailesini bırakarak 10 Nisan 1920 tarihinde Milli Mücadele’ye katılmak için gizlice İstanbul’dan Ankara’ya doğru yola çıkmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışının ertesi günü 24 Nisan 1920’de Ankara’ya varmış ve gider gitmez faaliyete geçerek 28

Nisan tarihli “Hâkimiyet-i Milliye” gazetesini çıkarmıştır. Gazetenin de haber verdiği gibi 30 Nisan Cuma günü Hacı Bayram Camiinde kürsüye çıkarak hakla hitap etmeye başlamış ve İstiklal Savaşına Burdur milletvekili olarak katılmıştır. Akif, o günlerde çok büyük bir hizmet olarak Ankara’da Sebilürreşad’ı çıkarmaya devam etmiş; Eskişehir, Konya, Kastamonu, Çankırı, Afyon, Sandıklı, Dinar, Burdur, Antalya ve çevresini dolaşarak, büyük gayesi yani dini, vatani ve milleti uğrunda canla başla çalışmıştır. Savaş sırasında defalarca cephelere girerek gazilerle konuşmuş onları teşvik ederek yüreklendirmiştir (DİB, 2013: 23).

2.7. Mehmet Akif Ersoy’un Eserleri

Cumhuriyet tarihimizin en büyük şahsiyetlerinden birisi olan Akif her ne kadar şair özelliği ile tanınmış olsa da edebiyatın farklı türlerinde de eserleri mevcuttur. Mehmet Akif kendisinin başyazarlığını yaptığı dergilerde düzyazıları ve tercüme eserleri, Milli Mücadele döneminde halkı bilinçlendirmek için yaptığı vaazları, makaleleri, Kur’an-ı Kerim meali, Kur’an’dan ayet ve tefsir yazıları ve en önemlisi de şiirlerini ve fikirlerini toplamış olduğu Safahat adlı eseri mevcuttur.

2.7.1. Safahat

Mehmet Akif Ersoy’un şiirlerini topladığı yedi ciltlik eserinin adıdır. İçerisinde 11.240 mısradan oluşan 108 şiiri bulunmaktadır. Safahatın yalnız birinci cildinin ismi de Safahat ismini taşır ve sırasıyla gelen diğer bölümlerin kendilerine özel, ayrı isimleri vardır. Eserinde topladığı bu kitaplar farklı zamanlarda eski harflerle birkaç kez basımı yapılmış fakat tek kitap halinde eski harflerle basılmamıştır. Yedi kitabın ilk altısının ilk baskıları İstanbul’da yedinci kitabın ilk baskısı ile Mısır’da yayınlanmıştır (DİB, 2013: 29).

Safahat, görünüşte yedi ayrı kitaptan oluşmaktadır. Ama o bir bütündür. Bu esere bütünlük kazandıran ise bizi biz kılan ciddi anlamda imandan ve toplum karşısında samimi sorumluluk duygusundan beslenen idealizmin terbiyesinde oluşmuş değerler ile çözülüşün girdabında yaşanan karmaşanın

karşı karşıya gelmesi, daha yerinde bir ifadeyle çatışmasıdır. Safahat'taki her manzume, -hatta uzun manzumeler- de kendi içerisinde bir bütün manzarası arz eder, her parça bu çatışmanın bir yönünü ifade eder. Bu bakımdan Safahat, ne manzum bir hikâyeden oluşan bir kitap ne bir şiir mecmuası ne bir roman ne de başka türden bir eserdir. O, Safahat'tır. Yani türün özelliklerini yalnız kendi içindedir ve orijinaldir; kendi kültürüne ve iklimine bağlı dürüst, mesuliyet duygusu yüklü ve son derece duyarlı, samimi bir insanın arzu, istek, şikâyet, haykırış, keder, sevinç, ideal zihni ve kalbi hallerinin ifadesi edebi bir metindir (Aktaş, 2008: 25).

Mehmet Akif, eserinde Türk milletinin içinde bulunduğu olumsuz şartları oluşturan unsurları tespit ederek bu olumsuz şartlara kendi düşünce ve ideolojisi doğrultusunda çözümler ortaya koymuştur. Bu sebeple yakın dönem tarihimizi ve milletimizin geçirdiği medeniyet dönüşümünü daha iyi anlayabilmek için Akif'i ve Safahat'ı bu gözle okumak ve bilmek gerekir (Oğur, 2009: 237).

Safahat'ta dürüstlük, cömertlik, ilim sahibi olmak, çalışmak, azim, ümit gibi kavramların fazla yer alması, Akif'in birey ve toplumun eğitilmesine ne derecede önem verdiği işaret etmektedir. Millet ve memleketin kalkınması için çocukların eğitimini şart olarak gören Akif, çocuğun, büyüklerin yaşadığı döneme göre değil kendi yaşadığı döneme uygun olarak eğitilmesini ifade etmiştir. Bu eğitim anlayışı, çocuğun eğitiminde bugün için de çok doğru bir tespit olmuştur (Oğur, 2009: 237).

Birinci kitap Safahat'ta 3084 mısradan müteşekkil 44 şiir bulunmaktadır. Eski harflerle üç kez basılmıştır. Bu ilk kitabı teşkil eden şiirler ilk ve son kıtalar hariç Sıratımüstakim dergisinde 1908-1911 yılları arasında çıkmıştır. Bu manzumelerde devrin özellikleri içerisinde insani ve sosyal meseleler ele alınır ve okuyucunun dikkati çekilerek bu sorunları düşündürmek ve neticesinde çözüm yolları aramak istenir. Fakirlik, hastalık ve acizlikle birlikte bunlardan kurtuluş yolları gösterilir. Cahillik ve baskı, meyhaneler ve

kahvehaneler gibi yerlerin insan hayatını ne kadar olumsuz yönde etkilediğinin ayrıntılı tasvirleri mevcuttur.

Akif, Safahat'ın tamamında yüzyıllardır âleme; ilim, sanat, hukuk gibi alanlarda öncülük etmiş Osmanlı'nın artık geri ve çökmüş bir toplum olduğu gerçeğinden hareketle kalkınmanın, ilerlemenin çarelerini, yollarını aramıştır. Gerilememizin sebeplerini ararken bulduğu cevaplardan öne çıkan ikisi atalet ve ahlâkî çöküntüdür. Elbette bunları doğuran şartları, ticaretin, sanayinin, eğitimin olmaması ve memleketin harap hali olarak belirlemiştir (Akpınar, 2009: 737).

2.7.2. Süleymaniye Kürsüsünde

İkinci kitap Süleymaniye Kürsüsünde, 1002 mısra uzunluğunda tek bir şiirden oluşmaktadır. Eski harflerle dört kez basılmıştır. Dördüncü baskısı 1928 yılındadır. Mehmet Akif bu eserini Ocak-Ağustos 1912 tarihleri arasında yayınlamıştır. Bu eserinde Mehmet Akif Seyyah Abdürreşid İbrahim Efendi'nin ağzından Süleymaniye Camiinde verilmiş bir vaaz şeklinde milletin içinde bulunduğu durumu ve bu durumun devamında başlarına gelecek olan felaketleri tüm dehşetiyle anlatmaktadır.

İlk önce bütün İslam âlemini dolaştığını söyleyerek Rusya, Türkistan ve Hindistan'ı sonra da Japonya'yı anlatan buradaki halkın içinde bulunduğu halleri tasvir eden vaiz, 1908 Kanun-i Esasi'nin ilan edildiğini duyunca sevincinden İstanbul'a dönmüştür. Ancak İstanbul'a geldiğinde eskisinin aksine daha çalışır vaziyette ve daha düzenlenmiş olarak görmeyi hayal ettiği İstanbul bir karışıklık, ahlak ve akıl dışı fenalıkların bulunduğu bir yer olarak görünce dehşete düşmüştür. Bütün bunları anlatan ve kötü sonuçlarına işaret eden vaiz sözlerini, milletçe bir felaketten kurtulmak için tutulması gereken yolu işaret ederek bitirmiştir (TDV, 2015: 42).

2.7.3. Hakkın Sesleri

Üçüncü kitap Hakkın Sesleri, 482 mısra uzunluğunda on şiirden oluşmaktadır. Eski harflerle dört kez basılmıştır. Mehmet Akif'in "Süleymaniye Kürsüsünde" bahsettiği Balkan savaşları nihayet gelip çatmış ve Osmanlı Devleti birkaç yıl önce yönettiği bu topraklarda kurulan yeni devletlere yenilmiştir. Subaylar arasındaki partililik, iktidar ve kavmiyet kavgaları yüzünden birbirine yardım etmeyen ordu birliklerinin tutumları da bu duruma sebebiyet vermiştir (Düzdağ, Safahat, 2009: 101).

Safahat eserinde bu bölümünün halk üzerinde büyük tesiri olmuştur. "Diyebilirim ki, üstad Akif'in halk arasında en çok okunan eseri Hakkın Sesleridir. Onu Kur'an gibi ezberlediler. İhtiraslara, tefrikalara, gaflete kurban olan Rumeli'nin acıklı destanını bu eserde okuyacaksınız." (Çantay, 1966:140). Bu kitaptaki on manzumenin sekisi birer ayet, biri bir hadisten ilham alınarak yazılmıştır. Sonuncusu ise Hz. Peygamberimizi imdada çağırarak "Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi" adlı şiirdir.

2.7.4. Fatih Kürsüsünde

Dördüncü kitap Fatih Kürsüsünde, 1692 mısra uzunluğunda tek bir şiirden oluşmaktadır. Eski harflerle dört kez basılmıştır. Mehmet Akif genel olarak kıssalarla anlattığı görüşlerini bu kitabında çok farklı ele almıştır. İlk önce iki arkadaşın yürüyüşleri ile başlayan hikâye kürsüdeki vaizin milletin içinde bulunduğu durumu anlatmasıyla son bulmuştur. İlk etapta yürüyüşleri esnasında karşılarına çıkan tarihi yapıların ne kadar önemli olduğunu, onları korumalarının gelecek nesillere aktarılmasını ve bu eserlerin bir milletin değer yargılarını taşıdığına önemini vurgulamıştır. Tarihi eserlerin korunması, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması milletin gerekli olan özgüvenini sağlayacağı üzerinde durmuştur. Ayrıca Akif, bu kitabında ilahi düzendeki her varlığın kendi görevini eksiksiz yaptığını örnek göstererek milletçe durmadan çalışmanın gerekliliğini anlatmıştır.

2.7.5. Hatıralar

Beşinci kitap Hatıralar; toplamda 1314 mısra uzunluğunda 10 şiirden oluşmaktadır. Kitap Arap harfleriyle üç kez basılmıştır. Manzumelerde toplumsal felaketler karşısında Allah'a yakarılmakta, İslamiyet'in gerektiği gibi yaşanmadığı için halk ve millet geri kalmış ve bu yüzden de aydınlar suçlanmaktadır. Kitabın büyük bir bölümünü istihbarat görevi neticesinde gittiği Almanya'daki günlerini yazdığı Berlin Hatıraları kapsamaktadır.

2.7.6. Asım

Altıncı kitap olan Asım, 2292 mısra uzunluğunda tek bir şiirden oluşmaktadır. Eski harflerle iki kez basılmıştır. "Süleyman Nazif'in bir şiir mucizesi dediği bu manzume Mehmet Akif'in üzerinde en fazla çalıştığı eseridir. Daha önceki manzumelerde parça parça nazmettiği fikir, his ve heyecanlar bu eserinde toplu olarak çok güzel bir dil ve mükemmel bir ifade ile şiirleştirilmiştir" (Düzdağ, Safahat, 2009: 105). Mehmet Akif, savaş vurguncuları, köylülerin durumu, geçmiş dönemlere bakış, eğitim ve öğretim durumları, batı medeniyetinin eğitim de ileri oluşu ve onlardan bu bilgileri almamız gerektiği, ırkçılık, Batıcılık gibi birçok konu üzerinde durmuştur. Eser Hocasade (Mehmet Akif) ile Köse İmam arasında geçen konuşmalardan oluşmuştur.

2.7.7. Gölgeler

Yedinci kitap gölgeler 1374 mısra uzunluğunda 41 şiirden oluşmaktadır. Eser eski harflerle bir kez Mısır'da basılmıştır. "Cemiyetin dertleri, savaşlar ve felaketlerle uğraşan, inleyen Akif, gönlünün öz duygularını bu kitapta geçen Gece, Hicran, Secde şiirleriyle açığa vurmuştur. Kendisine *vadiyi değiştiriyorsunuz* diyen Hasan Basri Çantay'a *hayır benim asıl vadem buydu, ötekileri cemiyet için yazmışım* cevabını verdiği de bilinmektedir" (Düzdağ, Safahat, 2009:108).

2.8. Mehmet Akif Ersoy'un Safahat Dışında Kalan Eserler

2.8.1. Makaleler

Mehmet Akif'in makaleleri, “çeşitli cemiyet, edebiyat ve fikir meseleleri üzerinde makale, sohbet ve hatıra şeklinde yazılmış olan yazılardan ibarettir. Bunlardan on yedisi Hasbihal, on biri Edebiyat Bahisleri, dördü Eski hatıralar, ikisi Letaif-i Arabdan genel başlıkları altında yayınlanmıştır. On beş makalenin ise ayrı ayrı başlıkları vardır.” (DİB, 2012: 31)

2.8.2. Tercümeleler

Mehmet Akif, Şeyh Şibli Numani, Camille Flammarion, Azmzade Refik, Sadi, Hafız, Muhammed Abduh, Said Halim Paşa, Muhammed Ferid Vecdi ve Abdülaziz Caviş'ten pek çok tercümeleler yapmıştır (Şengüler, 1992, C, 10: 490).

1. Müslüman Kadını Ferid Vecdi,
2. Hanoto'nun Hücumuna Karşı Şeyh Muhammed Abduh'un İslami Müdafaası” Muhammed Abduh,
3. İslamlaşmak, Said Halim Paşa,
4. Anglikan Kilisesine Cevap, Abdülaziz Caviş,
5. İçkinin Hayat-ı Beşerde Açtığı Rahneler, Abdülaziz Caviş.

2.8.3. Vaazlar

Mehmet Akif Ersoy'un bir tanesi bir kitap içinde yayınlanmış ve diğerleri konuşma sırasında Eşref Edib tarafından tespit edilmiş olan dokuz konuşması vardır. Bunlardan biri bir kulüpte yapılmıştır. Diğer sekiz tanesinin üçü Balkan Savaşları sırasında Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye camilerinde, birisi Balıkesir Zağanos Paşa camiinde ve diğer üç vaazı ise Kastamonu Nasrullah camiinde ve ilçelerinde verdiği vaazlardan oluşmaktadır. Bu vaazlar halkın bilinçlenmesi bakımından Millî Mücadele döneminde çok önemli bir konuma sahiptir (DİB, 2013: 30).

2.8.4. Mektuplar

Mehmet Akif Ersoy'un bütün olarak elimizde bulunan elli üç mektubu ile parçalar halinde ortaya çıkmış mektupları da bulunmaktadır. Bu mektuplar büyük şairin içinde bulunduğu durumun şartlarını, sanatıyla ilgili bazı özelliklerini ve dönemin olaylarını onun gözünden ortaya koyan önemli vesikalar niteliğindedir. (Şengüler, 1992, C, 10: 491).

2.8.5. Tefsir Yazıları

Mehmet Akif, memleketin ve halkın o günkü meselelerine hitap eden bir veya birkaç ayet ve hadisi mevzu alarak okuyucularına yol göstermeye çalışmıştır. Bu tefsir yazılarının tamamı elli dört tanedir ve hepsi Sebilürreşad dergisinin ilk sayılarında yayımlanmıştır (DİB, 2013: 30).

2.8.6. Kur'an Meali

Mehmet Akif Ersoy'un 1925-1936 yılları arasında üzerinde çalışıp bitirdiği fakat ülkemize getirmeyerek Mısır'da Yozgatlı İhsan Efendiye emanet ettiği ve "geri dönmezsem yakarsın" diye vasiyeti üzerine ve Yozgatlı İhsan Efendinin vefatından sonra İhsan Efendi'nin nüshasıyla beraber yakılmış olan ve elimize ulaşamayan meali de mevcuttur (DİB, 2013: 30).

2.8.7. İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy

İstiklal Harbimiz henüz bitmeden bağımsızlık sembollerimizin başında gelen İstiklal Marşı, Mehmet Akif Ersoy tarafından yazılmış ve 12.03.1921 tarihinde kabul edilmiştir. İstiklal Marşının kabulü ve Mehmet Akif'i anma yıldönümü olarak 04.04.2007 tarihinde kabul edilen kanun gereği 12 Mart tarihlerinde İstiklal Marşı ve Mehmet Akif'i Anma etkinlikleri düzenlenmektedir. İlgili Kanun ve yönetmelikler şu şekildedir:

İstiklal Marşının Kabul Edildiği Günü ve Mehmet Akif Ersoy'u Anma Günü Hakkında Kanun

Kanun Numarası : 5649

Kabul Tarihi : 4 Mayıs 2007

Yayım. Resmi Gazete : Resmi Gazete, 10 Mayıs 2007, Sayı 26518

“**Madde 1** – (1) Her yıl 12 Mart, İstiklal Marşının kabul edildiği günü ve Mehmet Akif Ersoy’u anma günüdür. Anılan günde bütün kamu kurum ve kuruluşlarının öncülüğünde, halkımızın ve sivil kuruluşların iştiraki ile anma töreni düzenlenir.

Madde 2 – (1) İstiklal Marşının kabul edildiği günü ve Mehmet Akif Ersoy’u anma töreni ile ilgili yönetmelik, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren dört ay içinde İç İşleri, Milli Eğitim ile Kültür ve Turizm bakanlıklarınca müştereken çıkarılır.

Madde 3 – (1) Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 – (1) Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür”
(Güven, 2016: 809).

İstiklal Marşının Kabul Edildiği Günü ve Mehmet Akif Ersoy’u Anma Günü Hakkında Yönetmelik

Yayım Tarihi : 7 Mart 2008

Yayım. Resmi Gazete : Resmi Gazete Tarihi: 7 Mayıs 2008, Sayı 26809

Amaç ve Kapsam:

“**Madde 1-** (1) Bu Yönetmeliğin Amacı; Kurtuluş Savaşının amacını ve ruhunu, milletin bağımsızlık istek ve azmini dile getiren İstiklal Marşının kabul edildiği 12 Mart gününü, geniş çapta ve sistemli bir şekilde tüm kamu kurum ve kuruluşları ile sivil kuruluşların katılımının sağlanması suretiyle anılmasına

ve Mehmet Akif Ersoy'un anılmasına yönelik faaliyetlerle ilgili esas ve usulleri belirlemektir.

Dayanak

Madde 2- (1) Bu yönetmelik 4/5/2007 tarihli ve 5649 sayılı İstiklal Marşının Kabul Edildiği Günü ve Mehmet Akif Ersoy'u Anma Günü Hakkında Kanununun 2 inci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır (Güven, 2016: 810).

Anma Günü ve Düzenlenecek Etkinlikler

Madde 5 – (1) Kamu kurum ve kuruluşlarının iş birliği ve koordinasyonunda sivil kuruluşların ve halkın katılımıyla, her yıl 12 Mart tarihinde İstiklal Marşının Kabulü ve Mehmet Akif Ersoy'u Anma Günü törenleri düzenlenir.

Düzenlenecek Etkinlikler

Madde 6- (1) Anma Gününde;

- a) Konferans, seminer, sempozyum ve panel gibi bilimsel toplantılar,
- b) Şiir, kompozisyon ve resim yarışmaları ile ödül törenleri,
- c) Seyirlik sanatlar ve müzik dinletileri
- d) Sergiler,
- e) İstiklal Marş ve Mehmet Akif Ersoy'un fikir, sanat ve şahsiyeti ile ilgili yayınlar düzenlenebilir” (Güven, 2016: 811).

3.BÖLÜM

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmamızın bu bölümünde Mehmet Akif Ersoy'a ait olan Safahat adlı eser değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Her değer bir tema olarak ele alınarak bulgular ifade edilmiştir. Safahatta değerler eğitime yönelik ulaşılan şiir ve manzum hikâyelerden doğrudan alıntılar yapılarak geçerlik sağlanmaya çalışılmıştır. Bu bulgular, Talim Terbiye Kurulunun 2005 yılında yayımladığı 4, 5, 6 ve 7. sınıflar öğretim programında yer alan değerler listesinden alınmıştır. Bu değerler incelenirken Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ve öğretmen kılavuz kitaplarında belirtilen değerleri içeren metinler de çözümlenmiştir.

3.1. Sorumluluk

“Sorumluluk” değeri İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi 5. Sınıf 1. Ünitesi olan “Haklarımı Öğreniyorum” da doğrudan verilecek değer olarak karşımıza çıkmaktadır (Özensoy, Aynacı, 2016: 40). Yine aynı şekilde “Sorumluluk” değeri 6. Sınıf Sosyal Bilgiler 4. Ünitesi “Ülkemizin Kaynakları” konusunun doğrudan verilecek değeri olarak karşımıza çıkmaktadır (Karabıyık, 2013: 114).

Eğitim sistemimiz içerisinde amaçladığımız hedeflerden birisi de sorumluluk sahibi bireylerin yetiştirilmesidir. “Sorumluluk” Türkçe sözlükte yerine getirmekle, yapmakla sorumlu olmak, olarak ifade edilmiştir (Doğan, 2010: 1001). Toplum olarak üzerimize düşen sorumlulukları almak düzen açısından çok öneme sahiptir. Mehmet Akif Ersoy da hayatı boyunca hiçbir sorumluluktan kaçmamış ve üzerine düşen görev her ne ise o sorumluluk bilinciyle hayatını sürdürmüştür. Buna örnek olarak Akif'in sorumluluğu; Milli Mücadele döneminde ülkenin kurtuluşu için aldığı büyük sorumluluğu yerine getirmek üzere ülkenin çeşitli yerlerinde vaazlar vererek halkı bilinçlendirmeye ve sorumluluk almaları gerektiğine inandırmak olmuştur. Mehmet Akif,

sorumluluk duygusunu sadece hayatına değil eserlerinde de sıkça vurgulamış önemi üzerinde durmuştur.

Mehmet Akif, toplumsal anlamda duyarlı ve yardımsever olmayı sorumluluk değeri ile birleştirerek halka aktarmaya çalışmıştır. İçinde yaşadığı döneme ve halka karşı sorumluluk alma vazifesini hissederek şairimiz, yozlaştığını ve değiştiğini düşündüğü bazı sosyal meselelere yeterince müdahale edilmediğini düşünerek, gücünün yetmediği durumları da kitabının başında bizlere aktarmıştır (Moğul, 2012: 116).

“Ağlarım, ağlatamam; hissedirim, söyleyemem;

Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bizarım” (Ersoy, Safahat: 3).

Mehmet Akif’in Safahat eseri incelendiğinde sorumluluk ile ilgili bulgular şunlardır:

Akif, vermek istediği mesajı tarihsel bir kıssayla anlattığı Kocakarı ile Ömer hikâyesi sorumluluk bilincinin bir örneğidir.

“Kenar-ı Dicle’de bir kurt aşırda bir koyunu

Gelir de adl-i İlahi sorar Ömer’den onu!

Bir ihtiyar karı bi-kes kalır, Ömer mes’ul

Yetimi, girye-i hüsrân alır, Ömer mes’ul” (Ersoy, Safahat: 89).

Mehmet Akif yalnızca kültür seviyesi düşük olan halka değil aynı zamanda devleti idare eden kişilerin de sorumlulukları olduğunu hatırlatmış ve bu sorumlulukları yerine getirmeleri gerektiğini açıkça ortaya koymuştur. Bu kıssalarda devlet yönetenlerinin üzerinden halkın da sorumluluk duygularını geliştirmeye çalışmıştır.

“Ey cema’at, yeter Allah için olsun, uyanın

Sesi pek müdhiş, öter sonra kulaklarda çanın.” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 169).

Mehmet Akif, yalnızca yaşayan sorunların sorumluluğu altında değil geçmişte vatan için verilmiş şehitleri görünce de sorumluluk duygusu altında ezilmekte ve “Nasıl yerlere geçmez insan?” diyerek sorumluluk duygusunu aşikâr etmektedir.

“Ne yapıp ye’simi kahreyleyeyim, bilmem ki?

Öyle dehşetli muhitimde dönen matem ki!...

Ah! Karşımda vatan namına bir kabristan

Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan?

Şu mezarlar ki uzanmış gidiyor, ey yolcu,

Nereden başladı yükselmeye, bak, nerde ucu!

Bu ne hicran-ı müebbed, bu ne hüsrân-ı mübin...

Ezilir ruh-i sema, parçalanır kalb-i zemin!” (Ersoy, Hakkın Sesleri: 186).

Avrupa devletlerinin ilim ve irfanına imrenen Mehmet Akif, o bilgileri ülkesine getirmede herkesin sorumlu olduğunu hissediyor ve milletin geleceği için bu bilgilerin getirilmesinin herkesin sorumluluğu altında olduğunu ifade ediyor.

“Heriflerin, hani, dünya kadar bedayi’i var:

Ulumu var, edebiyatı var, sanayi’i var.

Giden birer avuç olsun getirse memlekete;

Döner muhitimiz elbet muhit-i ma'rifete.” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 265).

Milletin ve memleketin bağımsızlık endişesini taşıdığı günlerde halkın üzerine düşen sorumluluğu almadığını düşünen Akif, halkı, bağımsızlığımızın yitirileceği konusunda uyarıyor ve tedbir almaya ve yönlendirmeye çalışıyor.

“Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez

Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 168).

Mehmet Akif milletçe yükselmek ve var olmak için birlik duygusunu taşımayı ve bir olma sorumluluğunu yerine getirmemizin önemini bağımsızlığa eş tutmuştur.

“Cema'at, elverir artık, bu uykudan uyanın,

Huda rızası için, dünkü hadisatı anın!

Kımıldamaz yine gelmezsek intibaha bugün

İkinci uyku ne dehşetli bir ölüm, düşünün!

Ölüm kolay... Diyebilsek sonunda: “kurtulduk”

Bu intihar, öteden, üç yüz elli milyonluk

Zavallı Alem-i İslam için elim olacak!

Biz olmasak bu kadar hanüman yetim olacak

Gıncıdamakla beraber serir-i şevketimiz,

Bu dini kurtaran ancak bizim hükümetimiz.” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 257).

Mehmet Akif, kürsüdeki vaizin ağzından halkı burada da sorumluluk almaya yönlendiriyor. Geçmişteki olaylardan ders alınması gerektiğini, aynı hatalara düşülmemesi, eğer düşülürse sonucun ölüm olacağını ifade etmektedir. Mehmet Akif burada aynı zamanda sadece kendi ülkemiz için değil, aynı inancı paylaştığımız diğer devletlerin geleceğinin sorumluluğunu da bizlere yüklemekte, yalnız kendimiz için değil diğer milletlerin geleceği için de sorumluluklarımızın olduğunu bizlere hatırlatmaktadır.

“Hüsrana rıza verme... Çalış... Azmi bırakma

Kendin yanacaksan bile evladını yakma” (Ersoy, Hakkın Sesleri, 194).

Karşılaşılan olumsuzluklar karşısında ümitsizliğe kapılmadan çalışılmalıdır. Çünkü yalnız kendimize karşı değil bakmakla yükümlü olduğumuz insanların gelecekleri de bizim sorumluluğumuz altındadır.

“Sahipsiz olan memleketin batması haktır;

Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.” (Ersoy, Hakkın Sesleri: 194).

Mehmet Akif yalnızca vatanın kurtarılmasında üzerimize düşen sorumlulukları değil, çağın gerektirdiği bilgi ve donanıma sahip olmamızın, onun ülkemize getirilmesinin de bizim bir sorumluluğumuz olduğunu hatırlatmaktadır. Akif, halk tarihten gerekli dersi almamız gerektiğini, devrin getirdiği teknoloji ve sanayi alanındaki yeniliklere karşı durmak yerine onları öğrenip ülkemizin refahında kullanmamızı da bize sorumluluk olarak yüklemiştir.

“Karşı durulmaz, cereyan sine-çak

Varsa duranlar olur elbet helak

Dalgaların anlamadan seyrini

Göz göre girdaba nedir inhimak” (Ersoy, Hatıralar: 279).

Mehmet Akif sadece zorluk dönemlerinde değil her zaman topluma karşı sorumluluğu olduğumuzu da ifade etmiştir. Toplum gidişatını etkileyen bir sorunu tespit etmeyi de bize sorumluluk olarak yüklemektedir.

“Sade siz derdi bulun, sonra kolaydır derman” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 172).

Edebi kişiliği neticesinde devrinde olan olaylar karşısında hassas davranan Mehmet Akif halkın kültürel gelişmesinin de bizlerin sorumluluğu altında olduğunu bizlere anlatmaktadır.

“Kudretim yetse eğer, on yedisinden yukarı,

Üdeba namına kim varsa, huduttan dışarı

Atarım taktırarak boynuna bah-namesini

Okuyan yaftayı elbette çıkarmaz sesini.

Sonra bir tarz-ı telaftı bulurum: - gerçi garib-

Konturat akdederek Rusya'dan on onbeş edip

Getirir, yazdırırım millet için birçok eser” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 175).

Mehmet Akif toplumun felaketlerinden birisi olarak sorumluluktan kaçarak “neme lazım” düşüncesine sahip olmayı gösterir. Sorumluluktan kaçmanın maskaralık olduğunu, sonucunun ise milletin felaketi olacağını bizlere hatırlatmış, vatanın ve milletin kurtuluşunu sorumluluk bilincine bağlamıştır.

“Fakat bu maskaralıklar devam edip gitmez;

Adam, benim neme lazım! demekle iş bitmez.” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 252).

Sorumluluk duygusunu hayatının her evresinde yaşayan Mehmet Akif, bu kavramı halka anlatmayı başarmış, devletin geçmiş dönemlerindeki ihtişamlı günlerine dönülmesini istiyorsak, manevi değerlerimizi doğru bir şekilde yaşamamız gerektiğini anlatmış ve bunun da bir inkılap olduğunu ve inkılabı sorumluluk bilinciyle gerçekleştireceğimizi ifade etmiştir. Bunun için de öne atılmanın, ilk adımını atmanın sorumluluğumuz olduğunu anlatmıştır.

“İnkılab istiyorum, başka değil, hem çabucak.

Öne bizler düşüp İslam’ı da kaldırmazsak

Nazariyyat ile bir şeyler olur zannetme...

O berahini de artık yetişir dinletme!

Çünkü muhtaç-ı tezahür değil isti ’dadın.

Şüphesiz yok, hakk-ı semuhileri var Üstadın

Gidelim bir yere, hatta şu bizim Sudan’a

Yeni bir medrese te’sis edelim urbana.

Daha üç beş faziletli mücahid bulalım.

Nesli tehzib ile, i’la ile meşgul olalım.

Çıkarıp gönderelim, hâsılı, Şeyh’im yer yer,

Oradan Alem-i İslam’a Cemaleddin’ler (Ersoy, Asım: 425).

3.2 Bilimsellik

Bilimsellik değeri, Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf 1. Ünitesi olan “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” (Karabıyık, 2013: 34) ve 7. Sınıf 4. Ünite olan “Zaman İçinde Bilim” (Evirgen, 2014: 125) konularında doğrudan verilecek değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mehmet Akif, Safahatında üzerinde en fazla durduğu konulardan birisi de bilimselliktir. Sosyal yaşamın ve devletin kötü gidişatını çok önceden fark eden Akif, devrin ilimlerini yakalamanın gerekliliğini, kurtuluşumuzun buna bağlı olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda örnek olarak gösterdiği Batı dünyasındaki gelişmeleri yakından takip etmemizi ve onları bir an önce ülkemizde de faaliyete sokmamız gerektiğini anlatmıştır.

Eserinde, özellikle de Asım kitabında, nasihat verdiği Asım karakterine bir an önce Avrupa'ya gitmelerini oradaki teknolojik ve bilimsel yenilikleri öğrenmelerini ve tüm mesailerini bunlara harcamalarını nasihat etmektedir. Bu ve benzeri örneklerle incelediğimiz Safahat'ta Bilimsellik değerine ait bulgularımız şunlardır:

“Bu cehalet yürümez; asra bakın: Asr-ı ulüm!

Başlasın terbiyeniz, ailelerden oğlum.

Sade hürriyeti i'lan ile bir şey çıkmaz;

Fikr-i hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz.” (Ersoy, Safahat:121).

“Bu cehaletle bir yere varmamız mümkün müdür. Görmez misin ilim, teknik çağında yaşıyoruz. Asrımız bilgi asrıdır. Artık oğlum aile ocaklarından başlayıp milletimize bilgi ve terbiye vermemiz gerekiyor. Sadece özgürlüğü ilan etmekle sorunu çözmüş olmayız. Özgürlüğü getirmeden önce halkı hazırlayıp onu hazmedecek seviyeye yükseltmek şarttır” (Şengüler, 1992, C, 1: 397). İsmail Hakkı Şengüler ‘in bu şekilde çözümlendiği mısralara baktığımızda sadece devletin bağımsızlığını ilan etmek özgürlük için yeterli değildir. Gerçek özgürlük bilimsel bilgilerle donatılmış halkın fikir özgürlüğüne kavuşturulmasıdır. Bu da bilimsel bilginin öğretilip onu içselleştirilmesiyle mümkün olacaktır.

Mehmet Akif, bilimsel bilgiyi edinmek kadar o bilgiye ulaşırken kat ettiğimiz mesafelerin de insanlığın anlamını kazandıracaklarını düşünmektedir.

“Cibillidir taharri-i hakikat hırsı âdemde,

Onun mahsulüdür meşhud olan âsâr âlemde” (Ersoy, Safahat: 136).

Mehmet Akif, insanların hayatı boyunca bilimsel çalışmaların peşinden sürüklenmesi gerektiğini aktarmıştır. Burada dikkat çeken bir husus ise eğitim bilimleri konusuna giren bireyin kapasitesi meselesidir. Mehmet Akif, birey olarak bilimin içerisindeki tüm branşlara tam anlamıyla hâkim olamayacağımızı söyler ve devamında ise bu tutumun bilimsellik açısından çok önemli olduğunu ve ancak bu şekilde itiraflarda bulunarak bilimsel bilginin insanlığa olan faydasından yararlanabileceğimizi söylemektedir.

“Evet, lakin varıp ser-hadd-i ma'lûmata bir insan,

O gayetten demek lazım ki: “Yok irfan için imkân! “

Hakiki i'tiraf altında parlar zilli irfanın;

Budur insanlığın ma'nası, en son zevki vicdanın” (Ersoy, Safahat: 136).

Mehmet Akif, bilimsel çalışmaların yapılması için gerekli olan sosyal durumu da izah etmiştir. Millet olarak bilimsel çalışmalar yapmak için öncelikli husus bilime gereken ilgiyi ve saygı göstermek ve ardından bilimsel çalışmaların yapılabileceği müsait ortamı oluşturmanın gerekliliğinden bahsetmiştir. Böyle ortamları oluşturmak yalnızca bir grubun değil tüm halkın ortak sorumluluğu olduğunu ifade etmiştir.

“Niye ilmin adı yok koskoca millette bugün?

Çünkü efkâr-ı umumiyye aleyhinde bütün;

Çünkü yerleşmek için gezdiği yerlerde fünun,

Önce gayetle büyük hürmet arar sonra sükûn.

Asr-ı hazırda geçen fenlere sahip denecek,

Bir adam var mı yetişmiş içinizden, bir tek?” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 173).

Mehmet Akif, bilime ulaşmanın yolunun taklitle değil deneylerle olacağını ifade etmiş ve bu şekilde çalışanların sayısının arttırılmasını çok önemli bir husus görmüştür.

“Mütefennin tanınan üç kişinin kıymeti de,

Münhasır anlamadan, dinlemeden taklide,

Kim mesaisini bir gayeye vardırdı, hani?

Gösterin paye-i tahkike teali edeni” (Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde: 174).

Mehmet Akif, bilimsel bilginin artık sadece teorilerle uğraşmakla değil bir sonuca bağlanmasını istemektedir Mehmet Akif. Sadece teorik bilgilerle uğraşmanın ömrü boşa harcamak olduğunu söyleyen Akif, artık sonuç odaklı bilimsel çalışmaların hayata geçirilmesini istemektedir.

“Nazariyata boğulmakla geçen ömre yazık;

Ameli kıymetidir kıymeti ilmin artık” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 174).

Mehmet Akif, bilimsel bilgi olmadan yaşamının artık mümkün olmadığını görmüştür. Sürekli değişen dünyada artık bir an önce bilimsel adımların atılması gerektiğini ifade etmiştir. Bir bilginin yerde kalmayacağını onu sahiplenecek birisinin elbet çıkacağını ve bilginin milliyetinin olmadığını ifade etmiştir.

Devlet olarak, kalkınmanın yollarını ülke dışında değil kendi potansiyelimizi bilimsel çalışmalarda kullanarak kalkınabiliriz. Bilimsel yöntemlerle öğrenilen bilginin bir an önce bütün çalışma alanlarında

kullanılması ve uygulanması bilimsel ahlak açısından da önemli bir yere sahiptir.

“Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.

Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;

Çünkü her noktada taklid ile sökmez hareket.

Alınız ilmini Garb’ın, alınız San’atini;

Veriniz hem mesainize son sür’atini.

Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;

Çünkü milliyeti yok san’atin, ilmin; yalnız.” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 178).

Mehmet Akif, milletin yakasına yapışan en büyük derdin cehalet olduğunu itiraf eder. Diğer milletlerin gerisinde kalışımızın ve bu kadar dibe batışımızın tek sebebi cehalettir. Kalkınmak için önce cehalet belasının defi ile başlamalıyız. Bunun yolu da bilimselliğin mutlak hâkim kılınmasıdır.

“Ey millet, uyan! Cehline kurban gidiyorsun!

İslam’ı da “batsın” diye tutmuş, yediyorsun!

Allah’tan utan! Bari bırak dini elinden...

Gir leş gibi topraklara kendin, gireceksen!

Lakin ne demek bizleri Allah ile ıskat?

Allah’tan utanmak da olur ilm ile... Heyhat” (Ersoy, Hakkın Sesleri, 198).

Mehmet Akif, bilimsel bilgi doğrultusunda ilerleneceği zaman bütün kâinatın sınırlarına da ulaşılacağını söylemektedir.

“Fakat delalet-i nuruyle gezseniz ilmin,

Vücudu anlaşılır her adımda bin necmin” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 228).

Mehmet Akif, bilimsel bilginin rehber edilmesi gerektiğini, bu rehberliğin ışığında en küçük zerrelere bile çözümlenebileceğini ifade etmiştir.

“Alın da küçücük taş, ziya-yı ilme tutun,

Bütün nikatını evvelce; sonra, kalkın onun

Bakın vücuduna bir hurdebin alıp, lakin

Bu hurdebin olacak kendi nuru idrakin.

Zemin kadar büyütün; asuman kadar büyütün,

Hülasa, koskocaman bir cihan kadar büyütün;” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 231).

Mehmet Akif, yaşadığı devirde sıkça dile getirilen bir düşünce olan din ile bilginin bir arada olamayacağına karşı çıkmış aksine dinin korunmasının yalnızca ilim ile olacağını ve cehaletle dinin bir arada yürümediğini ifade etmiştir. Mehmet Akif'e göre dinin yüceltilip korunması için bilimsel bir alt yapıyla ilkokuldan itibaren çağın getirdiği bilimsel donanıma sahip olunmalıdır.

“Unutmayın şunu lakin: “Zaman: Zaman-ı ulum!”

Zaman zaman-ı ulum olmasaydı böyle, yine

-Kemal-i şevk ile madem atılmışız dine-

Okur yazar olacaktık sıyaneten dini:

Onun ma'arife vabeste, çünkü te'mini.

Zavallının yüzü yok cehle, anlaşılma mı?

Demek ki: Atmalıyız ilme doğru ilk adımı” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 255).

Mehmet Akif, gençlere çağın getirdiği bütün bilimsel bilgilerin öğretilmesini istemekle beraber kendi manevi ve dini değerlerin de unutulmamasını ve o bilgilerin de mutlaka öğretilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

“Evet, ulûmunu asrın şebaba öğretelim;

Mukaddesata, fakat çokça ihtiram edelim.” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 256).

Mehmet Akif, inancımız gereği bilimsel davranılması gerektiğini ve ilim ve irfan yolunda yürünmesi gerektiğinin önemini vurgulamıştır.

“O iman, farz-ı kat’idir diyor tahsili irfanın...”

Ne cahil kavmiyiz biz Müslümanlar, şimdi, dünyanın” (Ersoy, Hatıralar: 290).

Mehmet Akif, kitabında bilimsellik değerinin önemli bir basamağı olan “merak” hususunu sözlükte bilinmeyen kelimeleri bulma örneği ile vermiş bilimsel bilgiye ulaşmanın bir yolunun da merak olduğunu ifade etmiştir.

“Otel denildi mi bilfarz, o mu’teber kaamus;

Ne söylüyor bakarım bir: Evet, lügat me’nus;

Kütükte mahlası han, sinni la-akal yetmiş!” (Ersoy, Hatıralar: 296).

Çağımızın bir gereği olarak bilimsellik değerini incelediğimizde toplum olarak kalkınma hamlelerimizin tamamı eğitim ve öğretim üzerine olmaktadır. Bunun içi yapılması gerekenin eğitim ve öğretim olduğunu düşünen Mehmet Akif bu durumu eserinde şöyle ifade etmiştir:

“Zemini satvetiniz tuttu, cevvi san ’atiniz;

Yarın müsahharınızdır, bugün değilse deniz.

Terakkiyatınız artık yetişti bir yere ki:

Maarif oldu umumun gıda-yı müştereki.” (Ersoy, Hatıralar: 311).

Mehmet Akif’e göre sadece dini eğitimin verilmesi cehalet kadar tehlikeli bir tutumdur. Akif, teknolojik ve bilimsel bilgiden faydalanmak istiyorsak eğitim sistemimizi bir an önce çağdaş modele uyarlamamız gerektiğini ifade etmektedir.

“Hesab edilse: Cehalet kadar çıkar mühlik,

Ma’arif oldu mu bir yerde sade müstehlik.

Ulum-i hazıradan beklenen menafi ’idir.

Demek, birincisi ilmin: Hayata nafi ’idir.

O halde bizdekiler sadra hiç değil şafi.

Fünün-i müsbeteden istifademiz menfi;

Ne kaldı, bir edebiyatımız mı? Va- eseфа” (Ersoy, Hatıralar: 315).

Mehmet Akif, insanın yaşı kaç olursa olsun bilimsel faaliyetlerden uzak kalmaması gerektiğini savunur ve yaşı ne olursa olsun okumayan birisinin her şeyi bir anda yok olup gider düşüncesindedir.

“Zavallı kırkına gelmiş de ağzı süt kokuyor!

Okutma: Bitti; okut: Serseri-i şi’r ü hayal

Okutmasan da okutsan da aynı istikbal!” (Ersoy, Hatıralar: 315).

Mehmet Akif, bilimsellikten yoksun olan bir insanın devlet kademelerinde görev almasını şu şekilde ifade etmektedir:

“Okumak bahsini geç... Çünkü o defter kapalı,

Bir redif zabiti mektepleri debboy yapalı” (Ersoy, Asım: 358).

Mehmet Akif, devrinin eğitim kurumları olan medreselerin yenilikler karşısında durduğunun farkına varmıştır. Eğitim bilimleri açısından hayata yakınlık ilkesi ile bağdaştırabileceğimiz, asrın gereklerine uygun ıslah etmenin gerekliliğinden bahsedip bilimsel çalışmaların artmasını işaret etmiştir.

“Yok, şu sizin medreseler,

Asrın icabına uymakta inad etmeseler.” (Ersoy, Asım: 366).

Mehmet Akif, gençlerimizin bilimsel bakımdan donanımlı olmasının yalnız kendileri için değil millet için kurtulmanın anahtarı olarak görmüştür.

“Hadi, tahsilini ikmale tez elden, hadi sen!

Çünkü milletlerin ikbali için, evladım.” (Ersoy, Asım: 426).

Mehmet Akif, Batı dünyasından geri kalışımızın nedeni olarak bilimsellik yolunda atılan adımların yetersizliğini görmüştür. Öğrencilerimize kazandırmak istediğimiz bilimsellik değeri devrin teknolojik ve bilimsel birikiminden faydalanmayı gerektirmektedir.

“Garb’ın emriyle yatıp kalkmaya artık mahkûm;

Çünkü hâkim yaşatan şevket-i fenden mahrum.” (Ersoy, Asım: 427).

Mehmet Akif, eğitim faaliyetleri düzenlenirken bilimsel esasların temel alınmasını istemektedir. Devrin getirdiği en son bilimsel çalışma ne ise okullarımızda da o yönde çalışmalar yapmalı, çağın getirdiği bilimin gerisinde kalmamalıyız. Zira bilimsel faaliyetlerin hızlıca artması ile en küçük parçalardan olağan üstü kuvvetlerin meydana gelebileceğini ifade etmiştir.

“Yarının ilmi nedir, hâlbuki? Gayet müdhiş:

“Maddenin kudret-i zerriyesi” uğraştığı iş:

O yaman kudrete hâkim olabilsem diyerek,

Sarf edip durmada birçok kafa binlerce emek.

Onu bir buldu mu, artık bu zemin: Başka zemin.

Çünkü bir damla kömürden edecekler te'min,

Öyle milyonla değil; na-mütenahi kudret...” (Ersoy, Asım: 428).

Mehmet Akif, çağın gerektirdiği bilimsel bilgi ve teknolojik yenilikleri sahip olmanın geçmişimizin izlerini silmek için değil, aksine yeni bir tarih yazmak için gerekli olduğuna inanmakta, bilimselliği gelecek nesiller için istemektedir.

“Dünya koşuyorken yolun üstünde yatılmaz;

Davranmayacak kimse meydana atılmaz.

Müstakbeli bul, sen de koşanlarla bir ol da;

Maziyi, fakat yıkmaya kalkışma bu yolda.

Ahlafa döner, korkarım, eslafa hücumu:

Mazisi yıkık milletin atisi olur mu?” (Ersoy, Gölgeler: 447).

Mehmet Akif, eserlerinde çok söz ettiği devrin bilimsel bilgilerine sahip olmak gerektiği düşüncesini Gölgeler kitabında şu şekilde ifade etmiştir:

“Gelen incelmış adam devri, hemen yontulunuz.

Ama dikkatli olun: Bir kafanız yontulacak;” (Ersoy, Gölgeler: 475).

3.3. Farklılıklara Saygı

Farklılıklara Saygı değeri Sosyal Bilgiler dersi 7. Sınıf 1. Ünite olan “İletişim ve İnsan İlişkileri” konusunun doğrudan verilecek değeridir (Evirgen, 2014: 41).

Toplum hayatımızı idame ettirebilmek için tüm vatandaşlarımızın sahip olması gereken değerlerden birisi de Farklılıklara Saygı değeridir. Bu değeri aynı zamanda hoşgörü değeri ile birleştirecek olursak Safahat'ta bu değerın kullanımı oldukça fazladır. Mehmet Akif, taşıdığı kişilik itibariyle herkese karşı hoşgörülü davranmış ve onların bu farklı davranışlarına gereken saygıyı esirgememiştir.

Mehmet Akif, saygı değeri ile ilgili ifadelerini Allah'ın yaratma gücüne duyduğu saygıyla beraber tarihi kişiliklere duyduğu saygı ve hoşgörü anlayışı çerçevesinde yazmıştır.

“Hayran-ı kemalinim... Beyanın

Güya ki hitabıdır Huda'nın!” (Ersoy, Safahat: 46).

“Eğildi sonra o dağlar huzur-i izzette;

Göründü sonra o dağlar zemin-i haşyette!” (Ersoy, Safahat: 4).

Mehmet Akif, kendi hayatında saygı değerini tam anlamıyla içselleştirmiştir. Görüştüğü arkadaşının fikir ve düşüncelerine saygı duyan, eğer kendisinin bir hatası varsa da hoşgörü ve iyilik duygularını arkadaşının kullanarak ıstırap çekmesini durdurması gerektiğini ifade etmiştir.

“Ey yar-i vefa-güzin-i canım

Verdiyse melal dastanım

Mu'tadın olan inayetinle

Susturma bu ruh-i zarı, dinle!

Hep velvele-i hayat dinse,

Düşmez bu zavallı ruh, ye'se” (Ersoy, Safahat: 48).

Yaratıcıya olan saygısını kendi üslubu ile anlatmaya çalışan Mehmet Akif, yaratıcının kudretinin tecellisi olarak gördüğü yaratılanları anlatarak saygısını ifade etmiştir. Allah'ın kurduğu düzenin mükemmelliğine olan hayranlığını ve Allah'a olan saygısını bir arada sunmaya çalışan Akif, dünyanın yaratılış sırrındaki güzellik ve düzenin azametine karşı duygularını ifade etmektedir.

“Kemal-i şevk ile mahkûmu aynı kanununun...

Bütün şu 'un-i avalim tecelliyatı onun.

Nedir ki etmededir fitratın bu kanunu,

Fezayı, gökleri, deryayı, deşti, hamunu,

-Adımlarında zekâdan seri olup hatta-

Esiri kaplayacak füşhatiyle istila?” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 224-225).

Tarihiyle her zaman gurur duyan ve onu övünç kaynağı olarak gören ve bu düşüncesini de aktarmaya çekinmeyen Mehmet Akif, tarihimizdeki önemli şahsiyetlere karşı beslediği saygı ve hoşgörüyü şu şekilde ifade etmiştir.

“Nerde Ertuğrul'u koynunda büyütmüş obalar?

Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar?

Hani bir şanlı Süleyman Paşa? Bir kanlı Selim?

Ah, bir Yıldırım olsun göremezsın, ne elim!

Hani cündileri, şahin gibi, ceylan kovalar,

Köpürür, dalgalanır, yemyeşil engin ovalar?

Hani tarihi soruldukça, mefahir söyler,

Kahramanlar yetişen toprağı zengin köyler?” (Ersoy, Asım: 352).

Mehmet Akif'in yaşadığı dönem için hayati bir önem taşıyan ordu gerçeğı Mehmet Akif'in şiirlerinde de oldukça yer tutmaktadır. Akif'e göre halkın orduya selam duracak düzeyde saygı duyması ve onu bağına basması gerekir. Zira ordumuz bizi geleceğe taşıyacak olan yegâne yapıdır. Bu yüzden ordumuza sahip çıkmanın ve ona saygı duymanın önemini anlatmıştır.

“Bu bir ketibe-i ma'sümedir ki, ey millet:

Selama durmalısın şanlı rehğüzarında;

Bu bir cenah ki: Atide bir ufak hareket

Yapıp cihanları oynatmak iktidarında!

Gelir de saye'i imdad-ı Hak'ta bir gün, bu

Girer diyar-ı mealiye doğrudan doğru.

Bu ancak işte, eğer varsa, şanlı ordu!” (Ersoy, Safahat: 134).

Mehmet Akif orduya bu kadar hayranlık duyduğunu ve halkın da saygı duymasını istedikten sonra ordu içerisinde görev alıp vatanı için şehit düşmüş askerlerimize, Peygamber'in kollarını açarak onları beklediğini ifade ederek anlatmıştır.

“Sen ki, a'sara gömülse taşacaksın... Heyhat,

Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihat...

Ey şehid oğlu şehid, isteme benden makber,

Sana aguşunu açmış duruyor Peygamber” (Ersoy, Asım: 409).

Orduya olan eşsiz saygısını birçok yerde dile getiren Akif, gurur duyduğu ve göklerde olduklarını ifade ettiği ecdadının, Çanakkale Muharebesinde şehit olan askerlerin alnından öpecek kadar saygıyı hak ettiklerini ifade etmiştir.

“Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!

Gökten ecdad inerek öpse o pak alını değer” (Ersoy, Asım: 408).

Çanakkale Muharebesi, Mehmet Akif’in hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Zira günümüzde mecburiyet olmadığı halde Çanakkale Muharebesi’nin yıl dönümünde bir teamül olarak Mehmet Akif’in Çanakkale Şehitlerine şiiri okunmaktadır. Akif, Çanakkale’deki askerleri tasvir ederken büyük saygı göstermiş ve buradaki askerlerin korkusuz olduklarını ve yalnız Allah önünde saygı için eğildiklerini ifade etmiştir.

“Şüheda gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...

O, rükü olmasa, dünyada eğilmez başlar.” (Ersoy, Asım: 408).

“Mehmet Akif, saygı gösterdiği kavramlar içerisinde Türk ve Müslüman dünyasının yer aldığı birçok mekân ve kavramı eklemektedir. Özellikle geçmişte ilim ve irfanın beşiği konumunda olmuş ve Müslüman dünyasının en önemli merkezlerinden birisi olan Buhara’ya, onun nezdinde Osmanlı’nın dışında kalan birçok İslam memleketine de büyük bir saygı göstermiştir. Kendisi de anne tarafından Buharalı olan Mehmet Akif, şu anda bu ve bunun gibi birçok İslam diyarının zillet içerisinde ve kurtulmayı bekler halde olduğunu ifade etmektedir” (Moğul, 2012: 107).

“O Buhara, o mübarek, o muazzam toprak;

Zilletin koynuna girmiş uyuyor müstağrak!

İbn Sina’ları yüzlerce doğurmuş iklim,

Tek çocuk vermiyor aguşuna ilmin, ne akim!” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 156).

Osmanlı Devleti'nin haşmetli dönemlerine özlem duyan Mehmet Akif, o dönemleri anlatırken ecdadına duyduğu saygıyı ve o dönemdeki hoşgörüyü şu şekilde ifade etmektedir.

“Biz ki yarmıştık şu ’unun en büyük ummanını;

Çiğnemiştik yükselen emvac-i bi-payanını;

Biz ki edvarın, kurunun, hadisatın rağmına,

Hâkim olmuştuk bütün bir âlemin eyyamına;” (Ersoy, Hatıralar: 287).

Mehmet Akif, dünyaya hükmettiğimiz zamanları kastederek İslam dininin esaslarıncı yönetilen Osmanlı Devleti'nin farklı milletleri adalet, hoşgörü ve saygı göstererek onları bir arada yaşatmayı başarmış ve bu toplumlar içerisinde herkesin birbirlerine karşı da hoşgörü ve saygı içerisinde davrandıklarını ifade etmiştir.

“Bir taraftan dinimiz, ahlakımız, irfanımız;

Bir taraftan seyfe makrun adlimiz, ihsanımız;

Yükselip akvamı almış fevç fevç aguşuna;

Hepsi dalmış vahdetin aheng-i cuşa-cuşuna,

Emr-i bi'l-ma'ruf imiş ihvan-ı İslam'ın işi;” (Ersoy, Hakkın Sesleri: 199-200).

3.4. Estetik

Estetik değeri Sosyal Bilgiler dersi 5. Sınıf 2. Ünite “Adım Adım Türkiye” (Özensoy, Aynacı, 2016: 58) ve 7. Sınıf 3. Ünite “Türk Tarihine Yolculuk” (Evirgen, 2014: 81) konusunun doğrudan verilecek değeridir.

Estetik Türkçe Sözlükte kelime anlamı olarak: “Güzellik ve güzel sanatlarla ilgili olan” anlamına gelmektedir (Doğan, 2010: 380).

Mehmet Akif’in daha çok geçmişteki eserlere manevi anlamda yüklemiş olduğu “estetik” değerinin Safahat eserinde doğrudan kullanıldığı tespit edilmiştir (Moğul, 2012: 92).

Safahat eserinde “estetik” değeri kapsamında incelediğimizde bulgu ve yorumlarımız şunlardır:

Kendi tarihi ve geçmişi ile sürekli övünen ve tarihine sahip çıkan Mehmet Akif, estetik anlamda gelişmiş olan ve içinden sayısız sanatçı çıkaran Doğu medeniyetinin eski ihtişamlı günlerine dönüp o estetiğini yakalamak istediği ancak Doğu’nun artık bu ihtiyaçlara karşılık veremediğinden yakınmaktadır.

“Bütün heyakil-i san’at yetiştiren Şark’ın,

Zemin-i feyzi nasıl şure-zara döndü bakın.” (Ersoy, Safahat: 107).

Mehmet Akif’in bir diğer dert yandığı estetik konu ise geçmiş devirlerden kalan nadide eserleri -Fatih Camisini- örnek göstererek bugünün insanların bu “estetik” değerlerden habersiz olduğunu ve bu eserlere uygun fikir ve estetik duygularına sahip olmadığından yakınmaktadır. Bir diğer husus ise ecdadımızın bu kadar üst düzeyde çalışkanlık göstererek bıraktığı bu sanat eserlerine karşı takındığımız umursamaz tavidir.

“Görüp bu cüş-i san’atte ruh-i ecdadı,

Biraz sıkımalı şehrin sıkılmaz evladı!” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 216).

Mehmet Akif, Fatih Kürsüsünde başlığını taşıyan bölümde arkadaşı ile beraber gezerken rastladıkları bir yapıya “estetik” değerden bakmış ve sanat eserinin asil ve kendi milletinin değerlerini taşıması gerektiğini söyleyerek verdiği örnekte çeşmeden akan suyu şiire benzetmiştir.

“Asalet olmalı san’atte evvela... Bu: Melez!

Hayır, melez de değil... Belki birçok üslubun

Halita hali ki, tahlile kalkışılrsa: Uzun!

Necib eser arıyorsan: Sebil’e bak, işte...

Taşıp taşıp dökülürken o şi’r-i berceste,

Safa-yı fitratı şahid ki: Tertemiz aslı;

Damarlarında yüzen kan da can da Osmanlı!” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 216).

Mehmet Akif, estetik kavramını dini duyguları ile birleştirerek, yapılmış olan bir esere hayranlığını dile getirmek için âşık olmak tabirini kullanmaktadır.

“Aman, şu ma’bed-i feyyazın ihtişamına bak:

Bakar bakar doyamam: Âşık olmuşum mutlak.” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 214).

Mehmet Akif, dini duyguların etkisiyle baktığı camiye ve onun taşıdığı mimarının “estetik” değeri hakkında sayfalarca kitap yazılabileceğini ifade etmiştir. Mehmet Akif’e göre bir sanat eserindeki “estetik” değer sayfalarca yazıdan daha etkili ve değerlidir.

“Sahifeler yazıyor, belki, fenn-i mi’ mari,

O, meyl-i naz ile mahmur dideler-vari,” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 215).

Mehmet Akif, Süleymaniye Camii’ni tasvir ederken, bir bakışın, estetik tatmine ulaştıracağını ifade etmektedir.

“Yüce dağlar gibi, afaka döşerken saye,

O, bekadandan daha cazib kesilen, abideye,

Bir nazar zevk-i bedi'ini yeter tatmine...

Durma öyleyse, uruc et o ziya alemine.” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 144).

Mehmet Akif, Süleymaniye Camii'nin estetik güzelliğini anlatırken duyduğu estetik hazzı şu şekilde ifade etmektedir.

“Avlunun saha-i üryanına bin saye-i nur

Döşeyen bunca kemerlerle sütunlarla, vakur

Bir tenazur yoruyor görmek için irkileni.

Yalnız iç kapının üstüne yükseltileni,

-Mutlaka medhali göstermek için olmalı ki-

Bir siyak üzre atılmış, sıralanmış öteki

Kubbelerden daha yüksek, daha vasi' duruyor.

Aşar aşmaz eşiğinden bu musanna' babın,

Şu yarım kubbe-ki pirayesidir mihrabın-

Çarpıyor çeşm-i temaşaya, asıl kubbe değil.

Buna eş lazım, evet olmamak olmaz kabil.” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 146).

Mehmet Akif, estetik kavramının kaynağının Allah olduğunu dile getirmektedir. Şairliğe başlamasının sebebi olarak da dünyadaki varlıkların yaratıcısıyla olan eşsiz bir estetik içerisinde ahenkle bir arada bulunduğunu

anlamasıydı. Her ne kadar bu ahengi anlamadığını ifade etse de Mehmet Akif, estetik kavramının ilahi kaynaktan geldiğini yine ifade etmiştir.

“Yükseklığın idrakimi yorgun bırakınca,

Kalbimle yetişsem diye, şairliğe vurdum.

Şi’rin başı hilkatteki aheng-i ezelmış...

Lakin, ben o ahengi ne duydum ne duyurdum!” (Ersoy, Gölgele: 439).

Mehmet Akif, estetik kavramını bir başka yerde ise ilahi kaynaklı olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu kudsi ma’bedin üstünde taban fevç fevç ervah,

Bu ulvi kubbenin altında cüşan mevc mevc envar.

Tecessüd eylemiş güya ki subhun ruh-i mahmuru;

Semadan yahud inmiş hake, Sina-reng olup didar!” (Ersoy, Safahat: 4).

3.5.Kültürel Mirasa Duyarlılık

Kültürel Mirasa Duyarlılık değeri Sosyal Bilgiler 6. Sınıf 3. Ünite “İpek Yolunda Türkler” konusunun doğrudan verilecek değeridir (Karabıyık, 2013: 77).

Türk milleti olarak zengin bir kültürel mirasa sahibiz. Yaşadığımız coğrafyada binlerce kültürel miras bulunmakta ve bu miras kuşaktan kuşağa geçmektedir. Bu konuda devlet ve millet olarak gerekli duyarlılıklara sahip olmamız gerekmektedir. Gelecek olan nesillere de bu mirasın aktarılması ve korunması konusunda yeterli duyarlılıklara sahip olmaları gerektiği öğretilmelidir.

Mehmet Akif, Kültürel Mirasa Duyarlılık değeri ile ilgili yazdıklarında eserlerin güzelliği karşısındaki tasvirleri ile karşılaşmaktayız.

Mehmet Akif'in Safahat'ını incelediğimizde "Kültürel Mirasa Duyarlılık" değeri ile ilgili bulgu ve yorumlarımız şunlardır:

Akif, kültürel mirasımızın önemini, gelecek nesillerin bu eserler ışığında sonsuzluğa ulaşacaklarını ifade ederek aktarmıştır.

"Ziya-riz-i hakikat bir seher tavrında müstakbel,

Gelir fevkinden eyler sermedi binlerce nur isar." (Ersoy, Safahat: 4).

Mehmet Akif, Fatih Camii manzumesinde göğe uzanan minarenin güzelliğini kollarını açmış bekleyen sevgiliye benzetmektedir.

"Deraguş etmek ister nazenin-i bezm-i lahutu

Kol açmış her menarı sanki bir ümmid-i cür'etkar!" (Ersoy, Safahat: 4).

Mehmet Akif, Fatih Camii'nin pencerelerinin güzelliğini anlatırken sır perdesini aralayıp âlemi seyreden gözlere benzetmiştir.

"O revzenler, nazarlardan nihan didara, müstağrak,

Birer gözdür ki sıyrılmış önünden perde-i esrar." (Ersoy, Safahat: 4).

Mehmet Akif, yine Fatih Camii'nin sadece bir ibadethane olmadığını aynı zamanda yaratıcıya erişmek olduğunu ifade ederek caminin yaratıcının sınırsız feyzini içerdiğini aktarmıştır.

"Bu bir ma'bed değil, Ma'bud'a yükselmiş ibadettir;

Bu bir manzar değil, didara vasıl mevkib-i enzar,

Semadan inmemiştir, şüphesiz, lakin semavidir:

Zemini olmayan bir cilve-i feyyazı havidir." (Ersoy, Safahat: 5).

Mehmet Akif, Süleymaniye Kürsüsünde Yeni Camii ile karşılaşınca, diğer üzücü şeyleri bırakıp bu güzel mabet izlemek ve beğenmek gerektiğini ifade eder.

“Diyeceksin ki: Hayalin yeri yoktur... Boşuna!

Ya şu timsal-i İlahi de mi gitmez hoşuna?

Öyle ta'zib-i nigah eyleme bedbin olarak,

Bırak etrafı da karşında duran ma'bede bak:” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 144).

Mehmet Akif, yine Yeni Camii'nin güzelliğini anlatırken onu, dalgalardan çıkan bir inci, sahilden yükselen bir nur'a benzetmiştir.

“Başka bir sahile gehvare-i emvacından,

Böyle şeh-dane çıkarmış mı yakınlarda zaman?

Ne seher-pare-i san'at ki ezelden mahmur...

Leb-i deryadan uçan bir ebedi hande-i nur!

Sanki umman-ı bekanın ezeli bir mevci

Yükselirken göğe donmuş da kesilmiş inci!” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 144).

Mehmet Akif, Süleymaniye Camii'nin güzelliğini anlatırken ise yüce dağlar gibi sonsuz güzellikte olduğunu sadece bir kez bakmanın bile güzellik hissini uyandıracaklarını ifade etmiştir;

“Yüce dağlar gibi, afaka döşerken saye,

O, bekadın daha cazib kesilen, abideye,

Bir nazar zevk-i bedi'ini yeter tatmine...

Durma öyleyse, uruc et o ziya alemine.” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 144).

Mehmet Akif, dünyadaki bütün vicdani duyguların yok olup gitse bile Süleymaniye'nin tek başına bu vicdan duygularını barındıracağına olan inancını ifade etmiştir;

“Kalmasın, hasılı, altüst olarak hissiyat,

Ne yüreklerde şehamet, ne şehamette hayat,

Yine kürs-i mehibinde Süleymaniyye,

Kalacak, doğruluğun yerdeki tek yurdu diye.” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 145).

Mehmet Akif, bu şekilde tasvir ettiği eserlere karşı duyarlı olmamızı bu eserlerin kültürel varlık olarak gelecek nesillere aktarılmasını istemektedir. Bizlere düşen vermek istediğimiz değerle bu kültürel varlıkların ilelebet ayakta kalmasını sağlamaktır.

3.6. Doğal Çevreye Duyarlılık

Doğal Çevreye Duyarlılık değeri 5. Sınıf 3. Ünite “Bölgemizi Tanıyalım” konusunun doğrudan verilecek değeri (Özensoy, Aynacı, 2016: 84) ve 6. Sınıf 2. Ünite “Yeryüzünde Yaşam” konusunun doğrudan verilecek değeridir (Karabıyık, 2013: 55).

Doğal Çevreye Duyarlılık değeri günümüz dünya toplumlarının en büyük ihtiyaçlarından birisidir. Hızla yok olup giden doğal güzelliklerimiz ve bozulan doğal denge, insan hayatını hızlı bir şekilde olumsuz etkilemekte ve sonuçları kestirilememektedir. Bu yüzden “Doğal Çevreye Duyarlılık” değerinin öğrencilere aktarılması ve öğretilmesi önemli bir sorunun çözümü olması bakımından önem arz etmektedir.

Mehmet Akif'in, Safahat'ı incelendiğinde “Doğal Çevreye Duyarlılık” değeri ile ilgili bulgu ve yorumlarımız şunlardır:

Akif, ikinci kitabı olan Süleymaniye Kürsüsünde adlı uzun manzumesinin başında Galata Köprüsü üzerinden geçerken gördüğü olumsuz manzaranın tasvirini yapmaktadır. Burada önemli olan, anlattığı güzel yerlerin gereği gibi korunmadığı ve güzelliğinin saklanmadığı görüşüdür.

“Köprüden çok geçirim; hem ne kadar geçtimse,

Beni sevk etmedi bir kerrecik olsun ye'se,

Ne Haliç'in o yosun çehreli miskin suları;

Ne onun hilkate küsmüş gibi durgun kenarı!

Herkesin hissi bir olmaz. Mesela karşıdaki,

Sahilin, baş başa vermiş, düşünen, pis, eski,

Ağlamış yüzlü, sakil evleri durdukça, sizin,” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 143).

3.7. Vatanseverlik

Vatanseverlik değeri Sosyal Bilgiler dersi 7. Sınıf 2. Ünite “Ülkemizde Nüfus” konusunun doğrudan verilecek olan değeridir (Evirgen, 2014: 61).

“Vatanseverlik” bir milletle olması gereken en önemli değerlerden bir tanesidir. Devletin ve milletin devamı için bu değere sahip olunması gerekmektedir. Ayrıca toplum olarak refaha ulaşmak ve gelir seviyesi yüksek bir devlet olarak yaşamak istiyorsak herkesin vatanını ve milletini gerekli özveriyle sevmesi gerekmektedir.

“Vatanseverlik” kavramı sorumluluk ve çalışkanlıkla da doğrudan ilişkilendirilebilir. Zira bir kimsenin işini doğru bir şekilde yapması için öncelikle kendi vatanını sevmesi gerektiği de göz ardı edilmemelidir.

Mehmet Akif için de önemli bir yere sahip olan ‐Vatanseverlik‐ kavramı Safahat eserinin çeşitli yerlerinde vurgulanmış ayrıca, bu millete aittir diye kitabına almadığı İstiklal Marşı’nda da bu durumu dile getirmiştir.

‐Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.‐

Her fert, vatanına sahip çıkmalı, o benim demeli, onun derdiyle dertlenmeli ve çalışmalıdır. Düşman bir ‐cehennem olarak‐ gelse de göğsümüzü vatana siper etmeliyiz (Düzdağ, 1979: 152). Ertuğrul Düzdağ’ın da bu şekilde ifade ettiği vatanseverlik toplumumuz ve gelecek nesillere aktaracağımız değerler arasında da çok büyük öneme sahiptir.

Mehmet Akif’in Safahat eseri incelendiğinde ‐Vatanseverlik‐ değeri ile ilgili bulgularımız şunlardır

Akif’e göre belirli bir vatanda yaşayan herkes o vatanın kurtarmak ve ileriye taşımak ile mesuldür. Vatanın en zor günlerinde vatana sahip çıkmamızın asli görevlerimizden birisi olduğunu ifade etmektedir.

‐Sahipsiz olan memleketin batması haktır;

Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.‐ (Ersoy, Hakkın Sesleri: 194).

Mehmet Akif, ülkenin içinde bulunduğu durum karşısında fert bazında herkesi uyarılmış ve başka bir şeye benzemediğini, vatan için ölümün göze alınması gerektiğini ve vatanın düşmüş olduğu müşkül durumların kabullenilmemesini şu şekilde ifade etmiştir:

‐Fakat, sen öyle değilsin: Senin yanar ciğerin:

Vatan! deyip öleceksin semada olsa yerin.

Nasıl tahammül eder hür olan esaretine?

Kör olsun ağlamayan, ey vatan, felaketine!” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 257).

Mehmet Akif, vatanseverlik değerinden yoksun olmayı bağımsızlığını kaybedip esaret altında yaşamakla bir tutmuştur. Bu yüzden “Vatanseverlik” duygusunu yeni neslimize doğru bir şekilde vermeli ve bu değer sayesinde devlet ve millet olarak yükselmeliyiz.

“Meali meyli hiç kalmaz, şehamet büsbütün kalkar;

Ne hakimlik tanır artık ne mahküm olmadan korkar.” (Ersoy, Hatıralar: 282).

Mehmet Akif’e göre vatanseverlik, yalnızca üzerinde bulunduğu toprağı sevmekle değil o toprağın üzerinde vücut bulmuş değerlere sahip çıkma ve onları geliştirmekle olur.

“Lisanın olmalıdır bir vakar-ı millisi,

O olmadıkça müyesser değil tealisi.” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 217).

Mehmet Akif, Fatih Kürsüsünde vaizin dilinden bize anlattığı vatan sevgisinde şakaya yer olmadığını, bu konunun gelecek için çok önemli olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu hassasiyette bulunmayanları tasmamız diye hitap ederek insan demeyi kendisine yakıştıramamaktadır.

“O tasmamızlara insan demekte ma’zurum.

Vatan muhabbeti, millet yolunda bezl-i hayat;

Hülasa, aile hissiyle cümle hissiyat;

Mukaddesatı için çırpınan yürekte olur.” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 257).

Mehmet Akif, vatanseverlik değerinin önemini en iyi bilen şairlerimizdendir. Bir vatansever olarak Akif, karşısına ne zorluklar çıkarsa

çıksın asla yılmamayı, vatan için özgürlük için mücadele etmeyi öğütlemiştir. Eğer tek bir askerimiz kalsa bile bu vatanın düşmeyeceğini anlatmış, kalbimizdeki iman ve vatan sevdasının tüm bu engelleri aşacağını ve özgür olacağını ifade etmiştir.

“Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;

Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!

Düşer mi tek taşı, sandın, harim-i namusun?

Meğer ki harbe giren son nefer şehid olsun.

Şu karşımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;

Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;

Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,

Taşıp da kaplasa afakı bir kızıl sarsar;

Değil mi cebhemizin sinesinde iman bir;

Sevinme bir, acı bir, gaye aynı, vicdan bir;

Değil mi cenge koşan Çerkes'in, Laz'ın, Türk'ün

Arab'la, Kürd ile bakidir ittihadı bugün;

Değil mi sinede birdir vuran yürek... Yılmaz!

Cihan yıkılsa, emin ol, bu cebhe sarsılmaz!” (Ersoy, Hatıralar: 312-322).

Mehmet Akif, ülkedeki her bireyin geçmiş devirlerdeki haşmeti yansıttığına inanarak vatanseverlik değerini farklı bir şekilde de anlatmıştır. Fert olarak bizim görevimiz, devletimizin geçmiş ve gelecek olan tüm meziyetlerini barındırmaktır.

Özgürlük, kahramanlık ve yiğitlik gibi özellikleri tüm bireylerin şahsında taşıdığını ifade etmiştir.

“Şanlı bir tarihsin: Mazi-i millet sendedir.

Varsa ibret sendedir, hikmet de elbet sendedir;

Devr-i İstila durur yadında, devlet sendedir!

Çünkü hürriyyet, hamaset sende, gayret sendedir,

Zindegi zillettir artık, bence izzet sendedir!” (Ersoy, Hatıralar: 37).

3.8.Çalışkanlık

Çalışkanlık değeri, Sosyal Bilgiler dersi 5. Sınıf 4. Ünite “Ürettiklerimiz” (Özensoy, Aynacı: 2016: 106) ve 6. Sınıf 7. Ünite “Elektronik Yüzyıl” konusunun doğrudan verilecek değeridir (Karabıyık, 2013: 179).

Çalışkanlık, toplumun takdir ettiği bir davranış ve Sosyal Bilgiler dersi içerisinde doğrudan verilen ve toplumun ilerleyip refaha kavuşması için top yekûn halde sahip olmamız gereken bir değerdir.

Safahat eserini incelediğimizde Akif, çalışkanlık değeri hususunda eserinde çokça yer vermiş olmakla beraber, yaşayan herkesin mutlaka sahip olması gereken bir özellik olduğunu dile getirmiştir.

Mehmet Akif, çalışmayı hayatın temel amaçlarından birisi olarak ele almıştır. Onun say kavramının içerisinde iyi insan olma, vatanını sevme, dini ve kültürel değerlerine bağlı olma kısacası doğru bir Müslüman ve vatansever olmak için ne gerekiyorsa kendisine yer bulmaktadır. Akif, çalışma mantığını ise Doğu’yu geri kalmışlıktan kurtararak teknolojik ve fikir anlamında ilerlemiş olan medeniyete yetiştirmek olarak ifade etmiştir. (Bolay, 2008: 752).

Mehmet Akif’in Safahat eseri “Çalışkanlık” değeri bakımından incelendiğinde elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

Akif, eserinde; bir kimsenin koyduğu hedefe yürümesindeki en büyük engel olarak yolda durmayı belirlemiştir. Buna karşılık Akif, hedefe yürümek isteyen kişinin durmadan çalışıp istediği yere ulaşması gerektiğini ifade etmiştir.

“Varmak istersen – diyor sa’di- eğer bir maksada?

Tuttuğun yollar tükenmekten muarra olsa da;

Şedd-i rahl et, durmayıp git, yolda kalmaktan sakın!

Merd-i sahib-azm için neymiş uzak, neymiş yakın?” (Ersoy, Safahat: 22).

Mehmet Akif, kâinatta var olan her şeyin durmadan çalışıp durduğunu ve onlarca mevcudatın çalışıyor olmasına rağmen sadece bir tanesinin oturmasını yani çalışmamasını utanç duyulacak bir mesele olarak görmektedir.

“Asumani, hakdani cümle mevcudat için

Kurtuluş yok sa’y-i daimden, terakkiden bugün.

Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!

Bunların hakkında bilmem bir bahanen var mı? Dur!” (Ersoy, Safahat: 24).

Mehmet Akif’e göre hedefe doğru çalışan bir insan, çıktığı yolun başından itibaren azim, sebat göstererek çalışırsa istediği hedefe mutlaka ulaşacaktır. Çünkü başarının çalışmaya, çalışmanın da başarıya âşık olduğunu düşünmektedir. Bu iki hususu birbirine eş değer olarak ifade etmektedir. Eğer amaç için çalışma ve azim birleşmişse başarının geleceğine kesin gözüyle bakmıştır.

“Bir gaye-i maksuda şitab eyleyen adem,

Tutmuşsa bidayette eğer azmini muhkem,

Er geç bulacak sa'y ile dil-hahını elbet.

Zira bu Şu'un-zar-ı tecellide, hakikat,

Tevfik, taharriye, taharri ona aÇık;

Azmin de emel lazımıdır, gayr-ı müfarık.

Olsun da emel azm ü taharriye mukarin;

Tevfik zuhur eylemesin sonra... Ne mümkün!" (Ersoy, Safahat: 60).

Akif'e göre hedefine doğru giden insan hiçbir zaman karanlıkların içine dalmaktan çekinmez. Burada karanlıktan kastedilen başaramama korkusudur. Akif, bu korkunun sadece çalışkanlık ile giderileceğini ifade etmiştir.

"Emel, meŐ'al-keŐin, bir reh-nüma hem-rahın olmuşken,

TehaŐi eylemezsin sine-i deyruca girmekten." (Ersoy, Safahat: 67).

Mehmet Akif, gençlik yıllarını ilerlemeye ant içmiş bir kervan gibi akıp gittiğini ifade etmektedir. Bizler de bunun için koyduğumuz hedefler doğrultusunda durmadan çalışıp gençlik kervanının değerini çalışkanlık ile ilerletmeliyiz.

"Evet, ilerlemek isterse karvan-ı Őebab,

Yolunda durmaya gelmez. O, çünkü durmayarak,

Sabah-ı sermed-i atiye eylemekte Şitab,

O çünkü isteyemez hale katlanıp durmak!" (Ersoy, Safahat: 134).

Büyüklerimizden sürekli duyduğumuz "bugünün işini yarına bırakma" atasözünü Mehmet Akif de eserine çalışmak konusunda almıştır. Planlı ve programlı bir şekilde günlük çalışma sisteminin başarıyı getireceğine

inanmakta ve bugün yapılmayan bir iş için yarın çok geç olacağını ifade etmektedir.

“Bugünlük iş bugün lazım yapılmak, yoksa ferdaya

Bırakmışsan... O ferdalar olur peyveste ukbaya!” (Ersoy, Safahat:135).

Mehmet Akif'e göre tembellik, insanın yaratılış esaslarına aykırıdır. Bu yüzden Akif'e göre insan olmak durmadan çalışmayı gerektirmektedir.

“Atalet fitratın ahkâmına madem ki isyandır;

Çalışsın, durmasın her kim ki da'vasında insandır.” (Ersoy, Safahat: 136).

Mehmet Akif, bir yandan yazdıklarıyla çalışkanlık değerini kazandırmak isterken diğer yandan da hem eserindeki vaiz karakterinin yaşantısını çalışkanlık örneği olarak sunuyor hem de vaizin anlattığı hikâyelerin yıllar boyunca sıkıntılarla devam etse de çalışkanlık temelinde başarıya ulaştığını ifade ediyor.

“Beni yormuştu bu yıllarca süren yolculuğun,

Daha başlangıcı... Lakin, gebereydim yorgun,

O zaman belki devam eyleyemezdim yoluma;

Yoksa aram edemezdim. Bana zira “Durma,

Yürü, azminde devam et.. diye vermezdi aman,” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 149).

Mehmet Akif, bugün batı dünyasında gördüğü çalışkanlık ve sebat odaklı hayat anlayışını daha evvel kendi ecdadında gördüğünü ifade ederek kendi devrinde yaşayan insanların çalışkanlıktan nasibini almayan ölümlere benzetmiştir. Ecdadımızın o kadar çalışkanlığını anlatıp devrinin insanlarını

bütün bu hayat tarzını yıkıp kahvehaneler açtığını ve kendilerini çalışkanlıktan yoksun olarak miskinleştirdiklerini anlatmıştır.

“Kış uykusunda mı geçmişti ömrü ecdadın?

Hayır, o nesl-i necibin, şanlı evladın,

Damarlarında şehamet yüzerdi kan yerine;

Yüreklerinde ölüm şevki vardı can yerine,

Fakat biz onlara aid ne varsa elde, yazık,

Birer birer yıkarak kahvehaneler yaptık!” (Ersoy, Safahat: 107).

Çalışmanın önemini ve en azından çalışkan olma, gayret halinde bulunma halinin önemini Sadi gibi büyük bir şairin ağzından ifade etmiştir. Mehmet Akif, özlemine çektiği bu durumun, Batı dünyası tarafından yaşandığını gözlemleyerek onların ilim, teknik ve sosyal hayatta daha ilerde olduğunu ve bunun da tek sebebinin Batılı ülkelerin daha gayretli, daha fedakâr ve çalışkanlık üzerine kurulmuş olan yaşam tarzları olduğunu dile getirir. İçinde bulunduğu dönemin şartlarını dikkate alarak Batı dünyasının Osmanlı Devleti’ne karşı üstün konumda bulunmasının da daha gayretli çalışmalara bağlı olduğunu belirtmektedir (Moğul, 2012: 73).

“Akşam o büyük nehre katılmış birer ırmak...

Elbet katılır... Hangisi ister geri kalmak!

Bizler ki bu müdhiş, bu muazzam cereyanla,

Uğraşmadayız... Bak, ne kadar çılgınız, anla!

Uğraş bakalım, yoksa işin, hey gidi şaşkın!

Kurşun gibi sür’atli, denizler gibi taşkın,” (Ersoy, Hakkın Sesleri: 197-198).

Mehmet Akif'e göre kazanmak ve sonuca ulaşmak için yegâne yapılması gereken şey sürekli çalışmaktır. Aksi takdirde çalışmadan kazanç elde etmeyi beklemeyi boşuna bir uğraş olarak görmektedir.

“Kimin kolunda mesai denen vefalı silah

Görülmiyorsa, ümid etmesin sonunda felah.” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 234).

Mehmet Akif, günümüz devrini görürcesine ifade ettiği rekabet döneminde kazanmak için sürekli çalışkanlık göstermemizi dile getirmiştir. Bizlere düşen görev evlatlarımıza kazanmaları için rehberlik edip onlara kazanmaya gidecek yolları açmaktır.

“Bu harb işinde kazanmaktadır çalışmış olan;

Çalışmayıp oturandır, gebertilen, boğulan.” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 234).

Mehmet Akif, yaşadığımız devrin adalet anlayışında sürekli çalışanların kazandığını, çalışmayanların ise zamanın bizzat kendisi tarafından ayıklanıp adeta öldürüldüğünü ifade etmektedir. Ayrıca ulaşmak istediğimiz hedefe giden yollarda karşımıza çıkan engelleri bir fırsat bilip yolumuza devam etmemizi sürekli çalışmamız gerektiğini ifade etmiştir.

“Hayata hakkı olan kimdir anlıyor, görüyor;

Çalışmayanları bir bir eliyle öldürüyor!

Bekayı gaye sayanlar koşup ilerlemede;

Yolunda zahmeti rahmet edip müzahamede.

Terakkiyatını milletlerin gören, heyhat,

Zaman içinde zaman etse, haklıdır, isbat.” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 235).

Sürekli ileriye dönük çalışmak gerekmektedir. Var olan bilginin üzerine yenilerini koyup sürekli ilerlemek elzemdir. Aksi halde var olan bilgiyle yetinip çalışmayı bırakmak gaflet ve dalalettir.

Konulan hedefe ulaşılmasa da o hedefe yürürken edinilen bilginin şu anki durumdan daha iyi olduğunu ifade eden Mehmet Akif, bu düşüncesini Tiryaki Hasan Paşa'dan alıntı yaptığı şu mısralar ile ifade etmektedir.

“Zafer ilerdedir oğlum, hücum edip aşarak,

Hudud-i düşmanı, hiç yoksa, bir mezar almak;

Geçip de ric'ate bin yıl muammer olmaktan,

Hayırlıdır” “Ne yaman söz ne kahraman iman!” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 238).

Mehmet Akif, insanların ne kadar çalışması gerektiğini güneş sisteminin çalışma düzeni ile anlatmıştır. Bu anlatım, her cismin kendisine verilen görevi yapmak için sürekli çalıştığını ifade eder. Mehmet Akif'e göre geleceğe uzanmak için yapılacak tek şey sürekli durmadan bu gelişen ve değişen dünyanın şartları doğrultusunda çalışmaktır.

“Kamer çalışmadadır, gökle yer çalışmadadır;

Güneş çalışmada, seyyareler çalışmadadır.

Didinmeden geri durmaz nücüm-i gisu-dar;

Bütün alın teridir durmayıp yağın envar!” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 226).

“Bekayı hak tanıyan, sa'yi vazife bilir;

Çalış çalış ki beka sa'y olursa hak edilir.” (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 225).

Mehmet Akif, insanın hiçbir zaman tembellik yapmamasını, yarın çalışırım gibi bir bahane üretmemesini dile getirmiş ve zamanın hızlıca aktığını bir an önce çalışmaya başlanması gerektiğini ifade etmiştir. Ümitsizliğe kapılıp harap olmanın değil, gayret ve çaba göstererek toparlanmanın çaresi için çalışmak gerektiğini anlatmıştır.

“Doğru mudur ye’s ile olmak tebah?

Yok mu gelip gayrete bir intibah?

Beklediğin subh-i Kıyamet midir?

Gün batıyor, sen arıyorsun sabah!” (Ersoy, Hatıralar: 280).

Mehmet Akif, bir milletin özgürlüğünün bedeli olarak yalnızca belirli kişilerin değil halkın ahenkli bir biçimde çalışması gerektiğini ifade eder. Halk temeli sağlam bir eğitim sistemine bir şekilde eğitilip çalışmaya yönlendirilmelidir.

“Bu hürriyet, bu hak bizden bugün aheng-i sa’y ister:

Nedir üç dört alın? Bir yurdun alnından boşansın ter.” (Ersoy, Gölgele: 436).

Mehmet Akif, milletin, geleceğin ve gençliğin çalışmakla meydana getirileceğini; çalışmaktan başka yol olmadığını söyler. Her türlü eğitim ve öğretim faaliyetleri mevcut olsa da çalışmanın tek çare olduğu her zaman gençlere anlatılmalıdır.

“Çalışmak!... Başka yol yok, hem nasıl? Canlarla, başlarla

Alınlar terlesin, derhal iner mev’ud olan rahmet,” (Ersoy, Gölgele: 438).

Mehmet Akif'in inanç esaslarını dikkate alırsak Allah'a dayanarak çalışmaktan başka bir çıkar yol yoktur. Var gücümüzle çalışkanlık göstermeliyiz.

“Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete ram ol...

Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.” (Ersoy, Gölgeler: 444).

3.9. Dürüstlük

Dürüstlük değeri, Sosyal Bilgiler dersi 7. Sınıf 5. Ünite “Ekonomi ve Sosyal Hayat” konusunun doğrudan verilecek değeridir (Evirgen, 2014: 145).

Dürüstlük geçmişte olduğu gibi çağdaş toplumlarda da her bireyde bulunması gereken en önemli değerlerden birisidir. Toplumun ayakta tutan dinamiklerden birisi olan güven olgusu dürüstlük değerlerine sahip olmakla sağlanacak bir durumdur. Türkçe Sözlükte: “Dürüst olma durumu, doğruluk” (Doğan, 2010: 344), olarak ifade edilen değerimiz Mehmet Akif'in de hayatı boyunca üzerinde durduğu ve yaşamaya çalıştığı önemli bir değerdir.

Milli Eğitim'in belirlemiş olduğu değerler birlikte yaşama olgusunu güçlendirir. Dürüstlük de bu değerlerden birisidir.

Safahat eserini incelediğimizde Dürüstlük kavramı ile ilgili bulgularımız şunlardır:

Akif, Safahat eserinin ilk şiirinde kendi dürüstlüğünü ortaya koymuş ve eseri hakkında okuyucusunun sorularına kendisi cevap verip dürüstlük örneği göstermiştir.

“Bana sor sevgili kari, sana ben söyleyeyim,

Ne hüviyyette şu karşında duran eş'arım:

Bir yığın söz ki, samimiyyetti ancak hüneri;

Ne tasannu' bilirim, çünkü ne san'atkarım.

Şi'r için "göz yaşı" derler; onu bilmem yalnız,

Aczimin giryesidir bence bütün asarım!" (Ersoy, Safahat: 3).

Mehmet Akif, dürüstlük ilkesini yalan söylememe, olmayan bir şeyi varmış gibi gösterme gibi kusurlardan uzak bir biçimde hayatına uygulamıştır. Ve ne yazıp ne söylemişse hepsinin bir yaşanmışlık eseri olduğunu ifade etmiştir.

"Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim..."

İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim." (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 212).

Mehmet Akif, hayatı boyunca dürüstlük ilkesinden ayrılmayacağını ve bu durumu en güzel meslek olarak nitelendirmektedir.

"Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:

Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!" (Ersoy, Fatih Kürsüsünde: 212).

Mehmet Akif, hayatı boyunca yaptıklarının sorumluluklarını kabul edip suçu bir başkasına atmayacak kadar dürüstlük örneği sergilemiştir.

"Bir failin icbarı bütün gördüğüm asar!"

Cebri değilim... Olsam İlahi ne suçum var?" (Ersoy, Safahat: 15).

Mehmet Akif, inancı gereği Allah'ın yaptıklarının sorgulanamayacağına inansa da bazı olayların nedenlerini sorduğunu dürüstlük göstererek ifade etmektedir.

"La-yüs 'el'e binlerce sual olsa da kurban,

İnsan bu muammalara dehşetle nigehtan," (Ersoy, Safahat: 15).

Mehmet Akif, hayranı olduğu ve eserinde sürekli alıntılar yaptığı Şeyh Sadi'den duyduğu bazı doğruların kendisini sarstığını da dürüstlükle ifade etmektedir.

“Korkunç oluyor böyle hakikatleri, gerçek,

Sa'di gibi bir asr-ı faziletten işitmek” (Ersoy, Safahat: 28).

Mehmet Akif, Seyfi Baba manzumesinde kahramanının dilinden de olsa korkusunu dile getirmekten çekinmiyor ve dürüst davranıyor.

“Sopam artık bana hem göz hem ayak hem eldi...

Ne yalan söyleyeyim kalbime haşyet geldi.” (Ersoy, Safahat: 62).

Mehmet Akif, Süleymaniye Kürsüsünde adlı manzumesinde kürsüdeki vaizi konuştururken Japon halkının dürüstlük değerini ne kadar önemsediklerini örnekler vererek şu şekilde ifade etmiştir.

“Doğruluk, ahde vefa, va'de sadakat, şefkat;

Acizin hakkını i'laya samimi gayret;

En ufak şeyle kana'at, çoğa kudret varken;

Yine ifrat ile vermek, veren eller darken;

Kimsenin ırzına, namusuna yan bakmayarak,” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 159).

3.10. Akademik Dürüstlük

Akademik Dürüstlük değeri, Sosyal Bilgiler dersi 5. Sınıf 5. Ünite “Gerçekleşen Düşler” konusunun doğrudan verilecek değeridir (Özensoy, Aynacı, 2016: 128).

Mehmet Akif, yaşadığı dönemin sorunlarına çözümler bulmak için yazılar yazmış ve eserler oluşturmuştur. Yalnızca dürüstlük değeri

düşünüldüğünde bulgularımız yukarıda belirtilmiştir. Ancak Akademik Dürüstlük değeri ile ilgili, döneminin de şartları düşünülürse, Safahat'ta bir bulguya rastlanmamıştır.

Mehmet Akif Ersoy ile ilgili yazılmış kitaplara baktığımızda ise kendi hayatının anlatıldığı kitaplarda, Akif'in iyi bir okur olduğunu ve okuduğu kitaplarda karanlık hiçbir noktanın kalmadığı ifade edilse de biz bu çalışmada sadece Safahat eserini incelediğimizden dolayı o eserlerdeki bilgilerin buraya aktarılması uygun görülmemektedir.

3.11. Adil Olma, Bayrağa, İstiklal Marşına Saygı

Adil olma, Bayrağa, Marşa Saygı değerleri Sosyal Bilgiler dersi içerisinde 5. Sınıf 7. Ünite “Bir Ülke Bir Bayrak” konusu ile (Özensoy, Aynacı: 2016: 164) ve 7.sınıf 6. Ünite “Yaşayan Demokrasi” (Evirgen, 2014: 173) başlığı altında öğrencilere doğrudan verilmek istenen değerdir.

Safahat eserini incelediğimizde Adil Olma değeri en fazla vurgulanan ve üzerinde durulan değerlerden biri olarak karşımıza çıkmıştır.

Adalet, Türkçe sözlükte: “Hak ve hukuktan ayrılmama, doğruluk olarak yer almaktadır. Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkını verme” olarak ifade edilmiştir (Doğan, 2010: 26).

Yaşadığımız devirde belki de en fazla sahip olmamız gereken değer adil olmaktır. Bir kimsenin adalet ve haktan ayrılması toplumsal düzensizliği beraberinde getirecek, kargaşaya sebep olacaktır.

Günümüz sorunlarına baktığımızda işlenen suçların büyük kısmının adalet değerini yitirmiş insanlar tarafından işlendiğini görürüz. Hırsızlık, gasp ve türlü suçlar adalet duygusunun yoksun oluşunu bize gösterirken bir yandan da “Adil Olma” değerinin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Mehmet Akif, anlatmak istediğini genelde kıssalarla anlatmayı tercih etmiştir. Adil olma kavramı üzerinde ise tarihi kişilikleri kullanarak günümüze

ışık tutmuştur. Mehmet Akif, “Kocakarı ile Ömer” şiirinde adalet kavramını ve adil olma değerini işlemiştir. Bu şiirde Mehmet Akif, Halife olan Hz. Ömer’in gece vaktinde şehrin sokaklarında gezerken rastladıkları yaşlı kadın ve torunlarını ve onların içerisinde bulunduğu yoksulluğun halifenin yüzünden olduğunu anlatmıştır.

Sadece halkı değil yöneticileri de eğitmeyi kendisine ödev kabul etmiş olan Mehmet Akif, “Özelikle yöneticilerin adaletten ayrılmamalarını öğütler, zulmün her türüsüne karşı olduğunu belirtir” (Yeniterzi, 1997: 280).

Mehmet Akif’in Safahat’ını incelediğimizde değerlerle ilgili elde ettiğimiz bulgular şunlardır.

Adalet duygusunu fazlaca hisseden Akif, bazen içinde bulunduğu durumun adil olmadığını düşünerek yaratıcısına bu durumu bildirmektedir. Akif’e göre Allah’ın adaleti her türlü kusurlardan münezzeh fakat zalim olan yöneticilerin bu şekilde olmadığını ifade etmiştir.

“Zalimlere kahrın o kadar verdi ki meydan:

Yok adil-i mutlak! diyecek ye’s ile vicdan!” (Ersoy, Safahat: 16).

Mehmet Akif’e göre bir topluluğa karşı zulüm ile elde edilen başarı önemsizdir. Mehmet Akif, her türlü zulme karşı şiddetle adaleti savunan özellikle de kendi milletine karşı adaletin bir zorunluluk olduğuna inanmıştır.

“Zafer- yab olduğun kimdir? Düşün bir kerre millet mi?

Adalet isteyen bir kavmi vurmak galibiyet mi?” (Ersoy, Safahat: 73).

Mehmet Akif, toplum içinde aşırı zenginlik farkının olmasını da adalet kavramına ters bir durum olarak ifade etmiştir. “Dirvas” adlı şiirinde hükümdar ile Dirvas’ın konuşmalarında buna rast gelmekteyiz.

“Bir yanda demek ki fazla var çok;

Hayfa ki öbür tarafta hiç yok.

Öyle ise biraz tavazün ister.

Evvel beni dinle, sonra hak ver.” (Ersoy, Safahat: 105).

Mehmet Akif, adalet değerine sahip olmak ve insanlara adil davranmak tüm haksızlıklar karşısında hakkını savunmak şehitlik mertebesinde bir erdem olarak görmektedir.

“Bir adam dursa da bir zalim imamın yüzüne,

Adli emretse, bu zalim de onun hak sözüne,

İnkiyad eyleyecek yerde tutup kıysa ona,

O mücahid yazılır ta şehidanın başına.

Hamza’dan sonra gelen şanlı şehid ancak odur.

Hak için can verenin payesi elbet bu olur.

Hakkı bir zalime ihtar, o ne şahane cihad!

“En büyüktür” Peygamber-i pakize-nihad,

Hak zelil oldu mu millet de hükümet de zelil.

Hangi ümmette ki müşkildir edilmek tahsil,

Acizin hakkı kavilerden... O, kuvvetlenemez.” (Ersoy, Asım: 401).

Mehmet Akif, adalet kavramını açıklamak için Hz. Ömer’in halifeliği döneminde verdiği hutbenin adalet değeri üzerindeki önemini şu şekilde ifade etmektedir.

“Ömer’in hutbesi aklında mı bilmem

--Bilmem...

-- Eyyühe'n-nas, ederim taptığım Allah'a kasem,

Yoktur asla şu cema'atte ki hiçbir aciz,

Benim indimde sizin olmaya en kadiriniz,

Bir kavinizde olan hakkını kurtarmam için.

Bir kavi kimse yoktur ki bu ümmette, bilin,

En zaif olmaya nezdimde, tutup kendinden,

Acizin hakkını ısrar ile isterken ben." (Ersoy, Asım: 401).

Mehmet Akif, devletin koyduğu kural ve kanunlara uyulmasını istemekte bunun adaleti sağlamadaki önemini bilmektedir. Bu yüzden Asım kitabında verdiği nasihati bu yönde olmuştur.

"Bize, Asım ne şunun yumruğu lazım ne bunun;

Birinin pençesi ister yalnız: Kanunun,

Ver bütün kudreti kanuna ki vahdet yürüsün...

Yoksa millet değil ancak dağınık bir sürüsün..." (Ersoy, Asım: 419).

Mehmet Akif'e göre adil olma değerinin başka boyutu da taraf tutmamaktır. Özellikle sıkıntılı zamanlarda iki tarafın da dikkatlice dinlenmesi verilecek olan kararın doğruluğunu büyük oranda etkiler. Mehmet Akif bu durumu kitabında şöyle ifade etmiştir.

"Fetvayı veren mahkeme, yanlış, gerçek,

İki da'vacı ne söylerse bütün dinleyecek.

O zaman kestiği parmak acımaz, amenna...

Ama hep bir tarafın ağızına bakmak, o fena.

Benim arkamdaki düşman bana Mevlid mi okur?” (Safahat, Asım: 372).

Son olarak Mehmet Akif’in adalet değeri üzerinde düşüncelerini ifade ettiği şiire bakacak olursak; Akif, adalet uğruna hayatını feda etmekten çekinmeyen ve asla zulme karşı boyun eğmeyen birisi olarak karşımıza çıkmıştır. Ve adalet duygusunun önemini etkili bir şekilde ifade etmiştir.

“Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem;

Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.

Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;

Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam.

Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim,

Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.

Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım.

Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.

Zalimin hasmıyım amma severim mazlumu...” (Ersoy, Asım: 377).

Adil Olma, Bayrağa, Marşa saygı değeri birbirinden bağımsız olarak ele almak daha uygun olabilir. Bu değerleri birbirinden ayırıp farklı konu başlıkları altında değer olarak sunmak öğrenciler açısından daha anlaşılır hale gelebilir.

3.12. Hak ve Özgürlüklere Saygı

Hak ve Özgürlüklere Saygı değeri, 6. Sınıf 6. Ünite “Demokrasinin Serüveni” konusunun doğrudan verilecek değeridir (Karabıyık, 2013: 157).

Günümüz toplumunun en büyük sorunlarından birisi de diğer kişilerin Hak ve Özgürlüklerine saygı duymadaki eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Gerek Mehmet Akif’in yaşadığı dönemde ve şu an içerisinde bulunduğumuz

dönem itibariyle de bu sorunlar mevcuttur. Öğrencilerimize huzurlu bir toplum bırakmak istiyorsak onlara Hak ve Özgürlüklere saygılı olma değerini vermeli ve onları bu konuda hassas yetiştirmeliyiz.

Akif'in Safahat eseri incelendiğinde Hak ve Özgürlüklere Saygı değeri ile ilgili bulgu ve yorumlarımız şunlardır:

Mehmet Akif, bir yanda inançsız kimselerin fikirlerinin yayıldığını söylerken diğer yandan da Allah'a ibadet edilen yerlerin mevcudiyetini koruduğunu ifade etmektedir.

“Yatarken yerde ilhadiyla haşır olmuş sefil efkâr,

Yarıp edvarı yükselmiş bu müdhiş heykel-i ikrar,” (Ersoy, Safahat: 4).

Mehmet Akif, çocukluğunda gittiği camideki anılarını anlatırken namaz kılan insanların huzuruna işaret etmiştir. Bu olay bize gösteriyor ki her insan inançlarının gereğini yapmakta özgürdür. Bu konu eleştiriye açık değildir ve farklı bir inanca sahip olsa da bu farklılığa saygı duymanın gerekliliği ifade edilmiştir.

“Sağım, solum, önüm, arkam huşu'a müstağrak

Zılal-i âdem iken, bir sada bülend olarak

O kâinat-ı huzu'u yerinden oynattı;” (Ersoy, Safahat: 6-7).

Mehmet Akif, yine Fatih Camii manzumesinde namaz kılan insanlara olan saygısını şu şekilde ifade etmiştir.

“Eğildi sonra o dağlar huzur-i izzette;

Göründü sonra dağlar zemin-i haşyette!

İnayetiyle Huda kaldırıncâ her birini,

Semaya doğru o dağlar da açtı ellerini.” (Ersoy, Safahat: 7).

3.13. Tarihsel Mirasa Duyarlılık

Tarihsel Mirasa Duyarlılık değeri, 5. Sınıf 8. Ünite “Hepimizin Dünyası” konusunun doğrudan verilecek değeridir (Özensoy, Aynacı, 2016: 188).

Bir milletin ilelebet payidar kalabilmek için tarih bilincine sahip olmalı ve toplumda yaşayan her bireyin tarihi mirasına saygı duyması ve sahip çıkması elzemdir. Gelişmiş toplumlara baktığımız zaman hepsi kendilerine miras kalan tarihi eserlere sahip çıkmış ve gelecek nesillere bunların korunmasının ne derecede öneme sahip olduklarını anlatmaya çalışmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak köklü bir tarihsel mirasa sahibiz. Bu miras bizlere atalarımızdan kaldığı gibi bizden de sonraki nesillere sağlam bir şekilde ulaştırılması gerekir. Bunu başarmak için yeni yetişen nesillerimize “Tarihsel Mirasa Duyarlı Olma” bilincini vermeli ve bu eserlere sahip çıkmalarını sağlamalıyız.

Mehmet Akif, ecdadı ile her zaman gurur duyan ve onu yücelten bir şairimizdir. Safahatta da bunu bizlere ifade etmiş ve kendi tarihimi öğrenmemizi ve ona sahip çıkmamızı öğütlemiştir.

Safahat’ı incelediğimizde Tarihsel Mirasa Duyarlılık değeri ile ilgili bulgu ve yorumlarımız şunlardır:

Mehmet Akif, tarihi ile her zaman gurur duymuş ve onların meziyetlerine sahip çıkarak bizlere aktarmıştır.

“Bir zamanlar biz de millet, hem nasıl milletmişiz:

Gelmişiz dünyaya milliyyet nedir öğretmişiz!

Kapkaranlıken bütün afakı insaniyyetin,

Nur olup fişkirmişiz ta sinesinden zulmetin;

Yarmışız edvar-ı fetretten kalan yeldaları;

Fikr-i ferda doğmadan yağdırmışız ferdaları!” (Ersoy, Hakkın Sesleri: 199).

Mehmet Akif, tarihten bize kalan manevi değerleri yaşatmamız gerektiğini aksi takdirde bu manevi değerlerin yok olmasıyla yıkılacağımızı ifade etmiştir.

“O, doymak bilmeyen, ma'buda kurbandır haya hissi,

Hamiyyet, ademiyyet hissi, ulvi hislerin hepsi!

Bu hissizlikle cem'iyyet yaşar derlerse pek yanlış:

Bir ümmet göster, ölmüş ma'neviyyatıyla sağ kalmış” (Ersoy, Hatıralar: 282).

Mehmet Akif, bizlerin çok köklü bir tarihi olduğuna inanmaktadır. Bu tarihte anlatılacak onca kahramanlıklar ve güzel meziyetler vardır. Okyanusları ve önüne gelen her zorluğu geçerek dünyaya hükümdarlık etmiş bir milletin torunları olarak, şimdi bizlere düşen görev ise bu tarihi değerlerimize sahip çıkarak yeniden o ihtişamlı günlerimize dönmektir.

“Biz ki yarmıştık şu'unun en büyük ummanını;

Çiğnemiştik yükselen emvac-i bi-payanını;

Biz ki edvarın, kurunun, hadisatın rağmına,

Hakim olmuştuk bütün bir alemin eyyamına” (Ersoy, Hatıralar: 287).

Mehmet Akif, yine geçmişimizin önemli isimlerini bizlere aktararak onların yokluğunu hissetmekte ve bu değerlere sahip çıkmamızı istemektedir.

“Nerde Ertuğrul'u koynunda büyütmüş obalar?

Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar?

Hani bir şanlı Süleyman Paşa, bir kanlı Selim?

Ah, bir Yıldırım olsun göremezsin, ne elim!

Hani cündileri, şahin gibi, ceylan kovalar,

Köpürür, dalgalanır, yemyeşil engin ovalar?

Hani tarihi soruldukça, mefahir söyler,

Kahramanlar yetişen toprağı zengin köyler?

Hani orman gibi afaki deşen mızraklar?

Hani atlar gibi sahrayı eşen kısraklar?

Hani ay parçası kızlar ki koşar oynardı?

Hani dağ parçası milyonla bahadır vardı?

Bugün artık biri yok... Hepsi masal, hepsi yalan!

Bir onulmaz yaradır, varsa yüreklerde kalan.” (Ersoy, Asım: 352).

Mehmet Akif, tarihsel mirasın çok çabuk bir şekilde yok edilebileceğini ancak tekrar yapılmak istense eskisi gibi olmayacağını ve bu yüzden “Tarihsel Mirasımıza Duyarlı Olmayı” ve o mirası gerektiği gibi korumamızı ifade etmiştir.

“Yıkamak insanlara yapmak gibi kıymet mi verir?

Onu en çolpa herifler de emin ol becerir.

Sade sen gösteriver “işte budur kubbe” diye;

İki ırgatla iner şimdi Süleymaniyye.

Ama gel kaldıralım dendi mi, heyhat, o zaman,

Bir Süleyman daha lazım yeniden, bir de Sinan.

Bunların var mı sizin listede hiç benzeri, yok.” (Ersoy, Asım: 375).

Mehmet Akif, tarihi mirasa duyarlı bir gelecek tasavvuru kurarken yalnızca somut olan imgeleri kullanmamış, ecdadımızın onurlu karakterlerini de kendi içimizde hazmetmiş olmamızı istemekte ve tarihimizin bir mirası olan onurlu davranışlara da sahip çıkmamızı, duyarlı olmamız gerektiğini ifade etmektedir.

“İstemem, dursun o payansız mefahir bir yana...

Gösterin ecdada az çok benzeyen bir kan bana!

İsterim sizlerde görmek ırkınızdan yadigâr,

Çok değil, ancak, necib evlada layık tek şiar.” (Ersoy, Hatıralar: 283).

3.14. Yardımseverlik

“Yardımseverlik” değeri, Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf 5. Ünite “Ülkemiz ve Dünya” konusunun doğrudan verilecek olan değeridir (Karabıyık, 2013: 139).

“Yardımseverlik” değeri Türkçe Sözlükte: “Yardım etmekten hoşlanan, Hayırsever” manasında kullanılmıştır (Doğan, 2010: 1188).

“Yardımseverlik” insanlar arasındaki dayanışma olgusunun en önemli basamağıdır. İnsanların birbirine hoşgörülü bir şekilde baktıktan sonra onların sıkıntı ve problemlerine karşı her türlü iyilik ve müsamaha göstermesidir. İnançlarımız esaslı düşünceye olursak da İslam dini yardımlaşma kavramına çokça önem vermiştir Gerek ayetlerde gerekse Hadis-i Şeriflerde yardımseverlik vurgusu üzerinde durulmuştur.

“Haydi, hep hayırlara koşun, yarışın” (Bakara: 2/148).

Kur'an'ı Kerimde yalnızca yardım etmek değil yardım etmede tüm insanların birbiri ile yarışması gerektiği bu şekilde ifade edilmiştir.

“Evimizde birazcık altın veya gümüş olduğunu hatırladım. Bunun beni hayırda acele etmekten alıkoymasını istemediğim içim dağıtılmasını emrettim” Hadis-i Şerif, (Nevevi, 2010: 73).

Görüldüğü üzere Hz. Peygamberimiz de yardım etmenin ne kadar önemli olduğunu elimizde her ne varsa bunu paylaşmanın bizler için hayırlı olduğunu ifade etmiştir.

Yardımlaşmayı, bir toplumun diri kalmasını sağlayan, toplum içindeki fertleri birbirine daha fazla yakınlaştıran bir olgu olarak görebiliriz.

Safahat'ı incelediğimiz zaman Akif, yardımlaşma kavramını birliktelik, merhamet gibi manevi değerler üzerinden bizlere anlatmıştır. Mehmet Akif, yaşadığı devirde karışık olan İslam coğrafyasının bir an önce birbirine sahip çıkmalarını ve birbirlerinin dertleri ile hem hal olup bu yardımlaşma sayesinde ayağa kalkabileceklerine inanmaktadır.

Yardımlaşma ile ilgili bulgu ve yorumlarımız şunlardır:

Mehmet Akif, sadece kendi milletini değil tüm insanlığı düşünen bir fikir adamıydı. Yoksulluk zamanlarında zengin olan insanların, diğer insanların durumlarını görmemeleri, onlara aldırış etmemeleri sonucunda elindeki varlıklarının yitip gideceğini ifade etmiştir.

“Gelelim cümbüşe insaf ediniz vakti midir?

Yahud insan gibi eğlense herifler ne denir?

Muhtekir kafilesiymiş ne edeb var ne haya.

Aç, sefil inleyerek can veredursun dünya,

Yine siz dinlemeyin, anlamayın matemini,

Sürün artık serilen yurdunuzun son demini!” (Ersoy, Asım: 418).

Mehmet Akif, yardıma muhtaç insanlara kendi gücü yetmediğinde ise Allah’a dua edip yardım etmesini ve dünya üzerinde ne kadar ihtiyaç sahibi varsa onların da ihtiyaçlarının giderilmesini istemektedir.

“Mü’minlere imdada yetiş merhametinle,

Mülhidlere lakin daha çok merhamet eyle” (Ersoy, Safahat: 17).

Mehmet Akif, savaş döneminde insanları uyarırken ırk kavramından kurtulmalarını aksi takdirde sonsuz bir hüsrana uğrayacaklarını ifade etmektedir. Böyle bir durumdan ise el ele verip yardımlaşarak kurtulabileceklerini söyler.

“Türk Arapsız yaşamaz. Kim ki “yaşar”der, delidir!

Arabın, Türk ise hem sağ gözü hem sağ elidir.

Veriniz baş başa... Zira sonu hüsrân-ı mübin:” (Ersoy, Hakkın Sesleri: 192).

Mehmet Akif’e göre sadece yardımsever olmak yetmemektedir. Aynı zamanda her birey bir başkasına “iyiliği emredip kötülükten alıkoyma” düşüncesine sahip olması gerekir ve böyle kişilerin toplumda önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmiştir.

“Yükselip akvamı almış fevç fevç aguşuna;

Hepsi dalmış vahdetin aheng-i cuşa-cuşuna.

Emr-i bi’l-ma’ruf imiş ihvan-ı İslam’ın işi;

Nehy edermiş, bir fenalık görse, kardeş kardeşi.” (Ersoy, Hakkın Sesleri: 199-200).

Mehmet Akif'e göre mutluluk ve refahın paylaşarak çoğalacağını keder ve üzüntünün de aynı şekilde yardımlaşma ile azalacağını ifade etmektedir. Bu yüzden aynı toprak üzerinde yaşayan insanların mutluluklarını paylaşmaları gerektiği gibi diğer insanların kederlerine de ortak olması gerektiğini anlatmıştır.

“Ya Paylaşıldı mı artar durur sürur-i beşer,

Kederse, aksine: Ortakla eksilir derler.” (Ersoy, Hatıralar: 309).

3.15. Barış

“Barış” değeri, Sosyal Bilgiler dersi 7. Sınıf 7. Ünite “Ülkeler Arası Köprüler” konusunun doğrudan verilecek değeridir (Evirgen, 2014: 193).

“Barış”, geçmiş toplumlarda olduğu kadar günümüz toplumlarının refahı ve huzurlu yaşaması açısından çok önemli bir değerdir. Barış, Türkçe Sözlükte şu şekilde tanımlanmıştır: “Savaşta olmama hali, savaşa son verme durumu, savaşan tarafların uzlaşması, sulh, barış görüş olmak, aradaki dargınlığı sona erdirerek barışmak” (Doğan, 2010: 135).

Hayatı boyunca sürekli ülkesi ve milletinin huzurlu ve rahat yaşaması için mücadele eden Mehmet Akif, şiirlerinde bazen feryat ederek milletini uyandırmaya ve onları uyandırıp barış içerisinde yaşamaya çalışmalarını istemektedir.

Safahat eserini incelediğimiz zaman “Barış” değeri ile ilgili bulgu ve yorumlarımız şunlardır:

Mehmet Akif, yaşadığı devirdeki insanların kötü hallerini ve kötü yaşam koşullarından rahatsızlık duymakta ve durumu Allah'a şikâyet ederek barış isteğini dile getirmektedir.

“Bimari, felaketliyi, üryanı, sefili,

Meflucu, amel mandeyi, miskini, zelili,

Gaddarı, ceфа-dideyi, mahkûmu, esiri,

Heyhat, şu payansız olan cemm-i gafiri

Teşhir ile şöhret kazanan sahne-i dünya

Gelmez mi İlahi sana bir kanlı temaşa?” (Ersoy, Safahat: 16).

Mehmet Akif, arayıp da ulaşmak istediği barış diyarını bu devirde bulamayacağını düşünüp “Mezarlık” adlı manzumesinde, şebistan diye adlandırdığı dünyayı bir barış diyarı olarak nitelendirmiş ve o diyarlara selam gönderip o diyarlara saygı göstermiştir.

“Ey şebistan, ey âdem, ey perde perde kibriya,

Sendedir ümmidler: Senden doğar fecr-i beka.

Her Hacer-paren okur bin şi’r-i lahuti-eda;

Her neşiden ruhu eyler sermediyyet-aşına.

Ey semavi hak, benden bin selam sana.” (Ersoy, Safahat: 38).

Mehmet Akif, ülkeyi yöneten kişilerin baskıları varsa eğer o toplumda barıştan söz edilemeyeceğini ifade etmekle beraber, bu tip baskıların sonunda barış olamayacağı gibi ülkenin de işgal edilme tehlikesinin var olduğunu ifade etmiştir.

“Bu istibdada artık bir nihayet ver ki: İstikbal

Karanlık derler amma işte pek meydanda: İzmihlal!” (Ersoy, Safahat: 74).

Mehmet Akif’e göre bir kimse tüm dünyaya hâkim olsa dahi yaptığı zulüm onun tahtını payidar kılmayacağını ifade eder. Ayrıca Sadi’den aldığı bir şiiri de burada barış ifadesi olarak değerlendirmektedir.

“Be-merdi ki mülk-i seraser zemin

Neyerzed ki huni çeked ber zemin” (Ersoy, Safahat:71).

Mehmet Akif’in Sadi’den aldı bu şiirin tercümesini Safahat’ın üçüncü baskısında (1950), merhum Tahir Olgun şu şekilde ifade etmiştir.

“Yiğitlik namına ederim yemin

Ki arzın tamamen hâkimiyeti

Değmez bir damlacık kan akmasına

Cerh etmesi zulmün kalb-i milleti” (Düzdağ, 2009, Safahat, 239 Numaralı Dipnot: 71).

“Gürz-i giran-ı zülmünü ey kanlı nasiye;

Eyvan-ı zer-cidarına as ziynetin diye!

Al kanlı bir kefenle donat hayme-gahını,

Canlarla yak meşail-i matem penahını!” (Ersoy, Safahat: 71).

“Şehamet-pervera, Şaha! Zaman, bi-dadı kaldırmaz;

Hata etmektesin şayed diyorsan Kimse aldırılmaz” (Ersoy, Safahat: 74).

Mehmet Akif’in hayatında başarmak istediği, önemli gördüğü barış, halk ile aydın barışıdır. Mehmet Akif, bu iki kesimi bir insan vücuduna benzeterek organların düzgün çalışması için bu iki organın sağlıklı bir barış içerisinde olmasını istemektedir. Akif’in bu benzetmesinde halk kesimi vücudun organlarını, aydın kesimi de beyin bölgesini oluşturmaktadır. Toplumsal anlamda gerçek barış bu ikisinin barışıyla mümkün olabilecektir. (Kılıç, 2008: 46).

“Milletin beyni sayarsak mütefekkir kısmı,

Bilmemiz lazım olur halkı da elbet cismi.

Bir cema'at ki dimağında dönen hissiyyat,

Cismin a'sabına gelmez durur aheng-i hayat,

Felcin a'razını göstermeye başlar a'za.

Böyle bir bünye için vermeli her hükme rıza.” (Ersoy, Safahat: 172).

3.16. Aile Birliğine Önem Verme

Türk toplumu olarak tarihten bu yana aile birliğine ve düzenine oldukça önem vermişizdir. Bugün de yeni nesillere aktarmak istediğimiz değerlerden biri de “Aile Birliğine Önem verme” olmuştur. Zira toplumumuzda eğitim, terbiye, ahlak ve milli-manevi değerlerin öğretilmesine ilk iş ailelerimize düşmektedir. Kendi toplumunun değerlerinin evlatlarına iyi aktarabilmiş ailelerde büyüyen çocuklar toplumun sosyal yapısına daha uygun bir biçimde iyi bir vatandaş olarak yetişmektedirler. Sosyal Bilgiler dersinin vermek istediği değerlerden birisi olan Aile Birliğine Önem verme değerini Mehmet Akif'in Safahat eserini incelediğimizde ortaya, Akif'in bugün de geçerli olan aile kavramı çıkmıştır.

“Koşar koşar duramaz, akıbet denir âmin

Namaz biter. O zaman kalkarak pir-i güzün

Alır çocukları, oğlan fener çeker önde.

Gelir düşer eve yorgun, dalar pek asude” (Ersoy, Safahat: 6).

Mehmet Akif, burada dinin bir gereği olan namaz kavramını babası ile beraber camiye gidip oynayan bir çocuk üzerinden anlatmıştır. Çocukların dini eğitimi de çocuk yaşta ailelerden başlatılmalıdır.

“Bükmüş oradan boynunu binlerce yetiman,

Me'va arıyor aileler lane-perişan” (Ersoy, Safahat: 16).

Akif, bu mısralarında binlerce öksüz ve yetimin bulunduğunu ve bunların sığınacak bir liman aradığını ifade etmektedir. Bu da bize “Aile Birliği” değerinin önemini göstermektedir.

“Çıplaktır o, ister ki soğuklarda ısınsın;

Bir dam çatarak her gece altında barınsın.” (Ersoy, Safahat: 30).

Mehmet Akif, sokaklarda kalmış insanların tek hayalinin başlarını sokacakları bir ev olduğunu söyleyerek “Geçinme Belası” adlı şiirde ailenin öneminden bahsetmiştir.

“Gelir feryadlar ebkem duran her seng-i zarından:

Yıkılmış hanümanlar sanki çıkmış da mezarından,

Dehan- hasret açmış rahnedar olmuş cidarından!

Çöker bir dud-i matem titreyen kandil-i tarından” (Ersoy, Safahat: 31).

Mehmet Akif, “Meyhane” adlı şiirinde içki ve alkol belasına kapılan insanların aileleri nasıl yıktığını, dilsiz olmalarına rağmen ev duvarlarının sesinin bile duyulabileceğini ifade etmektedir.

“Dilsiz olduğu halde her taşından feryatlar duyulmaktadır. Bu meyhanenin yıktığı yuvalar; sanki mezarlarından çıkarak, ağızlarını onun duvarlardaki çatlaklara yanaştırıp ibret alınacak sızlanmalarda bulunuyorlar” (Şengüler, Açıklamalı Mehmet Akif Külliyyatı, cilt,1 s, 93).

Mehmet Akif, yine aynı şiirinde babaların eve gelmeyip aile birliğini dağıttığını şu şekilde ifade etmektedir.

“– Demek taşınmalı artık çoluk çocuk buraya!

Ayol, nedir bu senin yaptığın? Utan azıcık...

Anan da ben de yumurcıkların da aç kaldık!

Ne iş ne güç, gece gündüz içip zıbar sade;

Sakın düşünme çocuklar acep ne yer evde?

Evet, sen el kapısında sürün işin yoksa;

Getir bu sarhoşa yutsun, getir paran çoksa!” (Ersoy, Safahat: 33-34).

Mehmet Akif, şiirin devam eden kısmında ise görevini yerine getirmeyen babanın yerine evin geçimini sağlamaya çalışan kadının feryadını şu şekilde ifade ediyor:

“Zavallı ben... Çamaşır, tahta her gün uğraş da,

Sonunda bir paralar yok, el elde baş başta!

O tahtalar, çamaşırlar da geçti: yok halim...

Ayakta sallanışım zorladır Huda alim!

Çalışmadın, beni hep bunca yıl çalıştırdın;

O yavrucakları çıplak, sefil alıştırdın;

Bilir mahalleli kim aldığın zamanda beni,

Çeyiz çimenle donatmıştı beybabam evini.

Ne oldu şimdi o eşya? Satıp kumarda yedin.

Evet, kumarda yedin, hem de Karşılar'da yedin!

Kızın yetişti, alan yok, nasıl olur ki? Soran

Şu sarhoşun kızı iffet değil mi? Vazgeç aman!

Diyan kadınlara, pek doğru pek, deyip gidiyor.

Bu söz zavallıyı bilsen ne türlü incitiyor!

Benim güzel meleğim, hiç de tali'in yokmuş:

Anan benim gibi sersem, babansa bir sarhoş!

Necip de minderi koltukta geldi mektepten...

Demiş ki kalfa: Sekiz aydır almadım hele ben

Ne haftalık ne de aylık.... Senin baban olacak

Kumarcı, oğlu için az yesin de tutsun uşak!

Koğuldum anne! Deyip ağlıyor zavallı çocuk...

Ne yapsın annesi? Dünyada güvendiği yok” (Ersoy, Safahat: 34).

Mehmet Akif, sarhoş ve meyhane alışkanlığı olan bir kimsenin ailesinin nasıl parçalandığını ifade ediyor. Oğlunun okuldan atılması kızının sırf sarhoş babası var diye kimse tarafından istenmemesi sadece aile birliğine önem vermeyen bir babanın yaşantısı sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Mehmet Akif, Merhum İbrahim Bey şiirinde de ölen kimsenin arkasından eşinin söylemleri ile aile birliğinin önemini ifade etmektedir.

“Senin o tayf-ı latifin ey aşina-yı kadim!

Musab olan yalnız ailen midir? Heyhat,

Bıraktın arkada binlerce hanümanı yetim.

Olurdu dest-i teselli-medar-ı lütfunla

Sirişk içinde yüzen çehreler bir anda besim;

Ederdi cud-i merahim-nümud-i feyyazın

Hazain olsa bütün ehl-i fakaya taksim.” (Ersoy, Safahat: 56).

Mehmet Akif, boşanmaların insanlar ve aileler üzerinde bıraktığı çaresizliği Seyfi Baba şiirinde şu şekilde ifade etmektedir.

“Gecenin stre-i yeldasını çekmiş, ryan,

Sokulup bir saçağın altına güya uyuyan

Haniman yoksulu binlerce sefilan-ı beşer;

Sesi dinmiş yuvalar, hake serilmiş evler;

Kocasından boşanan bir sürü biçare karı

O kopan rabitanın, darmadağın yavruları,

Zulmetin, yer yer içinden kabaran mezbeleler;

Evi sırtında, sokaklarda gezen aileler.” (Ersoy, Safahat: 62).

3.17. Duyarlılık

Duyarlılık değeri, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının yayımladığı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içerisinde bulunmakla birlikte Sosyal Bilgiler dersi içerisindeki ünite değerlerinde doğrudan verilen değerler arasında bulunmamaktadır. 5. Sınıf “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ile 6. Sınıf “Yeryüzünde Yaşam” ve “İpek Yolunda Türkler” nitelerinde Doğal Çevreye Duyarlılık ve Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerleri içerisinde bulunmaktadır.

Duyarlı olmak elbette günümüz toplumunda gittikçe derinleşen bir yara halini almıştır. Özellikle kalabalık şehirlerde yanında geçtiğimiz bir kazanın, bir yoksulun veya devletin malına zarar verilen durumlarda müdahale etmeyerek toplum olarak ne kadar duyarsızlaştığımızı göstermektedir. Geçmişte büyüklerimiz bizlere anlattığı “nemelazım” düşüncesi bugün toplumun tamamını kapsamış durumdadır. İşte burada, gelecek nesilleri daha duyarlı hale getirebilmemiz için değerler eğitimi kapsamında duyarlılık bir değer olarak alınmış ve çocuklara davranış olarak kazandırılmaya çalışılmıştır.

Mehmet Akif, yaşadığı dönemde etrafında gördüğü her türlü durumda duyarlı bir vatandaş olarak gerektiğinde eliyle gerektiğinde ise kalemiyle duyarlılığını göstermiştir. Safahat eserini Duyarlılık değeri açısından incelediğimizde ise çok zengin bir içerik görülmektedir.

“Adam aldırma da geç git diyemem, aldırırım,

Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım,

Zalimin hasmıyım amma severim mazlumunu...” (Ersoy, Asım: 377).

Mehmet Akif, bu bilindik mısralarında yalnızca kendi başına gelen bir olay karşısında değil, zulme uğrayan başka insanlara karşı da ne kadar duyarlı olduğunu göstermektedir. Gerektiğinde çiğnerim ve çiğnenirim gibi ifadelerle bu konuda ne kadar hassas olduğunu ve bizim de bu konuya ne kadar önem vermemiz gerektiğini ifade etmektedir.

“Ey şair’i razdan-ı mülhem,

Ben razına olmasam da mahrem,

Hayran-ı kemalinim... Beyanın

Güya ki hitabıdır Huda’nın!” (Ersoy, Safahat: 46)

Akif, burada yalnızca toplumda görülen, sokakta karşımıza çıkabilecek olaylara karşı değil, inandığı dinin gereklerini yerine getirmeyenlere karşı da sitemini dile getirmiştir. Dini konudaki duyarlılığını milletine bu şekilde ifade etmektedir.

“O zaman Rusya’da hâkimdi yaman bir tazyik...

Zulmü sevdirmek için var mı ya bir başka tarik?

Düşünen her kafanın mutlak ezilmektir sonu

Medeni Avrupa, bilmem niye görmezdi bunu?

Süngü, kurşun gibi kestirme ölümlerle ölen

Yahud işkenceler altında ecelsiz gömülen” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 152).

Mehmet Akif, duyarlılığını yalnızca kendi milletinden olanlara karşı değil dünyanın her neresinde olursa olsun zulme başkaldırıp, bunu dile getirip duyarlılığını ortaya koymuştur. Burada ise Rusya’daki zulümlere duyarsız kalamamış eserinde bunu açıkça ifade etmiştir.

Mehmet Akif, kalıplaşmış bilgiye her zaman karşı çıkmış ve bunu da dile getirmekten çekinmemiştir. Akif, din kökenli bilgilerin yalnızca aileden geldiğini ve hiç düşünüp tartılmadan kabul edildiği anlamıştır. Bu durumlara karşı da duyarlı davranmış ve eserinde buna şu şekilde yer vermiştir.

“Getirin Mağrib-i Aksa’daki bir Müslümanı;

Bir de Çin Suru’nun altında uzanmış yatana;

Dinleyin her birinin ruhunu: mutlak gelecek,

“Böyle gördük dedemizden” sesi titrek, titrek!” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 158).

Akif, ülkenin durumu karşısında duyarsız kalamamış, milletinin diğer milletleri taklit etmesinin onlara bir fayda vermeyeceğini ifade ederek, eğitim konusunda nasihat vererek milletine yön göstermeye çalışmıştır.

“Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.

Onu kendinde bulur yükselecek bir millet.

Çünkü her noktada taklid ile sökmez hareket.

Alınız ilmini Garb’ın, alınız san’atini;

Veriniz hem de mesainize son sür’atini

Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;

Çünkü milliyeti yok san'atin, ilmin yalnız” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 178).

Yetişmiş insan konusunda sıkıntı çeken Osmanlı Devleti'nin durumu Akif tarafından eleştirilmekte ve bu konuda sitem ederek tepkisini dile getirmektedir.

“Niye ilmin adı yok koskoca millette bugün?

Çünkü efkâr-ı umumiyye aleyhinde bütün;

Çünkü yerleşmek için gezdiği yerlerde funun,

Önce gayetle büyük hürmet arar, sonra sükûn,

Asr-ı hazırda geçen fenlere sahip denecek,

Bir adam var mı yetişmiş içinizden, bir tek?” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 173).

Aydın kesim ile halk arasında çoğu zaman mesafe olmuştur. “Milli Şairimiz” de bu mesafeye duyarsız kalamamış ve eserinde bunu dile getirmiştir.

“Sizde erbab-ı tefekkürle avamın arası

Pek açık. İşte budur bence vücudun yarası.

Milletin beyni sayarsak mütefekkir kısmı,

Bilmemiz lazım olur halkı da elbet cismi

Bir cemaat ki dimağında dönen hissiyyat,

Cismin a'sabına gelmez, durur aheng-i hayat” (Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde: 172).

Mehmet Akif, yıkılan ve harap olan şehirler ve milletine karşı içinde hissettiği acıyı eserinde duyarlı bir şekilde ifade etmiştir.

“Geçenler varsa İslam ’ın şu çiğnenmiş diyarından;

Şu yüz binlerce yurdun kanlı, zairsiz mezarından;

Yürekler parçalar bir nevha dinler reh-güzarından.

Bu matem, kim bilir kaç münkesir kalbin gubarından

Hüruş etmekte, son ümidinin, son inkisarından?

Bu ıssız aşıyanlar bir zaman candan muazzezdi;

Bu damlar böyle baykuş seslerinden çın çın ötmezdi;

Şu kurbağalar seken vadide, ceylanlar koşup gezdi;

Şu coşmuş, ağlayan ırmak ne handan gölgeler sezdi;

Bütün maziyi bir tufan, fakat hep boğdu hep ezdi!” (Ersoy, Hakkın Sesleri: 185).

Mehmet Akif, başkasının aklına uyarak hata yapanlara karşı da duyarlı davranmış ve bu konuda kendisine kızarak yaptığı hatayı dile getirmiştir.

“Eyvah! Beş on kafirin imanına kandık;

Bir uykuya daldık ki Cehennemde uyandık!

Madem ki, ey adl-i İlahi yakacaktın...

Yaksaydın a mel’unları... Tuttun bizi yaktın” (Ersoy, Hakkın Sesleri: 196).

Mehmet Akif, memleketinin eğitim konusundaki duyarlılığını ve eğitime gereken önemin verilmemesini, yaşanan olaylardan ve felaketlerden ders çıkarılmadığını şu şekilde ifade etmiştir.

“Olmaz ya... Tabi’i... Biri insan biri hayvan!

Öyleyse, cehalet denilen yüz karasından,

Kurtulmaya azmetmeli baştan başa millet,

Kâfi mi değil yoksa son ders-i felaket?

Son ders-i felaket neye mal oldu? Düşünsen:

Beynin eriyip yaş gibi damlardı gözünden!

Son ders-i felaket ne demektir? Şu demektir:

Gelmezse eğer kendine millet, gidecektir!

Zira yeni bir sadmeye artık dayanılmaz;

Zira bu sefer uyku ölümdür: Uyanılmaz!” (Ersoy, Hakkın Sesleri: 197).

Akif, milletin yaşanan felaketlerden ders almamasına duyarsız kalamamıştır. Başa gelen felaketlerin sebebini cehalet olarak belirleyen Akif, bu konuda milletini uarmaktan geri durmamış aksi halde milletin cehalete kurban gideceğini ifade etmiştir.

“Ey millet, uyan! Cehline kurban gidiyorsun!

İslam’ı da batsın diye tutmuş, yediyorsun!

Allah’tan utan! Bari bırak dini elinden...

Gir leş gibi topraklara kendin, gireceksen!

Lakin ne demek bizleri Allah ile iskat?

Allah'tan utanmak da olur ilm ile... Heyhat!" (Ersoy, Hakkın Sesleri: 198).

Mehmet Akif'in gördüğü ve duyarsız kalamadığı bir diğer problem ise aile anlayışımızda meydana getirilmek istenen değişimdir. Akif, ailenin toplumu ayakta tutan tek bağ olduğuna inanmakta ve aile yıkılırsa toplumun da dağılacağını şu şekilde ifade etmektedir.

"Biz ki her mevcudu yıktık, gayesiz bir fikir ile;

Yıkmadık bir şey bıraktık... Sade bir şey Aile.

Hangi bir bünyanı mahvettik de islah eyledik?

İşte viran memleket! Her yer delik, her yer değişik!

Bunların tamiri kabil... Olsa ciddiyet, sebat;

Lakin, Allah etmesin, bir düşse ailat,

En kavi kollarla hatta kalkamaz imkanı yok.

Kim ki kalkar der, onun hayvan kadar iz'anı yok!

Aili bir inkilab olsun! Diyen me'yus olur;

Başka hiçbir şey kazanmaz, sade bir ... olur!" (Ersoy, Hakkın Sesleri: 202).

Mehmet Akif, milletin tembelliğine de duyarsız kalamamış ve milleti uyarmaya devam etmiştir.

"Çalışmak!... Başka yol yok, hem nasıl? Canlarla, başlarla.

Alınlar terlesin, derhal iner mev'ud olan rahmet." (Ersoy, Gölgele: 438).

Mehmet Akif, devletin ve milletin birliğini zedeleyen hiçbir şeye duyarsız kalmamış ve milletin ayakta kalmasını ise birlik olmaya, birbirine düşmeyerek bir ve beraber yaşamaya bağlamıştır.

“Sen! Ben! Desin efrad, aradan vahdeti kaldır;

Milletler için işte kıyamet o zamandır.

Mazilere in, mahşer-i edvarı bütün gez:

Kanun-i ilahi, göreceksin ki, değişmez” (Ersoy, Gölgeler: 440).

Mehmet Akif, milletini çağın gerisinde görmekle beraber bir an önce bu durumdan kurtulmanın gerektiğini izah etmiştir. Dünya, yani diğer ülkeler bilim ve sanayide ileriye giderken toplumun buna duyarsız kaldığını gören Akif, milletini uyarmak görevini üstlenmiştir. Geliştirilecek olan teknolojinin ise maziyi yıkmak için değil yeniden inşa etmek için kullanılması gerektiğini ifade etmiştir.

“Bir parça kımıldan, diyorum, mahvolacaksın!

Dünya koşuyorken yolun üstünde yatılmaz;

Davranmayacak kimse bu meydana atılmaz.

Müstakbeli bul, sen de koşanlarla bir ol da;

Maziyi, fakat yıkmaya kalkışma bu yolda.

Ahlafa döner, korkarım, eslafa hücumu:

Mazisi yıkık milletin atisi olur mu?” (Ersoy, Gölgeler: 447).

Akif, milletin içinde bulunduğu miskinliğin sonlarını getireceğini görmüş ve sessiz kalamamıştır.

“Ey yolcu, uyan! Yoksa çıkarsın ki sabaha:

Bir kupkuru çöl var ne ışık var ne de vaha!” (Ersoy, Gölgele: 447).

3.18. Sağlıklı Olmaya Önem Verme:

“Sağlıklı Olmaya Önem Vermek”; geçmiş dönemlerde olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır. Değerler eğitiminin amaçlarından biri de yaptığımız çalışmada görüldüğü üzere, sağlıklı, milli ve manevi değerlerine önem veren bireyler yetiştirmektir. Bu değerlerin belki de en önemlisi sağlıklı olmaya önem vermektir. Zira fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı olmayan bireylerin diğer değerleri önemsemeyeceği öncelik olarak sağlık konularını düşüneceği aşikârdır.

Bu konuda Akif, Safahat eserinde bizlere şu şekilde ifade etmiştir.

“Nöbet üstünde adam kaçmalı yorgunluktan,

Hadi, yavrum, hadi söz dinle bir parça uzan” (Ersoy, Safahat: 8).

Akif, Hasta adlı şiirinde doktorların titizlikle muayene etmesini ve acele ile hata yapılmaması gerektiğini ifade etmiştir.

“Bir ay evvel biliyordum ne vahim olduğumu...

Bana ihtara ne hacet, a beyim, şimdi bunu?

Ma’mafih yeniden bir bakalım dikkatle:

Hükmü kat’i verelim, etmeye gelmez acele.” (Ersoy, Safahat: 8).

Mehmet Akif, milletin içinde bulunduğu zayıflığı fiziksel olarak dile getirmiş ve Türk milletinin sağlığını kaybettiğini şu şekilde ifade etmiştir.

“Bet beniz sapsarı biçarelerin hepsinde;

Ne olur bir kişi olsun görebilsem zinde!

Şiş karın sıska çocuklar gibi, kollar sarkık;

Arka yusyumru, göğüs çökmüş, omuzlar kalkık.

Gözlerin busbulanık rengi, kapaklar şiş şiş;

Gezecek yerde o avare nazarlar dalıyor;

Serilip düştü mü bir noktaya, kaldırması zor!

Sıtmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk'ün

Düşünüp durmada öksüz gibi küskün küskün.” (Ersoy, Asım: 353).

4.BÖLÜM

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Tartışma

Bıçer (2013) “*Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy’a Ait Olan Safahat’ın İncelenmesi*” adlı yüksek lisans çalışmasında değerleri barındırdığı tespit edilen manzum hikâye ve şiirler İsmail Hakkı Şengüler ’in kaleme aldığı “*Açıklamalı Mehmet Akif Ersoy Külliyyatı*” isimli eserden faydalanılarak günümüz Türkçesi ile alınmıştır. Bu şiir ve manzum hikâyeler, değerler eğitimi açısından kullanılabilir olduğu ispat edilirken bireysel yorumlamalara gidilmemiş sadece adı geçen eserden günümüz Türkçesi karşılıkları alınmış ve değerler eğitiminde Safahat eserinin kullanılmasının uygun olduğu ispatına gidilmiştir.

Barut (2009) “*Mehmet Akif Ersoy ve Safahat Adlı Eserinde Eğitim ve Kültür*” adlı çalışmada Safahat’ın eğitim ve kültürel yönden incelenmesi ile sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Safahatta geçen manzum hikâyelerin eğitim ve kültürel unsurları barındırdığı tespit edilmiş ve ortaya konmuştur. Lakin bu çalışmada değerler eğitime yönelik her hangi bir bilgi ve bulgu ortaya konmamıştır.

Moğul (2013) “*Mehmet Akif Ersoy’un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*” adlı çalışmada Safahat’ı Türkçe dersi değerler eğitiminde kullanabilmek veya kullanılmasının uygun olduğu ifade edilmiştir. Lakin Sosyal Bilgiler ders kitapları veya Sosyal Bilgiler dersinde verilmek istenen değerler ile ders kitaplarında Safahat isimli eserin kullanılmasına yönelik ifadeler yer verilmemiştir.

Kaçar (1989) “*Eğitimci Yönüyle Mehmet Akif*” isimli bu eserde Mehmet Akif Ersoy’un eğitimci kişiliği üzerinde durulmuştur. Safahatta geçen manzum hikâyelerden faydalanarak Mehmet Akif’in bir eğitimci yönünün

bulunduğu ortaya konulmuş lakin bu çalışmada değerler eğitimine yönelik her hangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Emer (2014) “ *Safahatta Değerler Eğitimi Unsurları*” adlı bu çalışmada ise Milli Eğitim Bakanlığının öğretim programında yer almayan fakat sosyal hayatımızda kabul görmüş olan değerler üzerinde durulmuştur ve Safahat’ın geçmiş kültürümüzden gelen değerler bakımından çok zengin olduğu da ortaya koyulmuştur.

4.2. Sonuç

Millî Eğitim Bakanlığımız tarafından “100 Temel Eser” kapsamına alınan Mehmet Akif Ersoy’un Safahat adlı eseri Sosyal Bilgiler dersinde verilmek istenen değerler bakımından incelenmiş ve Safahat’ın değerler eğitimi bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğu ortaya konulmuştur.

Mehmet Akif’in yaşadığı dönem göz önüne alındığında milletin ve devletin içerisinde bulunduğu zorlu koşullar eserin oluşmasında önemli rol oynamış ve birçok konuda bu zorlukların izine rastlanmıştır.

Mehmet Akif, kendisini, köklü bir medeniyetin devamı olarak görmekte ve gelecek nesillerde de geçmişinin izlerini görmek istemektedir. Eserin tamamına bakıldığında binlerce mefahire sahip olan tarihimiz bugünün gençlerine öğretilmeli ve geçmiş nesillerinin ne kadar önemli ve erdemli değerlere sahip olduğu benimsetilmelidir.

Mehmet Akif, ülkesinin zorlu koşullarına rağmen ümidini hiçbir zaman kaybetmemiş ve bugün Millî Eğitim Bakanlığının doğrudan öğretilmesini istediği değerlerle toplumumuzun yeniden geçmişteki gibi güçlü ve zengin hale gelebileceğine inanmıştır. Bu nedenle eserinde sıkça rastladığımız değer 92 mısra ile Bilimsellik değeri olmuştur. Bu değeri de yine kalkınmamız ve gelişmemiz açısından çok önemli olan bir başka değerimiz Çalışkanlık 73 mısra ile takip etmiştir.

Mehmet Akif, eserinde aktardığı değerlerde milli öğeleri kullanmıştır. Yazıldığı dönem de göz önünde bulundurulacak olursa bağımsızlık, milli ve manevi kültürün korunması ve özgürlük gibi kavramlar sıkça kullanılmıştır. Bütün bu özellikleri ile birlikte Mehmet Akif, gelecek nesillerin güçlü ve payidar bir devlet olarak yaşayabilmeleri için köklü tarihinin ve kültürünün değerlerine sahip çıkılmasını ve bu değerlerin korunarak yaşanabileceğini ifade etmiştir.

Sosyal Bilgiler dersinde verilmek istenen değerler açısından Safahat eserinin incelenmesi sonucunda bu eserin değer aktarımı konusunda fayda sağlayabileceği, eserde geçen manzum hikâyelerin ve şiirlerin zihinlerde kalıcı olabileceği ortaya konulmuş ve bu hikâyelerden örneklerle değer eğitimine fayda sağlanabileceği ve değerler eğitiminde kullanılabilir olduğu görülmüştür.

4.3.Öneriler

1. Mehmet Akif Ersoy'un Safahat isimli eseri, özellikle Sosyal Bilgiler dersinde verilmek istenen değerler ve diğer derslerdeki değerler bakımından zengindir. Bu nedenle değer aktarımında bu eserden faydalanmak gerekmektedir.

2. Değer eğitimini aktarmaları bakımından çok önemli bir yere sahip olan öğretmenlerimiz, lisans döneminde Safahat isimli eseri incelemeli ve eserde bulunan değerleri içselleştirerek mezun edilmelidir.

3. Öğretmenlerimiz, kendi kültürlerinin ve tarihinin değerlerine sahip çıkmalı ve bu değerleri hayatlarında yaşayarak öğrencilere örnek olmalıdırlar.

4. Verilmek istenen değerler bakımından oldukça zengin bir eser olduğu ortaya konan Safahat ve müellifi Mehmet Akif Ersoy, ilköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarında daha çok işlenmeli ve Mili Şair olan Mehmet Akif derslerde daha detaylı olarak incelenmeli ve okutulmalıdır.

5. Sosyal Bilgiler ders kitapları hazırlanırken Safahat adlı eserin, günümüz Türkçesiyle açıklanmış kitaplarından faydalanmalı ve değer aktarımında kaynak göstererek ders kitaplarında sıkça kullanılmalıdır.

6. Öğrencilerimize aktarmak istediğimiz Vatanseverlik, Bağımsızlık, Çalışkanlık gibi değerler, Safahat isimli eserde sıkça kullanıldığından öğrencilerde milli değerler kavramının geliştirilmesi bakımından önem arz etmektedir.

7. 5. Sınıf 7. Ünite olan Bir Ülke Bir Bayrak konusunda verilmek istenen Adil Olma, Bayrağa, Marşa Saygı değerleri birbirinden bağımsız olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu değerlerin farklı ünitelerde ve farklı konu başlıkları altında kitaplarımıza alınması daha uygun olacaktır.

8. Safahat, yazıldığı dönem itibari ile eski harflerle oluşturulmuş bir eserdir. Bu eserin günümüz Türkçesine aktarılırken Türk Milli Eğitiminin sınırlarından çıkılmamalı ve milli duygulara hassasiyet gösterilerek eserin aslına sadık kalınmalıdır.

Kaynakça

Akbaş, Oktay (2005). Değer Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar, MEB İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6–7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu (Taslak Basım). Ankara: MEB. Yayınları.

Akbaş, Oktay (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16) , 9-27.

Akpınar, Soner (2009). Safahat'ta Ahlaki Öğeler. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 19-20-21 Kasım 2008. Burdur, Desen Ofset: s 737.

Aktaş, Şerif (2008). Mehmet Akif ve İnsan. *Hece Dergisi*, 133 (Mehmet Akif Özel Sayısı), 25-37.

Azimli, Mehmet (2009). Arnavut Mehmet Akif Ve Devletin Bütünlüğü Düşüncesi. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı* , 19-20-21 Kasım 2008. Burdur: Desen Ofset, 501-505.

Bacanlı, Hasan (2005). *Duyuşsal Davranış Eğitimi* (2.Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Balcı, F. Ayşe ve Yelken, Tuğba Yanpar (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*. 14(1), 195-213.

Barut, Yaşar (2009). Mehmet Akif Ve Safahat Adlı Eserinde Eğitim ve Kültür. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildirileri Kitabı*. 19-20-21 Kasım 2008. Burdur: Desen Ofset, 817- 820.

Başaran, İbrahim Ethem (2000). *Örgütsel Davranış : İnsanın Üretim Gücü*(3.Baskı). Ankara: Feryal Matbaası.

Baykan, Ali (2009). Mehmed Akif ve Alfred Döblin'in Berlin Şehri Perspektifinde Alman Sosyo-Kültürel Olgusu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 19-20-21 Kasım 2008. Burdur: Desen Ofset, 87-99.

Bıçer, Seçil (2013). *Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'a Ait "Safahat" Adlı Eserin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, UŞAK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Bolay, Süleyman Hayri (2009). Mehmet Akif'te Sa'y(İş/Çalışma) Felsefesi. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 19-20-21 Kasım 2008. Burdur: Desen Ofset, 747-752.

Bursaliöglu, Ziya (2000). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış* (1.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Çantay, H. Basri (1966). *Akifname* (1.Baskı). İstanbul: Ahmet Said Matbaası.

Çubukçu, Zuhul, Özenbaş, Demet Eker, Çetintaş, Nilüfer, Satı, Derya ve Şeker, Ümit Yazlık (2012). Yönetici, Öğretmen, Öğrenci ve Veli Gözünde Öğretmenin Sahip Olması Gereken Değerler. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2 (1) , 25-37.

Dalkılıç, Bayram (2009). Mehmet Akif'e Göre Mantık Yanlılıkları ve Sonuçları. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 19-20-21 Kasım 2008. Burdur: Desen Ofset, 117-126.

Demircioğlu, İsmail ve Tokdemir, Muhammet (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15) ,69-88.

Demirel, Özcan (2004). *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya* (7.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Deveci, Handan ve Ay, Tuğba Selanik (2009). İlköğretim Öğrencilerinin Günlüklerine Göre Günlük Yaşamda Değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), 169-181.

Dilmaç, Bülent (1999). *İlköğretim Öğrencilerinde İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması*. Yüksek Lisans Tezi, MARMARA ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2013). *Mehmet Akif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Doğan, Ahmet (2010). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Doğan, İsmail (2010). *Sosyoloji Kavram ve Sorunlar* (10.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Dönmez, Burhanettin ve Cömert, Melike (2007). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Değerler Sistemi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14, 29-59.

Duran, Hasan ve Salkın, M. Enes (2009). Mehmet Akif Ersoy'da İslamcılık Ve Milliyetçilik Düşüncesi. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 19-20-21 Kasım 2008. Burdur: Desen Ofset, 345-353.

Düzdağ. M. Ertuğrul (1979). *Safahat Tetkikleri* (1.Baskı) . İstanbul: Med Yayınları.

Edip, Eşref (2011). *Mehmet Akif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları* (2.Baskı). İstanbul: Beyan Yayınları.

Ersoy, Mehmet Akif (2009). *Safahat*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Evirgen, Ömer Faruk (2014). *İlköğretim 7. Sınıf sosyal bilgiler Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı*. İstanbul: Ekoyay Yayıncılık.

Evirgen, Ömer Faruk (2014). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara :Ekoyay Yayıncılık.

Fidan, Nuray Kurtdede (2013). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi: Nitel Bir Araştırma. *International Journal of SocialScience*, 6 (3), 361-388

Göde, Halil Altay (2009). Mehmet Akif'in Şiirlerinde Halk Edebiyatı Unsurlarından Kalıplaşmış Sözler. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı* , 19-20-21 Kasım 2008. Burdur: Desen Ofset, 307-318.

Göldağ, Battal (2015). *Öğretim Kurumlarında Okul Kültürü Yoluyla Değerler Eğitimi (Malatya İli Örneği)*. Doktora Tezi, İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Günder, Esmâ Esgin ve Tatlıdil, Ercan (2013). Küreselleşen Değerlerin Eğitim Kurumları Üzerine Etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26) , 259-277.

Güngör, Erol (2000). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar* (4.Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Güven, Cemal (2016). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları İçin Seçilmiş Tam Metin Anayasalar, Kanunlar Ve TBMM Kararları 1876-2016* (1.Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.

Hökelekli, Hayati ve Gündüz, Turgay (2007). Üstün Yetenekli Çocukların Değer Yönelimleri ve Eğitimleri. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Kitabı*. 26-28 Kasım 2004. İstanbul: Dem Yayınları, 371-396.

İdben , Emir İçhem (2009). İnsancıl Dünya Görüşü Açısından Mehmet Akif Ersoy. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildirileri Kitabı* , 19-20-21 Kasım 2008. Burdur: Desen Ofset, 219-222.

Kantar, Şifa (2014). *İlköğretim 4. Ve 5. Sınıflarda Sosyal Bilgiler Dersinde 100 Temel Eser Yoluyla Değerler Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Karabıyık, Erol Ünal (2013). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: Evren Yayıncılık.

Karakoç, Sezai (2013). *Mehmed Akif* (15.Baskı). İstanbul: Diriliş Yayınları.

Karaman, Hüseyin (2009). Nurettin Topçu'nun Düşünce Dünyasında Mehmet Akif Ersoy. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 19-20-21 Kasım 2008. Burdur: Desen Ofset: 389-392.

Kılıç, Ahmet Faruk (2009). Uzlaşma Kültürümüzün İdeal Bir Örneği Olarak Mehmet Akif Ersoy. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 19-20-21 Kasım 2008. Burdur: Desen Ofset, 43-50.

Kısıklı, Emine (2009). Milli Mücadele'de Kamuoyu Oluşumunda Mehmet Akif. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 19-20-21 Kasım 2008. Burdur: Desen Ofset, 203-218.

Kongar, Emre (1983). *Demokrasi ve Kültür* (1.Baskı). İstanbul: Hil Yayın.

Köknel, Özcan (2007). *Çatışan Değerlerimiz* (1.Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kulaksızoğlu, Adnan ve Dilmaç, Bülent (2000). İnsani Değerler Eğitimi Programı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12 (12), 199-208.

Kuntay, Cemal Mithat (1986). *Ölümünün 50. Yılında Mehmed Akif* (1.Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kuntay, M. Cemal (2014). *Mehmet Akif Hayatı-Seciyesi-Sanatı* (Baskı). İstanbul: Oğlak Yayınları.

Küçükaya, Cihat (2014). *Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Millî Eğitim Bakanlığı (2005). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4-5. sınıflar)*. Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı (2010) , Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2010/53 sayılı Genelge, Ankara.

Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973). T.C. Resmi Gazete, 14574, 24 Haziran 1973.

Moğul, Selçuk (2012). *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, ERCİYES ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Nevevi, İmam, (2010), Riyazü's- Salihin Elçilerin Efendisinden Sözler (2.Baskı). Konya: Konevi Yayınları.

Oğur, Erol (2009). Asım'da Eğitim Değerleri. *1.Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı* , 19-20-21 Kasım 2008. Burdur: Desen Ofset, 229- 237.

Özensoy, Ahmet Utku ve Aynacı, Celal (2016). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: Berkay Yayınları.

Özgüven, İbrahim Ethem (1994). *Psikolojik Testler* (1.Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Sarı, Enver (2005). Öğretmen Adaylarının Değerler Tercihleri: Giresun Fakültesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (10) , 75-90.

Selçuk, Ziya (2005). *Gelişim ve Öğrenme* (12.Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Sönmez, Veysel (2011). *Eğitim Felsefesi* (10.Baskı). Ankara: Anı Yayınları

Şeker, Kadir (2009). Mehmet Akif'te Doğu-Batı Düşüncesi. 1. *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 19-20-21 Kasım. Burdur: Desen Ofset, 451-458.

Şengüler, İsmail Hakkı (1992). *Açıklamalı Mehmet Akif Külliyyatı I,- X Cilt*. İstanbul: Hikmet Neşriyat.

Şentürk, Habil (2010). Kişilik Gelişiminde Eğitim, Din ve Değerlerin Rolü. *Eğitime Bakış Dergisi*, 6 (18), 50-54.

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (2005). *İlköğretim 4, 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Taşdan, Murat (2010). Türkiye’de Resmi Ve Özel İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Bireysel Değerleri İle Okulun Örgütsel Değerleri Arasındaki Uyum Düzeyi . *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16 (1), 113-148.

Tozlu, Necmettin (2003). *Eğitim Felsefesi* (2.Baskı). Ankara: MEB Yayınları.

Ulusoy, Kadir ve Dilmaç, Bülent (2015). *Değerler Eğitimi* (2.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Yaman, Ertuğrul (2012). *Değerler Eğitimi* (1.Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Yazıcı, Kubilay (Bahar 2006). Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 19, 499-522.

Yeniterzi, Emine (1997). Safahat'ta İnsani Değerler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 263-277.

Yılmaz, Sevda (2013), Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılması Amaçlanan Değerlere İlişkin Öğretmen Adayı Görüşleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sosyal Bilgiler Özel Sayısı*, 2013(14). 647-678.

Yiğittir, Süleyman ve Kaymakçı, Selahattin (2012), Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Uygulama Kılavuzunda Yer Alan Etkinliklerin Değer Eğitimi Yaklaşımı Açısından İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 49-73.

Zeynep, Korkmaz (1995). Mehmet Âkif'te Dil ve Üslûp Özellikleri, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2.Cilt* , s, 56-65, TDK, Ankara.